

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE
TÜKENMİŞLİK İLİŞKİSİ (POLATLI ÖRNEĞİ)

Filiz AKYOL

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Banu AKTÜRK ÇETİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI

EYLÜL- 2024

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE TÜKENMİŞLİK
İLİŞKİSİ (POLATLI ÖRNEĞİ)**

Filiz AKYOL

**YÜKSEK LİSANS
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2024

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Filiz AKYOL

10/09/2024

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Programı Yüksek Lisans öğrencisi Filiz AKYOL tarafından hazırlanan ‘‘Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık Ve Tükenmişlik İlişkisi (Polatlı Örneği) ‘‘ Başlıklı tez çalışması 10/09/2024 tarih ve 14:00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan : Prof. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK / Hacettepe Üniversitesi	☒	☐
Üye : Dr. Öğretim Üyesi Banu AKTÜRK ÇETİN / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐
Üye : Dr. Öğretim Üyesi Belma TOKUROĞLU/ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE TÜKENMİŞLİK İLİŞKİSİ
(POLATLI ÖRNEĞİ)

(Yüksek Lisans)

Filiz AKYOL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Eylül 2024

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 9.sınıf öğrencilerinin siber zorba olma ve siber zorbalık mağduru olma durumlarının okul tükenmişliği ve alt boyutları açısından incelenmesidir. Çalışma örneklemini Ankara iline bağlı Polatlı ilçesinde bulunan, 12 lisenin 9. Sınıfında öğrenim görmekte olan 358 öğrenci oluşturmuş, çalışma kesitsel araştırma modelinde yürütülmüştür. Bu amaçla seçilen “Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Anketi”nde yer alan zorbalık ve mağduriyet yaşama oranları taranmış, Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği ile çıkan sonuçlar analiz edilerek, ana problem ile alt problemlere cevap aranılmıştır. Araştırmamızda elde edilen bulgulara göre siber zorbalık puanları ile okul tükenmişliği arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu, siber zorbalık mağduru olma puanları ile okul tükenmişliği arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Siber zorbalık mağduru olmak siber zorba olma durumunu pozitif yönde orta düzeyde artırırken siber zorba olma durumu siber mağdur olmayı pozitif yönde düşük düzeyde etkilediği görülmüştür

Bilim Kodu : 111623
Anahtar Kelimeler : Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Tükenmişlik, Lise
Sayfa Adedi : 99
Tez Danışmanı : Dr. Öğretim Üyesi Banu AKTÜRK ÇETİN

THE RELATIONSHIP BETWEEN CYBER BULLYING AND BURNOUT IN HIGH
SCHOOL STUDENTS (POLATLI EXAMPLE)

(M.Sc. Thesis)

Filiz AKYOL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

September 2024

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the 9th grade students' cyberbullying and being a victim of cyberbullying in terms of school burnout and its sub-dimensions. The sample of the study consisted of 358 students studying in 9th grade of 12 high schools in Polatlı district of Ankara. The study was conducted in a cross-sectional research model. For this purpose, the rates of bullying and victimization in the Scannig Cyber Bullying and Internet Aggression Screening Questionnaire tar selected were screened, and the results of the Secondary School Burnout Scale were analyzed and answers to the main problems and sub-problems were sought. According to the findings obtained in our study, there is a moderate positive relationship between cyber bullying scores and school burnout, it was observed that there was a positive low level relationship between cyberbullying victimization scores and school burnout. While being a victim of cyber bullying increases cyberbullying positively at a moderate level, cyberbullying has a positive effect on cyber victimization at a low level.

Science Code : 111623
Key Words : Cyber Bullying, Cyber Victimization, Burnout, High School
Page Number : 99
Supervisor : Dr. Öğretim Üyesi Banu AKTÜRK ÇETİN

TEŞEKKÜR

TODAY'de yüksek lisans eğitimi almaktan gurur duydum. Soluduğumuz bilimsel havaya gerek şahısları gerekse öğretmen kimlikleriyle katkılarından dolayı ve vizyonumu genişlettikleri için hocalarım; Prof. Dr. Feyzi ULUĞ'a, , Sayın Prof. Dr. Songül ALTINIŞIK'a, Sayın Prof. Dr. Nejla KURUL'a ve Sayın Doç. Dr. Sutay YAVUZ'a teşekkürlerimi sunar, saygılarımı iletirim.

İlk tez danışmanım olarak atanan ve önderliği ve yol göstericiliği ile tezimi oluşturmamda yardım ve desteğini esirgemeyen Sayın Doç.Dr. Murat ÖZDEMİR hocama, önerileri ile beni yönlendiren ve yoğun çalışma temposu içinde ilgisini esirgemeyen yeni üniversitemizdeki tezimin gelişmesine yardımcı olan danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Belma TOKUROĞLU'na son katkılarını sunup tezimin güncellenmesini sağlayan Sayın Dr. Öğretim Üyesi Banu AKTÜRK ÇETİN'e çok teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için değerli ders saatlerini bana ayırarak ankete katılan tüm MEB ortaöğretim öğrencilerine, öğretmen ve idarecilerine teşekkür ederim. Anket analizlerinde yardımcı olan eniştem Sayın Prof. Dr. Elvan CEYHAN'a teşekkür ederim. Anket uygulamasındaki destekleri için arkadaşım ve o andaki Okul Müdürüm Devlet KUŞ'a çok teşekkür ederim. Tez çalışmam sırasında bana destek ve ilgilerini esirgemeyen eşim Sezai AKYOL'a kızım Deniz'e, oğlum Levent'e sevgilerimi iletiyorum. Beni bilim konusunda daima destekleyen annem Bahriye ve babam H. Lütfi ANLAR'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu süreçte yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Gülnihal TUNCA'ya ve beni sürekli destekleyen Arzu DEMİRKAYA'ya ve kayınpederim İ.Çetin AKYOL'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
1.GİRİŞ	1
2. PROBLEM DURUMU	5
2.1. Araştırmanın Amacı	8
2.2. Araştırmanın Önemi	8
2.3.Araştırmanın Hipotezleri.....	12
2.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	12
2.5.Tanımlar	13
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	15
3.1.Kavramsal Çerçeve.....	15
3.1.1. Şiddet Kavramı	15
3.1.2. Saldırganlık Kavramı	16
3.1.3. Zorbalık Kavramı	18
3.1.4. Siber Zorbalık Kavramı	18
3.1.4.1 Siber zorbalık ve klasik zorbalık ayrımı	19
3.1.4.2. Siber zorbalık yaygınlığı.....	21
3.1.4.3. Sanal zorbalık ve cinsiyet	23
3.1.4.4. Sanal zorbalık türleri.....	24

3.1.4.5. Sanal zorbalık, bilgisayar ve internet ilişkisi	25
3.1.4.6. Sanal zorbalığın cezai yaptırımları	28
3.2. Tükenmişlik Kavramı	31
3.2.1. Tükenmişlik Belirtileri	32
3.2.2. Tükenmişlik Nedenleri	34
3.2.3. Tükenmişliğin Evreleri	36
3.2.4. Maslach Tükenmişlik Modeli	37
3.2.5. Tükenmişliğin Sonuçları	38
3.2.6. Öğrencilerde Tükenmişlik Sendromu	39
3.2.7. Tükenmişlikle Önleme ve Başa Çıkma Yolları	40
3.3. İlgili Araştırmalar	41
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	43
4.1. Yöntem	43
4.2. Evren Ve Örneklem	43
4.3. Veri Toplama Araçları	46
4.3.1. Kişisel Bilgi Formu	49
4.4. Veri Toplama Aracının Güvenirliliği	49
4.5. Araştırma Verilerinin Analizi	50
5. BULGULAR VE YORUM	51
5.1. Normallik Dağılımı Analizi	51
5.2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	53
5.3. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	55
5.4. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	55
5.5. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular	56
5.6. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular	57

5.7. Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	58
5.8. Araştırmanın Altıncı Alt Problemine İlişkin Bulgular	59
5.9. Araştırmanın Yedinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	62
5.10. Araştırmanın Sekizinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	66
5.11. Araştırmanın Dokuzuncu Alt Problemine İlişkin Bulgular.....	73
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	77
KAYNAKLAR	83
EKLER	89
EK-1. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Anketi	90
EK-2. Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği.....	93
EK-5 İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Anket İzin belgesi.....	98
ÖZGEÇMİŞ	99

TABLolar LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1. Haber Bülteni / Hane Halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması-2018 (TÜİK, 2018).....	10
Tablo 2.2. Siber zorbalığa maruz kalanlarda oluşan psikolojik, sosyal ve akademik olumsuzluklar (Yaman ve ark 2011;192).....	12
Tablo 4.1. Anket Uygulaması Yapılan Okulların Öğrenci Sayıları Listesi (Polatlı MEM.2018).....	44
Tablo 4.2. Anket Uygulaması Yapılan Okullara Dağıtılan Anketler ile Geçerli Anket Sayıları Listesi (Polatlı MEM.2018)	45
Tablo 5.1. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ) Normallik Analizi.....	51
Tablo 5. 2. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ) Tanımlayıcı Bilgiler	52
Tablo 5.3. Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeğinin (OOTÖ) Normallik Analizi..	52
Tablo 5.4. Ortaöğretim Okul Tükenmişlik Ölçeği (OOTÖ) Tanımlayıcı Bilgiler.....	53
Tablo 5. 5. Katılımcıların Bilgilerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı.....	53
Tablo 5. 6. Siber Zorbalık Mağduru Olma Düzeylerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler Dağılımı.....	55
Tablo 5. 7. Siber Zorbalık Mağduru Olma ile İnternet Ortamı arasındaki ilişkiye dair Frekans Tablosu	55
Tablo 5. 8. Siber Zorba Olma Düzeylerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler Dağılımı .	56
Tablo 5. 9. Siber Zorba Olma ile İnternet Ortamı arasındaki ilişkiye dair Frekans Tablosu	57
Tablo 5.10. Okul Tükenmişliği ve Okul Tükenmişliğinin Alt Boyutlarının Düzeylerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler Dağılımı.....	58
Tablo 5.11. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının Yaş Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Kruskal Wallis H Testi Sonuçları.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Tablo 5.12. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	60

Tablo	Sayfa
Tablo 5.13. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	60
Tablo 5.14. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternet Kullanım Amacı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları.....	60
Tablo 5. 15. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternet Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	61
Tablo 5.16. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternete Bağlanma Ortamı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	62
Tablo 5.17. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının Yaş Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	62
Tablo 5.18. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları	63
Tablo 5.19. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları	63
Tablo 5.20. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternet Kullanım Amacı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları.....	64
Tablo 5.21. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının İnternet Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Kruskal Wallis H Testi Sonuçları.....	65
Tablo 5.22. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının İnternete Bağlanma Ortamı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	65
Tablo 5.23. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve Alt Boyutlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik ANOVA Sonuçları.....	66
Tablo 5.24. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları...	67
Tablo 5.25. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve Alt Boyutlarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları...	68
Tablo 5.26. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternet Kullanım Amacı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları.....	69

Tablo**Sayfa**

Tablo 5.27. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve Alt Boyutlarının İnternet Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik ANOVA Sonuçları.....	71
Tablo 5.28. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve. Alt Boyutlarının İnternete Bağlanma Ortamı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları.....	73
Tablo 5.29. Siber Zorbalık Mağduru veya Siber Zorba Olma ile Okul Tükenmişliği İlişkisinin Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları	74
Tablo 5.30. Siber Zorbalık Mağduru veya Siber Zorba Olma ile Okul Tükenmişliği Alt boyutlarının İlişkisi Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları.....	74
Tablo 5.31. Siber Zorbalık Mağduru Olma ile Siber Zorba Olma arasındaki ilişkinin Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları	75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Türkiye 2023: İnternet Kullanıcıları , Mobil Telefon ve Sosyal Medya Kullanıcılarını nüfusa oranları,.....	26
Şekil 3.2. Türkiye 2023 Şubat ayı İnternete bağlanma İstatistikleri,.....	26
Şekil 3.3.Türkiye 2023 Şubat ayı Sosyal Medya İstatistikleri.....	27
Şekil 4.1. Araştırma evrenini oluşturan okulların toplam öğrenci sayılarının birbirlerine oranları.....	46

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar açıklamaları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AKT	Aileden Kaynaklı Tükenmişlik
AL	Anadolu Lisesi
BİT	Bilgi iletişim Teknolojileri
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
DÇT	Ders çalışmaktan Tükenme
DEG	Dinlenme ve Eğlenme Gereksinimi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ML	Meslek Lisesi
OİK	Okula İlgi Kaybı
OOTÖ	Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği
OY	Okulda Yetersizlik
ÖTBŞ	Öğretmen Tutumlarından Bunalma ve Sıkılma
ÖYT	Ödev Yapmaktan Tükenme
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SPSS	Statistical Packagefor Social Sciences
SZİSTÖ	Siber Zorbalık ve İnternet Tarama Ölçeği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

1.GİRİŞ

Okul zorbalığı 1960'lı yıllardan beri eğitim, psikoloji ve sosyoloji alanında çalışan bilim insanlarının araştırma konuları arasında yerini almıştır. İnsan hayatının en zorlayıcı bölümlerinin başında gelen ergenlik dönemi okul dönemini de içine alması açısından öğrenciye, hassas yaklaşımı gerektirmektedir. Bu dönem fiziksel, psikolojik ve mental açıdan hızlı gelişen ergeni yeni durumlara uymaya zorlamaktadır. Uyum sürecinin sancuları bazen ergenin saldırgan davranışlar göstermesine ya da saldırgan davranışlara maruz kalmasına neden olabilmektedir. Akranlar arasındaki şiddet okul ortamlarında okul zorbalığına dönüşmektedir.

Okul ortamları öğrencilerin akran zorbalığına maruz kaldıkları ortamların başında gelmektedir. Farklı öğrenim kademelerine devam eden öğrencilerin % 80 ve % 90 kadarının okulda zorba davranışlara maruz kaldıklarını rapor ettikleri çalışmalar vardır (Shelly,1985). Son yıllarda okul zorbalığının içeriği internet ortamlarının öğrenciler tarafından yoğun kullanımına bağlı olarak siber aleme kaymaya başlamıştır. Sanal zorbalığın yaygınlaşmasında çocuklar ve gençler tarafından internete bağlanabilen elektronik araçların kullanımının artmasının rolü olduğu söylenebilir (Slonje & Smith, 2008). Araştırmalarda akran zorbalığının bir boyutu olarak çocuklar ve gençlerin okullarda elektronik iletişim araçları vasıtasıyla sanal zorbalık yaptıkları gözlenmektedir (Erdur-Baker & Kavşut, 2007).

Dilmaç(2009)'ın araştırmasına göre öğrencilerin %'22,5 sanal zorbalık yapmış, %55,3 sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Bu da bize her 1/5 çocuk zorbalık yaparken 1/2 çocuk siber zorbalık mağduru olması konunun boyutunu göstermesi açısından çarpıcıdır.

Siber zorbalığı deneyimleme konusunda cinsiyetlere göre farklılıklar incelendiğinde ise erkeklerin kızlara göre daha fazla siber saldırgan oldukları ve sosyal ağlarda nefret gruplarına üye olan erkek öğrencilerin sayısının, kız öğrenci sayısından anlamlı ölçüde fazla olduğu görülmüştür(Baştürk-Akca ve ark.2015).

Yapılan araştırma sonuçlarına bakılarak siber zorbalığın okullarda eskiye göre daha fazla yaygınlaştığı söylenebilir, bu nedenle siber zorbalık konusunun öncelikli ve daha geniş gruplarla özellikle nedenlerinin incelenmesi gerekmektedir (Özdemir ve Akar, 2011).

Siber zorbalığın öğrenciler açısından çeşitli olumsuz sonuçlarından söz etmek mümkündür. Bunlardan birisi de okul tükenmişliğidir. Alan yazın taramalarında okul tükenmişliğinin son yıllarda sıkça inceleme konusu edinildiği gözlenmiştir (Balkıs vd., 2011; Gündüz vd., 2012; Kara 2014; Kutsal ve Bilge, 2012).

Tükenmişlik ile ilgili çalışmaların kökeni 1974 yılına dayansa da daha çok işyerlerini kapsadığından yetişkinleri ele almış araştırmaları içermektedir. Ancak okullarında öğrenciler açısından stres kaynakları olarak bir iş yeri gibi algılanması gerektiği fikri bilim insanlarınca 1990'larda oluşmaya başlamıştır.

Okul tükenmişliğinin ortaya çıkardığı olumsuzluklara ilişkin bazı bulgularda vardır. Bu bulgulara göre öğrencilerin okul ile ilişkili görev ve sorumluluklardan dolayı yaşadıkları stres ve baskı onlarda duygusal çöküntüye sebep olmakta ve kendilerini başarısız olarak algılamalarına neden olmaktadır. Bu durumda okula karşı ilgi azalmasına, derslerin ilgilerini çekmemesine ve devamsızlık yapmalarına hatta okulu bırakmayı düşünmelerine neden olmaktadır (Aypay ve Eryılmaz, 2011).

Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerin aynı zamanda ergenlik döneminde olduğunu, dolayısıyla ergenlik döneminin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal özelliklerini dikkate alırsak tükenmişlik yaşama ihtimallerinin de yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Tükenmişlikle ilişkili araştırmalar daha çok polislik, hemşirelik, öğretmenlik, öğretim elemanları gibi insanlarla iletişimi gerektiren meslekler üzerine yapılmış olmakla birlikte öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalar daha az sayıdadır (Gündüz vd. 2012). Öğrenci tükenmişliği, bazı araştırmalarda (Kutsal, 2009; Çapri, Gündüz ve Gökçakan, 2011; Çapulcuoğlu, 2012; Gündüz ve Çapulcuoğlu, 2013; Özer ve Şad , 2019) konu edinilmiştir.

Alan yazın taramalarında okul tükenmişliği ile siber-zorbalık arasındaki ilişki konusunda araştırmalar sınırlı sayıdadır.(Aypay ve diğ.,2016;Uzun,2019) Alan yazın taramalarında siber-zorbalık ile okul tükenmişliği arasında nasıl bir ilişki olduğunu ortaya koyan daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğu düşünülmüştür. Bu araştırmanın amacı, siber-zorbalık ile okul tükenmişliği arasındaki ilişkiyi öğrenci görüşlerine göre inceleyerek alan yazına katkı sağlayabilmektir.

Araştırma sonucunda sanal zorbalıkların okul tükenmişliğini yordadığı görülmüştür. Okul tükenmişliği sıklıkla okula devamı güçleştirerek okul terklerine neden olabilmektedir. Örgün eğitimin dışına itilen çocuklar Zorunlu Eğitim nedeni ile

Yaygın eğitim kurumlarında devam ettirdikleri öğrenim hayatlarında öğretmenin önderliğinden ve okulun sosyal ortamından uzak kalmaktadır. Bu durum akranlarından farklı eğitim görmelerine neden olmaktadır. Bu farklılık onları yaşadıkları sosyal ve psikolojik güçlükler açısından ayrı bir araştırma konusu yapmaktadır

Geleceği emanet edeceğimiz çocuklarımızın toplum içinde yeterli ve yetenekli bireyler olarak yetişebilmesi ancak bu eğitim kurumlarında kendini huzurlu ve mutlu hisseden çocuklar sayesinde olacaktır. Sağlığın yalnızca bedensel olmayıp ruhen ve sosyal yönden de tam iyilik halini içeriyor olması okullarda kazanacağı sosyal davranışlar açısından önem taşımaktadır. Zorbalıkların öğrenci sağlığını önce ruhsal sonra fiziksel ve sosyal olarak bozan tükenmişliğe götürmesi bu konuyu öğrenciler açısından önemli kılmaktadır.

Sağlıklı bireyler olarak topluma kazandırılmak istenilen çocuk ve ergenlerin okullarda maruz kaldıkları zorbalıkların önüne geçilmesi üst kurumlar açısından en az ders müfredatları kadar önemsenmesi gereken bir konudur.

2. PROBLEM DURUMU

Okullarda öğrenciler arasında zorbaca davranışlar alay etmek ve dışlamaktan ölümlerle sonuçlanan fiziksel şiddete kadar varan belki de en az anlaşılmış ve ele alınmış sorunlardan biridir. Çocuklar arası sosyal etkileşimin bu karanlık ve çoğu kez gizli kalan yanı uzun yıllar sosyal bilim alanındaki profesyonellerce önemsenmemiş, görmezden gelinmiştir veya normal sosyal davranışlar kapsamındaki bir problem olarak algılanmıştır (Dölek, 2016).

Günümüzde dijital araçları kullanım yaşının giderek düşmesi, yeni neslin düşünce kalıplarını değiştirebildiği gibi onlara eğitim, eğlence, etkileşim gibi pek çok alanda yeni fırsatlar sunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, söz konusu fırsatların yanı sıra bazı riskleri de beraberinde getirmiştir. Bu risklerin başında, geleneksel akran zorbalığının okul ortamından siber uzama taşınmasıyla ortaya çıkan siber zorbalık olgusu gelmektedir. Siber zorbalık, geleneksel akran zorbalığından türeyen, ancak çeşitli yönlerden ondan farklılaşmış olan yeni bir zorbalık biçimi olarak tanımlanabilir (Baştürk-Akca ve ark. 2015).

Siber zorbalık, teknolojik araçlar olan cep telefonu ve e-posta yoluyla yapılan zorbalıklara verilen bir isimlendirmedir. Günümüzde teknolojinin yaygınlaşması okullarda yaşanan klasik zorbalığın bu kanal üzerinden daha kolay ve daha yaygın yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Aküzüm ve Behçet (2015) tarafından öğretmen ve yöneticilerle yapılan çalışmaya göre okullarda fiziksel, duygusal ve sözel olarak uygulanan şiddet olaylarının kaynağı okullardaki yöneticiler, öğretmenler, öğrenci velileri ve öğrenciler, hedefi ise öğretmen ve öğrenciler oluşturmaktadır. En yaygın şiddet olayı öğrenciden öğrenciye olan fiziksel şiddettir. İkinci sırada öğrenciden öğrenciye sözel şiddet ve üçüncü sırada da öğretmenden öğrenciye fiziksel şiddet yer almaktadır. Okullardaki zorbalık davranışları göz önüne alındığında akran zorbalığının ne kadar fazla ve önemli bir konu olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bulguları göstermiştir ki öğrencilerin kurban olma puanları arttıkça, zorbalık yapma puanları da artmaktadır (Aypay ve ark. 2016). Sanal zorbalık düzeyi psikolojik belirtiler arasındaki korelasyon incelendiğinde, sanal zorbalık düzeyi ile öfke düşmanlık, depresyon, kişiler arası duyarlılık ve psikolojik belirtileri arasında pozitif bir korelasyon olduğu görülmektedir (Ayas ve Batmaz, 2013).

Okullarımızda uygulanmakta olan ‘‘öğrenci merkezli eğitim’’ anlayışı yanlış algılanarak ‘‘öğrenci her istediğini yapar’’ anlayışına dönüştürülerek disiplin mekanizmalarını işlevsiz kılmaktadır. Sınırsız özgürlüğe sahip öğrenci ise evde ona sunulan dayak tabanlı disiplin anlayışını okulda insan eğitmek/haddini bildirmek amaçlı kullanmaktan çekinmemektedir. Ailelerin ise okul ve evi basıp öğretmen dövmesi ile ilgili haberler bize gösteriyor ki zorbalık veliden okula-öğretmene doğru bir akış izlemeye devam etmektedir. Bu akış öğretmenin okul içinde öğrenciler arasında tanık olduğu zorbalıklara müdahale etmesini de engellemektedir(Yaman ve ark. 2011).

Okul yöneticilerinin % 51,7’sinin, öğretmenlerin % 65,4’ünün siber zorbalığa karşı herhangi bir önleyici çalışmada bulunmadıkları görülmüştür.(Serin, 2012) Okullarda gün geçtikçe artan siber zorbalık olaylarının okul personelinin asli görevlerinden ne kadar süreyi bu sorunları çözmek için harcıyor olabileceğini tahmin etmek hiç de güç olmasa gerek.

Okulların içten ya da dıştan gelebilecek şiddet olayların karşı daha güvenli hale getirebilmek adına 12 Eylül 2018 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı önderliğinde İçişleri Bakanlığı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ortak çalışması olarak ‘‘Güvenli Okul Güvenli Gelecek’’ projesi için bu üç kurum arasında protokol imzalanmıştır. Bu proje kapsamında okullarda başlangıç aşamasında 81 ilde toplam 26 bin 835 polis, jandarma ve özel güvenlik görevlisi personel görev yapması planlanmış, tehlike arz eden okullar başta olmak üzere okulların devriyelerle rutin olarak kontrol edilmesi, okullarda güvenli eğitim koordinasyon görevlisi bulunması, bunların okullarda gerçekleşecek bütün olaylarda emniyet görevlileriyle irtibatlı olmaları sağlanmıştır. Okulların çevre güvenliğinin daha etkin bir şekilde sağlanabilmesi ve meydana gelen olayların aydınlatılması amacıyla da bin 762 okul, güvenlik kamera sistemiyle donatılarak Kent Güvenlik Yönetim Sistemi'ne entegre olması hedeflenmiştir(İçişleri Bakanlığı,2018). Bu protokolün kapsamı daha çok görünür haldeki şiddeti önlemek olsa da okul yönetici ve öğretmenlerin okul zorbalıklarını aydınlatmalarında büyük yardımcı olacağı muhtemeldir. Bu proje güvenlik güçlerinin yardımı ile okullarda oluşabilen şiddeti yönetici ve öğretmenlerin daha kolay ve hızlı kontrol altına alabilmelerini sağlayacaktır.

Alan yazın taramalarında siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları farklı değişkenlerle ele alınmış (sosyal medya kullanımı, internet bağımlılığı vb.) ancak okul tükenmişliği ile siber-zorbalık arasındaki ilişki sadece Özer, N. İle Şad, S.N. ve 2019’da yayınlanan ‘‘Lise öğrencilerinde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Okul Tükenmişliği’’ araştırmasında konu edilmiştir. Ortaokul öğrencilerinin siber zorba olma ve siber mağduriyetlerinin konu edildiği araştırmaların varlığı yanında lise öğrencilerinin araştırma konusu yapıldığı örnek sayısının yetersizliği okul tükenmişliğinin de siber zorba ve siber mağdur olma ile ilişkisinin yeterince araştırılmadığını göstermiştir. Başka bir ifadeyle, alan yazın taramalarında siber-zorbalık ile okul tükenmişliği arasında nasıl bir ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalardan bazıları ise 2016’da Aypay ve arkadaşları ile 2017 yılındaki Taştan ve Gökler’in araştırmalarıdır. Bu kapsamda bu araştırmanın gerekçesi, siber-zorbalık ile okul tükenmişliği arasındaki ilişkiyi öğrenci görüşlerine göre ortaya çıkartmak ve böylece alan yazına görece katkı sunabilmektir. Siber zorbalık mağduru olmanın okul tükenmişliğinin önemli nedenlerinden birisi olduğu genel sonucuna ulaşılmıştır (Taştan, Gökler, 2017). Bu kapsamda bu araştırmanın gerekçesi, siber-zorbalık ile okul tükenmişliği arasındaki ilişkiyi öğrenci görüşlerine göre ortaya çıkartmak ve böylece alan yazına görece katkı sunabilmektir.

2013’te TÜİK tarafından 6-15 yaş aralığındaki çocukların internet kullanım oranları gruplarına ayrılarak incelendiğinde bilgisayar kullanımının %60’a, internet kullanımının %50’ye ve akıllı cep telefonu kullanım oranlarının ise %25’e ulaştığı görülmüştür.

Siber zorbalığa maruz kalan kişilerde ruh sağlığını etkileyen endişe, korku, anksiyete, depresyon, stres gibi bulgular görülmektedir (Peker, 2015). 2017’de tüm dünyada ‘Mavi Balina’ adlı oyunun Türkiye, Almanya, Rusya, ABD gibi pek çok ülkeye yayıldığı ve toplamda 130 çocuğun intiharına neden olduğu tespit edilmiş ve tahmini 250 kurbanı olduğu düşünülmektedir (Köse, 2017). ‘‘Mavi Balina’’ oyunu intihara sebep olan oyunlardan ve siber zorbalık ortamlarından sadece birine örnektir.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) 2011 yılının Kasım ayında filtreleme hizmeti uygulamaya başlamıştır. ‘‘Güvenli İnternet Hizmeti’’ olarak adlandırılan bu filtreleme hizmeti, gençlerin ve çocukların internette var olan zararlı içeriklerden

korunmasını amaçlayan bir projedir. Aynı zamanda uygunsuz içeriğe sahip sitelere erişimi de engellenmektedir (Yenilmez ve Seferoğlu, 2013).

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı 9. sınıf öğrencilerinin siber zorbalık ve tükenmişlik düzeylerinin ortaya konmasıdır. Bu amaç doğrultusunda cevap aranan iki soru, aşağıda alt problemler başlığı altında belirtilmiştir.

- 1.Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık mağduru olma düzeyinin tespit edilmesi,
- 2.Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık mağduru olmaları ile internet ortamları arasında anlamlı ilişki olup olmadığının tespit edilmesi,
- 3.Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorba olma düzeylerinin ölçülmesi,
- 4.Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık yapmak için tercih ettikleri internet ortamları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 5.Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin okul tükenmişliği ve okul tükenmişliğinin alt boyutları ne düzeydedir?
- 6.Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık mağduru olması ile demografik değişkenler arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 7.Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorba olması ile demografik değişkenler arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 8.Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber okul tükenmişliği ile demografik değişkenler arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 9.Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık mağduru veya siber zorba olmaları ile okul tükenmişliği arasında nasıl bir ilişki vardır?

2.2. Araştırmanın Önemi

Ergenlik dönemindeki yüksek enerji olumlu şekilde kanalize edilmediği takdirde karşımıza şiddet ve saldırganlık olarak çıkmaktadır.(Alper-İlhan,2008)

Tüm dünyada yapılan çalışmalarda siber zorbalık yapma oranlarının gençler arasında 1/5 olduğu bunun yanında siber zorbalık mağduru olma oranının ise 1/4 olduğu görülmektedir. Ülkemizdeki oranlar ise zorba olma durumu için %16-48 arasında seyrederken mağduriyet oranlarının %6-54 arasında olduğunu göstermektedir. Bu da bize dünya ortalaması üzerindeki siber zorbalık ve mağdurlukla ilgili olarak sosyal

bilimci ve eğitim bilimcilerimizin üzerinde çalışılması gereken önemli bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.(Arıcak,2015;79)

Baştürk-Akça ve ark.(2015)'ın araştırmasında siber mağduriyeti incelendiğinde; öğrencilerin yarısından fazlasının hayatlarında en az bir kere deneyimlediklerini, en fazla sayıda öğrencini de en az bir kez siber zorbalık yaptıklarını belirlemişlerdir.

Özkan ve Çiftçi (2010)'nin araştırmasında şiddete maruz kalan öğrencilerin daha çok düşük sosyo-ekonomik düzeyli aile çocukları oldukları, anne baba eğitim düzeylerinin de düşük olduğu, aile içi ve çocuğa yönelik şiddetin varlığı da şiddetin toplumumuzda bir disiplin yöntemi olarak yaygın kullandığının kanıtı niteliğindedir.

Ayas ve Horzum (2011)'un araştırmasında 8. sınıfa devam eden öğrencilerin diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptığı, 6. Sınıf öğrencilerin ise daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin daha çok msn ve sohbet odalarını kullanarak sanal zorbalık yaptığı ve sanal zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur.

Sanal zorbalığa uğrayan öğrencilerin yarıya yakını kendilerine kimin zorbalık yaptığını bilmedikleri için yakın çevrelerinden bile şüphelenmeye başladıklarını ve kızgınlık, moral bozukluğu, üzüntü ve huzursuzluk hissettiklerini belirtmişlerdir. (Ayas ve Horzum 2011)

Çetin ve ark. 2012' de yaptıkları araştırmada siber zorbalık yapanlarında mağdur olanlarında psikolojik sorunlarının olduğunu görmüşlerdir.

Öğrencilere siber zorbalığın karşılaşmaları halinde neler hissedecekleri sorulduğunda: “kızgınlık” (%84), “endişe” (%61), “üzüntü” (%49), “hayal kırıklığı” (%45), “fiziksel olarak kötü hissetme” (%34), “arkadaşlarına farklı davranma” (%31), “evde farklı davranma” (%29), “kendini yalnız hissetme” (%25), “iştah kaybı” (%21), “okulda konsantrasyon bozukluğu (%20), “okuldan uzaklaşma isteği” (%18), “uyku düzeninde bozukluk” (%18) gibi çeşitli etkilere yol açabileceğini belirtmişlerdir. (Baştürk-Akça ve ark.2015)

TÜİK 2018-2080 nüfus projeksiyonlarına göre 2018 yılında 10-14 yaş kız ve erkek çocukların nüfusu 6,250.000, 15-19 yaş çocukların toplamı da 6,450.000 civarında olması beklenmektedir. Tüm nüfusun 81,800.000 kişiyi bulması beklendiğinden bahsedilen ergen nüfusun total nüfusa oranı %15,52 çıkmaktadır. (tuik.gov.tr,2018)

Bu oran bize ergenlik çağındaki nüfusta yaşanan her türlü sorunun toplumu nasıl derinden ve geniş çaplı etkileyebileceğini gösterir niteliktedir. Özellikle zorunlu eğitim kapsamındaki bu yaş gruplarının içinde yaşanacak zorbalıkların aile okul ve arkadaş çevrelerince nasıl algılanıp değerlendirileceği ve ergenin bundan en az zararla çıkmasını sağlayacak kişilerin çokluğu düşünüldüğünde konunun araştırmaya ne denli açık olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Cinsiyete Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranları, 2018						
	Bilgisayar			İnternet		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Bilgisayar ve İnternet Kullananlar	59,6	68,6	50,6	72,9	80,4	65,5
Hiç İnternet Kullanmamış Olanlar	40,4	31,4	49,4	27,1	19,6	34,5

Tablo 2.1. Haber Bülteni / Hane Halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması-2018 (TÜİK, 2018)

Yukarıdaki Tablo1.1’de 2018 yılında TÜİK tarafından bilgisayar ve internet kullanımının cinsiyet açısından karşılaştırması yapılmıştır. Erkeklerin kadınlardan daha fazla internet ve bilgisayar kullandıkları görülmektedir. Toplamda ise %60’lık bir nüfusumuz bilgisayar kullanırken cep telefonları sayesinde bundan daha fazla olmak üzere %73’lük bir kesim ise internet kullanmaktadır. Bu durum öğrenciler arasında da aynı oranlarda seyretmektedir;11-15 yaşta internet kullanımı %65,1 iken bilgisayar kullanımı % 78,4’i bulduğu TÜİK 2018 verilerinden tespit edilebilmektedir.

Siber zorbalığın olumsuz etkileri, sosyal medyayı kullanan herkeste görülebileceği gibi, özellikle çocuklar ve gençler üzerinde daha yoğun görülebileceğiyle ilgili alan yazında araştırmaların olduğu görülmektedir. Bu araştırmalardan birinde Canbek ve Sağıroğlu (2007: 35), çocuklar ve gençlerin internet ve bilgisayar teknolojilerini kullanırken teknik, fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan şiddete, zorbalığa maruz kalabilecekleri gibi aşağıda sıralanan risklerle de karşı karşıya kalılabilmektedirler:

Teknik zararlar; çocukların bilgisayara virüs bulaştırması, casus yazılımların girmesine müsaade etmesi, bilgisayarı bozması: belge ve dosyaların kaybedilmesi ve yazılım ayarlarının bozulması. fiziksel, sosyal ve psikolojik zararlar; aşırı oyun oynamak, dışarıda ya da okulda arkadaşlarıyla etkileşimde olmak yerine eve

kapanmak ve şiddet içerikli oyunlar oynama, hayati zararlar; zararlı içeriklere erişim, kötü niyetli kişilerle temas, istismara uğrama, pornografik öge, düşmanlık, öfke ve şiddet ihtiva eden yasa dışı içeriklere maruz kalma, Çevrimiçi ortamlarda, kendilerini veya ailelerini tehlikeye atacak adres, kredi kartı numarası evde o an kimin ya da kaç kişinin bulunduğu bilgisi gibi bilgileri üçüncü şahıslara, e posta veya sohbet programları vasıtasıyla iletme, İnternet üzerinden ebeveynlerinin kredi kartı ile haber vermeden alışveriş yapama, Kendisinden yaşça büyük ve kötü niyetli kişilerle ve suç örgütleri ile haberleşme ve bunlara katılma.

Stres ve günlük yaşamda yaşanabilecek olası zorlanmalar bireyin tükenmişlik düzeyini yükseltebilir; yüksek tükenmişlik ise bireyin akademik uyumunu olumsuz etkileyebilir. Bir diğer deyişle daha yüksek tükenmişlik düzeyinin daha düşük akademik başarı düzeyiyle ilişkili olması beklenebilir (Balkıs, Duru, Buluş ve Duru, 2011). Eğitim sistemimizdeki yoğun sınav takvimleri ve kademe geçişlerinde uygulanan yurt çapındaki sınavlar bazı öğrencilerde stresi tetikleyebilmektedir.

Siber zorbalık, zorbaca davranışların siber ortamlarda gerçekleşmesidir. Önceki araştırmalarda siber zorbalığın öğrenciler arasında giderek yaygınlaşma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (Smith vd., 2008). Öğrenciler arasında siber zorbalığın artması, onların okul tükenmişliği yaşamalarının önemli nedenlerinden birisi olabilir. Öğrenciler arasında yaşanması muhtemel zorbaca davranışların, siber ortamlarda da yaşanma ihtimali, onların giderek okul ortamına yönelik olumsuz duygular beslemesine neden olabilir. Böylesi bir durumun muhtemel bir sonucu, öğrencilerin okul tükenmişliği yaşamaları olabilir. Öğrenciler arasındaki yüz yüze iletişim artan oranda mobil cihazlar arasında da gerçekleşmeye başlamıştır. Öğrenciler okul ortamında da mobil cihazları kullanabilmektedir. Öğrencilerin okul ortamında mobil cihazlar marifetiyle zorbalığa maruz kalmaları, yaşadıkları tehdit algısını artırabilir; bu durum onlarda aşırı bir stres ve kaygı yaratabilir. Böylesi bir durumun olası bir sonucunun da okul tükenmişliği olması mümkündür(Gökler, Taştan;2017).

Psikolojik Etkileri	Sosyal Etkileri	Akademik Etkileri
Üzüntülü olma	Öz saygının düşmesi	Okula gelmekten korkma
Yoğun stres yaşama	Akran ilişkilerinde çatışma	Öğrenmede sorun yaşama
Kendini değersiz hissetme	Başkalarına güvenmeme	Okuldan kaçma
Kendisi hakkındaki bilgilerin öğrenilmesinden utanma	Arkadaşlık ilişkisi kurmada güçlük çekme	Ders başarısının düşmesi

Tablo 2.2. Siber zorbalığa maruz kalanlarda oluşan psikolojik, sosyal ve akademik olumsuzluklar (Yaman ve ark 2011;192)

Siber zorbalık ve Tükenmişlik ilişkisinin araştırıldığı araştırma sayısının azlığı ve sınırlı sayıda veri içermesi nedeniyle bu konunun alan yazın için daha fazla araştırmalara konu edilmesi gerektiği düşünülmüş ve bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir.

2.3.Araştırmanın Hipotezleri

H 1.a: Siber zorbalık okul tükenmişliğinin anlamlı bir ilişki vardır.

H 1.b: Siber mağdur olma ile okul tükenmişliği yaşanması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H 2.a.: Okul tükenmişliği siber zorbalık yapmaya neden olmaktadır.

H 2.b : Okul tükenmişliği siber zorbalık mağduru olmaya neden olmaktadır.

Yukarıda belirtilen varsayımlar üzerinden araştırma verileri test edilerek anlamlı bağlantılar olup olmadığı ortaya çıkartılacaktır.

2.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıda verilmiştir:

Bu araştırma 2017–2018 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Polatlı ilçesinde okuyan 9. Sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.

Öğrencilerin tükenmişliklerine ilişkin veriler, Maslach Tükenmişlik Envanteri Öğrenci Formu’ndan alınan puanlarla sınırlıdır.

Öğrencilerin siber zorbalık düzeylerine ilişkin veriler, Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Ölçeğinden alınan puanlarla sınırlıdır.

Öğrencilerin cinsiyet, yaş, öğrenim gördüğü okul, internet kullanım sıklığı, internete bağlanma noktası, interneti kullanım amaçlarına ilişkin veriler, kişisel bilgi formundan elde edilen bilgilerle sınırlıdır.

2.5.Tanımlar

Saldırganlık: Saldırganlık, başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış ya da eylemdir(ankara.edu.tr, 2019).

Bilişim Araçları: Ses ve görüntü gibi çeşitli verileri kaydedip saklayabilen, çoğaltabilen, internete bağlanabilen veya diğer aktarım alanlarını kullanabilen telefonlar, bilgisayarlar, çağrı cihazları, veri depolama aygıtları vb. ifade eder (Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, 2017).

Siber Zorba: Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanarak başkalarına zarar verme amacı ile kasıtlı davranışlarda bulunan kişi (Serin, 2012).

Siber Mağdur: Elektronik iletişim araçları vasıtasıyla kendisine zarar verilen kişi (Serin, 2012).Zararlı davranıştan zarar gören ve bu davranışı durduracak ya da karşılık verecek kaynak, statü, bilgi, beceri, donanıma sahip olmayan kişi ya da gruplardır(Brige, 2010;22).

Siber Mağduriyet: Kişiye bilişim ve teknoloji araçları ile bir birey veya grup tarafından ilişki olarak veya teknik tarzda zarar verici davranışlara maruz bırakılması ve bunun yanında bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak zarara uğramasıdır(Arıcağ, Tanrıku ve Kınay, 2012).

Tükenmişlik: Enerji, güç ve kaynaklar üzerinde aşırı taleplerden dolayı, başarısız olmak, yavaş yavaş yıpranmak ya da yorulmaktır. Öznel bir olgu olarak ele alındığında tükenmişlik, duygusal taleplerin yoğun olduğu ortamlarda uzun süre çalışan, fiziksel olarak yıpranan, çaresizlik, ümitsizlik ve hayal kırıklığı ile birlikte olumsuz benlik tasarımı geliştiren, işyerinde çalışanlara ve yaşama karşı olumsuz tutumlar besleyen kişilerde görülen bir durumdur (Çokluk, 2003).

Okul Tükenmişliği: öğrencinin okula yönelik alaycı ve umursamaz tutumlar geliştirmesi ve yetersizlik duygusuna kapılması olarak tanımlanmaktadır (Çam, 2014:312).

Ortaöğretim Kurumu: Ortaokul veya imam-hatip ortaokulundan sonra dört yıllık eğitim ve öğretim veren, resmî ve özel örgün eğitim okul ve kurumlarının her birini ifade eder (Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, 2017).

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1. Kavramsal Çerçeve

Araştırmada Ankara ili Polatlı ilçesindeki 9. Sınıf öğrencilerinin Sanal Zorbalık Yapma, Sanal Zorbalığa Maruz Kalma durumlarının Okul tükenmişliği ile arasındaki korelasyon bulunmaya çalışılacaktır. Bu amaçla kavramsal çerçeve ana ve alt amaçlara yönelik olmak üzere: Şiddet, Saldırganlık, Saldırganlık Kuramları, Zorbalık, Okul Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Kavram, Sanal Zorbalık Yaygınlığı, Sanal Zorbalık ve Cinsiyet, Sanal Zorbalık Türleri, Sanal Zorbalık, Bilgisayar ve İnternet ilişkisi, Sanal Zorbalığın Cezai Yaptırımları, Tükenmişlik, Tükenmişlik Belirtileri, Tükenmişlik Nedenleri, Tükenmişlik Evreleri Maslach Tükenmişlik Modeli, Tükenmişliğin Sonuçları, Öğrencilerde Tükenmişlik Sendromu ve Tükenmişlikle Önleme ve Başa Çıkma Yolları başlıkları altında ele alınmıştır.

3.1.1. Şiddet Kavramı

Şiddetin çeşitli türleri arasındaki ayırım, değişik, bilinçsiz dürtüler arasındaki ayırımdan doğar; çünkü bir davranışın kendisini, kökenini, izleyeceği yolu ve yüklendiği enerjiyi ancak o davranışın bilinçaltı dinamiklerini açıklayarak anlayabiliriz. Şiddetin en normal ve hastaliksız biçimi oyunda, ortaya çıkan şiddettir. Bu tür şiddet yıkıcılık ya da nefretten doğmayan, yıkım amacı gütmeyen hüner gösterilerinde ortaya çıkar. Tepkisel şiddetten -bir insanın kendisinin ya da başkasının yaşamını, özgürlüğünü, onurunu ve malını korumak için kullandığı şiddeti anlıyoruz. Bu şiddet korkudan doğar; bu yüzden de belki en çok rastlanan şiddet biçimidir. Tepkisel şiddetin bir başka biçimi de engellemelerden doğan gerginlikte ortaya çıkan şiddettir. Herhangi bir istekleri ya da gereksinimleri engellendiği zaman hayvanlarda, çocuklarda ve erginlerde saldırgan davranışlar görürüz(Fromm, 2000:19).

Şiddetin nedenleri ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında pek çok unsur göze çarpmaktadır. Örneğin, çocukluk döneminde şiddete maruz kalmış olan kişiler yaşları ilerledikçe maruz kaldıkları şiddeti başkalarına yöneltmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 2005).

“Şiddet ve Sağlık Dünya Raporun” da sunulan tipolojiden hareketle ve içinde yer aldığı bağlama göre, şiddetin üç geniş kategoride değerlendirilmesi mümkündür.

Kendi kendine şiddet; failin de, mağdurun da, aynı kişi olduğu durumları anlatır. Bu da kişinin kendi kendini istismar etmesi ve intihar olmak üzere ikiye ayrılır.

Kişiden kişiye şiddet; kişiler arasındaki şiddetle ilgilidir. Bu da, aile ve partner şiddeti ve toplumdan gelen şiddet gibi alt kategorilere ayrılır. İlk alt kategoride çocuklara kötü muamele, partnerden gelen şiddet ve yaşlıların istismarı yer alır. Toplum kaynaklı şiddet ise, tanıdıklardan veya yabancı kişilerden gelebilir. Gençlerin başvurdukları şiddet, yabancı kişilerin saldırıları, mülkiyetle ilgili suçlarda başvurulan şiddet, işyerlerindeki ve diğer kurumlardaki şiddet türleri bu bağlamda yer alır. Toplu şiddet; daha geniş insan gruplarının başvurdukları şiddeti anlatır ve bu da kendi içinde toplumsal, siyasal ve ekonomik şiddet olarak alt kategorilere ayrılabilir (UNİCEF, 2016).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Araştırma Komisyonu (2007) tarafından yürütülen şiddet konulu çalışmada tüm ülke düzeyinde 261 ortaöğretim kurumunda, toplam 26677 öğrenciye ulaşılmış, Sonuçlara göre gençlerin %22'si fiziksel şiddet ile karşılaştığını, %35,5'i ise fiziksel şiddet uyguladığını, %53'ü sözel şiddet ile karşılaştığını, %48,7'si ise sözel şiddet uyguladığını, %36,3'ü duygusal şiddet ile karşılaştığını, %27,6'sı ise duygusal şiddet uyguladığını, %15,8'i cinsel şiddet ile karşılaştığını, %11,7'si ise cinsel şiddet uyguladığını belirtmiştir. Öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinden bürokratik işlerinin dışında öğrencilerle daha fazla ilgilenmelerini beklemektedir; yakından takip edebilmeli, tehlikeli aletler getirmesini engelleyebilmeli, şiddete meyilli öğrencileri izleyebilmeli, öğrenci aileleri ile iletişim halinde olmalı, şiddete karşı öğrencilere eğitimler verebilmeli, öğrencilere insani ve etik değerler kazandırabilmeli ve sorunların çözümünde aktif olmaları gibi konu başlıklarında yüksek düzeyde beklenti içinde oldukları tespit edilmiştir (İnanlı ve Yıldız, 2014).

3.1.2. Saldırganlık Kavramı

Saldırganlık: Birine zarar vermeyi amaçlayan fiziksel ya da sözel davranışlardır. Psikologlar, insanlarda "düşmanca" ve "araçsal" saldırganlık olmak üzere iki tür saldırganlık tanımlarlar. Düşmanca saldırganlık kızgınlıktan kaynaklanır; amacı incitmektir. Araçsal saldırganlık da incitmeyi amaçlar- fakat sadece başka bir hedefe ulaşma aracı olarak saldırganlık kullanır (Myers, 2015:355).

Saldırgan davranışlarda kızgınlık ve öfkeden başka, değişik derecelerde kin, nefret, düşmanlık, korku ve acı gibi diğer yok edici duygularda bulunabilir(Adak, 2009:329).

Çocuk yaramazlık yaptığında dayak yerse, yaptığı için karşılığını ödemiş demektir. Yaptığını tamir etmek ve onun kötü sonuçlarını düzeltmek için düşünmesine ya da başka bir şey yapmasına gerek kalmamıştır. Ayrıca, dövülmek, çocukta ana-babaya karşı kızgınlık yaratır. Dolayısıyla çocuk kendini döveni suçlar. Ana-babasının saldırganlığını çocuk taklit edecek ve kızdığı zaman o da başkasını dövecektir. Böylece, fiziksel ceza saldırgan olmayı öğretecektir(Kağıtçıbaşı, 2010:364).

Şiddet içerikli bilgisayar oyunlarının saldırgan davranışlar üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmaların sonuçları genel olarak, şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynamanın, saldırgan davranışlara neden olduğunu, yapıcı ve olumlu davranışları köreltip, sosyal etkileşimlerde sömürücü davranışları arttırdığını, düşmanlık duygularını ve kaygı düzeyini arttırdığını, düşük empati ve başkalarının acılarına karşı duyarsızlaşmaya neden olduğunu ve fiziksel saldırganlığa göz yuman ilkelerin kabullenilmesini sağladığını ortaya koymaktadır.

Saldırganlık kavramı iki kuram üzerinden açıklanmaktadır. Bunlardan ilki: Saldırganlığı biyolojik bir olgu olarak sunan Freud ve Lorenz ile özdeşleşmiş olan içgüdü kuramı kanıtlarla çok iyi desteklenememiştir. Kalıtım, genlerle gelen öfkeli mizacın bebeklikten itibaren doğru orantılı olarak ileri yaşlara taşındığını, testosteron hormonunun etkinliğini artıran her türlü uyarının, alkolün ve düşük serotonin düzeyinin saldırgan davranışları da artırdığı deneylerle gözlenmiştir. Bilim adamları beyinde fazla elektriksel sinyale maruz bırakılan amigdala bölgesi saldırgan davranışları artırırken, saldırganlığı frenleyen korteks bölgesinin az gelişmiş olması da yine saldırganlığın durdurulmasında yetersiz kaldığını gözlemlemişlerdir.

İkinci kuramdaki ana fikir ise amaca ulaşılmasını engelleyen her şeyin saldırganlığa yol açtığıdır. Güdülenme ne denli güçlü ise engellenme sonrası saldırganlık o denli fazla olmaktadır. Son kuram olan sosyal öğrenme görüşü ise saldırganlığı öğrenilmiş bir davranış olarak sunmaktadır. Fiziksel saldırganlığı fazla olan çocukların fiziki cezalarla disipline eden anne babalara sahip olmaları ihtimali yüksektir(Meyers, 2015:368, 377).

3.1.3. Zorbalık Kavramı

Peker (2015), zorbalık davranışı gösteren kişilerin de olumsuz olaylara karşı daha duyarlı, kolay öfkelenen, olaylara tepkisel ve dürtüsel davranan kişiler olduğu bulgulamıştır.

Özkan ve Çiftçi (2010)'nin yaptığı akran zorbalığı araştırmasında öğrencinin %33.9'unun sözel zorbalığa, %32.9'unun fiziksel zorbalığa, %29.2'sinin duygusal zorbalığa ve %16.9'unun ise cinsel zorbalığa maruz kaldığını ve bununla birlikte zorba davranışlara en çok sınıfta maruz kaldığı, zorbalıkla karşılaştığında daha çok zorba davranış yapan çocuktan uzaklaştığı ve bu durumda en çok öğretmenden yardım alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip okullarda akran zorbalığının yaygın bir davranış olduğu ortaya çıkmıştır.

Totan ve Yöndem (2007)'in araştırma sonucunda sözel zorbalığın fiziksel ve sosyal zorbalıktan daha yüksek oranda yaygınlık gösterdiği ortaya çıkmıştır.

0-14 yaş grubundan çocukların ana-babaları veya diğer aile üyeleri tarafından özel ortamlarda (örneğin evlerde) maruz bırakıldıkları kötü muameleye odaklanmaktadır. 0-14 yaş aralığının seçilmesinin nedeni; yapılan araştırmaların, çocuk 14 yaş civarına geldiğinde onun ana-babasından veya ailenin bir başka üyesinden görebileceği kötü muamele riskinin yerine, büyük ölçüde akranlarından ya da aile dışı başka kişilerden kötü muamele gördüğünü ortaya koymuş olmasıdır. Özel ortamlara odaklanmanın nedeni ise, önleyici politikaların ve davranış kurallarının konulup uygulanabildiği kamusal veya kurumsal ortamlardan farklı olarak, çocuğun yaşadığı evin birtakım özel önleme stratejileri gerektirmesidir. Bu stratejiler, bir yanda kişisel özerklik ve özel yaşama saygı ile çocuğun iyiliği için yapılması gereken müdahaleler arasında denge kurmalıdır (Unicef, 2006).

3.1.4. Siber Zorbalık Kavramı

Siber zorbalık; isimsiz çağrı, kimliği gizleyerek gönderilen spamlar, e-postalar, tehdit veya hakaret içeren kişi ya da grubu kötülemek için atılan e-postalar veya mesaj yolu ile yayılan ses kaydı, görüntü ya da metinler ve virüslü maillerin tümüdür (Arıcak, 2009).

İnternet ve cep telefonu kullanımının ve internete bağlanma oranının artması, kişilerin siber ortamlarda iletişim kurduklarının açık bir göstergesi olarak ele alınabilir. Bu

nedenle siber ortamlarda kurulan iletişim, doğal olarak, siber zorbalık olarak isimlendirilen yeni bir zorbalık türünün ortaya çıkmasına yol açmış gözükmektedir (Özdemir ve Akar, 2011).

Siber zorbalıkla ilgili tanımlamalar çelişkilidir. Siber zorbalık zorbalığın bir türü olarak görülmektedir fakat bazı açılardan farklılık göstermektedir. Siber zorbalık geleneksel zorbalık kadar yaygın değildir ancak giderek yaygınlaşmakta ve sonuçlarına bakıldığında en az geleneksel zorbalık kadar hatta daha ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Gençlere yönelik olan siber zorbalık ile ilgili en önemli sorumluluk okullara yüklenmektedir. Siber zorbalığın önlenmesi ile ilgili yapılan çalışmalarda mutlaka gençlerin de yer almaları gerekmektedir (Odabaşı, 2017).

3.1.4.1 Siber zorbalık ve klasik zorbalık ayrımı

Bazı öğrenciler başka yollarla doyuramadıkları bazı psikolojik gereksinimlerini zorbalığa başvurarak doyurmaya çalışırken, bu zorba muamelelere maruz kalan öğrenciler de okulda birer kurban olmaktadır. Okul zorbalığında sıkça görülen davranışlar; isim takma, alay etme, dışlama, aşağılama, korkutma, psikolojik baskı, söylenti çıkarma, oyuna almama, kişilerin malını alma veya zarar verme, fiziksel şiddet uygulama şeklinde görülmektedir. Bu davranışların büyük kısmı günümüzde sanal ortamda meydana gelmektedir.

Zorbalık günümüzde okullarda karşılaşılan ve araştırmalarda konu edilen önemli çalışma alanlarından biridir. Son zamanlarda teknolojinin getirdiği olanaklar ve gençlerin teknolojiyi daha yaygın kullanmaya başlaması, geleneksel zorbalık kavramını genişleterek teknoloji üzerinden zorbalık yapmaya imkan tanıyan yeni bir kavram ortaya çıkarmıştır (Ayas ve Horzum, 2010).

Zorbalık, çok önemli ama yokmuş gibi davranılan bir konudur. Okullarda öğrencilerden birbirlerine, öğretmenlerden öğrencilere, hatta son yıllarda öğrencilerden öğretmenlere yönelik zorbalığa sıkça rastlanmaktadır (Bridge, 2010:14).

Öğretmenlerin zorbalık olaylarına oldukça seyrek ve istikrarsız bir şekilde müdahale ettikleri görülmektedir (Dölek, 2017).

Siber zorbalık, isimsiz çağrılar, gizli kimlikle gönderilen zararlı (spam) e-postalar, hakaret ve tehdit içeren, bir kişi ya da grubu karalamak için e-posta ya da kısa mesajlar

ile yayılan ses, görüntü ve metinler, virüslü e-postalar, tüm bu zararlı eylemlerin ortak bir isim altında tanımlanmasıdır(Arıcaık, 2009).

Siber zorbalık; bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür (Arıcaık, 2011:10).

MEB Ortaöğretim Yönetmeliğinin 218. maddesinde Okul güvenliği başlığı altında teknolojik gelişmeler zorbalığın önlenmesinde kullanımı zorunlu hale getirilmiştir: Güvenli okul ortamının sağlanması, öğretmen ve öğrencilerin fizikî ve psikolojik şiddetten korunması için iletişim araçlarıyla kamera ve alarm sistemlerinden de yararlanılarak gerekli tedbirler alınır. Güvenliğin sağlanmasına yönelik personel görevlendirilir(Ortaöğretim Yönetmeliği, 2017).

Siber zorbalık fiziksel ortamda gerçekleştirilen zorbalık türlerine benzemektedir. Temel fark internet veya cep telefonu gibi sanal iletişimin gerçekleşebildiği bilgi ve iletişim teknolojilerinin aracı olarak kullanılmasıdır(Baker ve Kavşut, 2007).

Klasik zorbalıkta olduğu gibi, siber zorbalıkta da asıl amaç, karşıdaki birey üzerinde güç üstünlüğü sağlamaktır. Zorba, karşıdaki bireyi zayıf olarak algıladığında böyle bir yola başvurmakta ve mağdur/kurban üzerinde kontrol sağlamaya çalışmaktadır. Ancak siber zorbalıkta, zorba fiziksel olarak kurbandan daha güçsüz de olabilir. Bu durum, siber zorbalığı, geleneksel zorbalıktan ayıran en önemli farklardan birisidir. Bir anlamda kurban hakkında paylaşılan bilgi, resim, video vb. kurban olarak seçilen kişiyi paylaşımın içeriğine göre anlık olarak tüketmeye/ yok etmeye yetmektedir(Seçkin, 2017:79).

- 1.Siber zorbalıkta belirli süre ve sıklık şartı ortadan kalkmaktadır. Kurbanın özel hayatına ilişkin paylaşımlar hemen sonuç doğurabilir.
- 2.Teknolojik araçlar siber zorbalığı zaman ve mekândan bağımsız yapılmasına imkân vermektedir.
- 3.Siber zorbalıkta güç farkı pozisyon veya fiziksel nedenlerden bağımsız olarak, teknoloji kullanım becerisine dayanmaktadır.
- 4.Siber zorbalıkta kurban ile ilgili paylaşımlar, zaman ve yerden bağımsız olarak, yüzlerce insana anlık olarak ulaşmaktadır.
- 5.Siber zorbalıkta zorbanın kimliğini gizlemesi kolaydır.

6.Zorba, yaptığı eylemin sorumluluğunu hissetmeyebilir. Kurbanla yüzleşmediği için kurbanın yaşadıkları ile ilgili fikre sahip değildir.

7.Siber zorbalığı hukuki açıdan engellemek ve ortadan kaldırmak mümkün olmayabilir. Kurban hakkında yapılan paylaşımlar anlık yayılmaktadır.

8.Siber zorbalık yüz yüze olmaktan ziyade, dolaylı gerçekleşmektedir.

9.Siber zorbalıkta izleyicilerden bir kısmı kurbanın ve zorbanın hiç tanımadığı kişilerden oluşmaktadır(Seçkin, 2017: 94).

Ayrıca ergenlerin bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanırken gerçek hayattaki gibi davranışlarına yön veren sosyal normların olmaması sanal ortamda saldırganlık davranışlar göstermelerine neden olabileceği ifade edilebilir. Fiziksel saldırganlığın siber zorbalığı açıklaması, ergenlerin gerçek yaşamda başlayan kavgalarına sanal ortamda devam ettiğini ve sanal ortamın olanaklarından yararlanarak tartışma ve kavgaların sürdürdükleri şeklinde değerlendirilebilir (Peker, 2015;331).

3.1.4.2. Siber zorbalık yaygınlığı

Baker ve Kavşut (2007) bilgi ve iletişim teknolojilerini sık sık kullanan 14-19 yaşındaki öğrencilerin %28'inin siber zorbalık yaptığını, %30'un da siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Arıcak, Yılmaz ve, (2008) tarafından yapılan araştırmada Türk öğrencilerin siber zorbalık yapma oranını %36 olarak ifade etmiştir. Topçu (2008) ise öğrencilerinin %48'inin siber zorbalık yaptığını saptamıştır. Ayas (2011) yaptığı araştırmada orta öğretim öğrencilerinin %16'sının siber zorbalık yaptığını, %17'ninde siber zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir. Başka bir araştırmada üniversite öğrencilerin %23'ünün en az bir kere siber zorbalık yaptıkları, %55'inin ise hayatlarında en az bir kere siber zorbalığa maruz kaldıkları gözlenmiştir (Dilmaç, 2009). Diğer bir araştırmada Arıcak (2009) öğrencilerin %20'sinin hayatında en az bir kez siber zorbalık yaptığını, %54'ünün ise en az bir kez siber mağdur olduklarını tespit etmiştir. Özer ve Şad'ın (2019) araştırmasında bulgular öğrencilerin zorbalığa maruz kalma düzeyleri ile karşılaştırıldığında, zorba davranışları sergileme düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda siber zorbalığın siber mağdur olmaya oranla okul tükenmişliğinde üzerinde daha fazla etkili olduğu görülmüştür.

Siber zorbalık, son 10 yılda başta Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada olmak üzere, internet ve online teknolojileri yoğun olarak kullanan ülkelerde baş göstermiş ve hızla yayılan ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle gençler arasında daha

fazla görülmesi ve sonuçlarının tahmin edilenden de yıkıcı olması, dikkatlerin kısa sürede bu sorun üzerinde odaklanmasına neden olmuştur. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde siber zorbalık eylemleri okul başarısızlığından intihara dek uzanan pek çok sorunun nedenleri arasında sayılmaktadır. Son yıllarda Türkiye'de de hissedilen bu problem eğitim ve psikoloji alanında çalışan bazı uzmanların bu konuya eğilmesine neden olmuştur. Gerçekten de bu konuda gerçekleştirilen birkaç çalışma siber zorbalığın Türkiye'de de yaşanan bir sorun olduğunu göstermiştir. Uluslararası literatür incelendiğinde, siber zorbalığın yaygınlığı, cinsiyete göre farklılıkları, görülme şekilleri ve geleneksel zorbalıkla ilişkisi başlıca araştırma problemleri olarak göze çarpmaktadır (Arıcak, 2009).

Mura ve ark. 2017 yılında Türkiye ve İtalya'da ortak gerçekleştirdikleri araştırma sonucunda siber zorbalığın her iki ülke öğrencileri arasında yaygın görüldüğünü tespit etmişlerdir. İtalyan üniversite öğrencileri Türklere göre daha çok çevrimiçi dedikodu yapma, özel mesaj ve fotoğrafların yayınlanması türlerinde siber zorbalık yaptıklarını ve bu türlerde siber zorbalık olaylarına maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Türk üniversite öğrencileri ise İtalyanlara göre daha çok hesap ele geçirme ve telefon şakaları yaptıklarını belirtmişlerdir.

Ayas ve Horzum (2011)'un araştırmasında öğrencilerin %18,6'sı sanal zorbalık mağduru olduğunu %11,6'sı ise sanal zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir.

2007 yılında Erdur-Baker ve Kavşut'un araştırmasında bu oranların zorbalı için %28, mağdurlar içinse %30 'ları bulduğu, erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla hem daha fazla siber zorbalık sergilemekte hem de daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür.

Dönmez ve Akbulut(2016)'un araştırmalarında siber zorbalık davranışını gözlemleyen bireylerin daha rahat bu durumu rapor ettikleri halde kendisi siber zorbalık yaptığında bunun rapor edilmesi konusunun çok düşük olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu durum siber zorbalığın düşünüldüğünden daha fazla olabileceğinin kanıtıdır.

Okul çeşitlerine göre siber zorba ve mağdur olma oranları kıyaslandığında: Anadolu Liselerinde öğrenim gören öğrenciler diğer liselerde öğrenim gören öğrencilere göre hem daha fazla siber zorba davranışlar da bulunmakta hem de daha fazla siber zorba davranışlara maruz kaldıkları tespit edilmiştir (N. Özer., S.N. Şad 2019).

3.1.4.3. Sanal zorbalık ve cinsiyet

Ergenlik çağı, şiddetin en kolay öğrenildiği, benimsendiği çağdır. Bu dönemi yaşarken genellikle fevri, dürtüsel davranırsın. Özellikle erkek ergenlerin canı bir şeye sıkıldığında akıllarına ilk gelen duygu şiddettir (Tarhan,2017:48).

Çetin, Peker, Eroğlu, Çitemel (2011)'in sosyal ilişkilerinden yeterli doyumunu elde edemeyen bireylerin bu doyumunu sanal ortamdaki ilişkileri aracılığıyla sağlamaya çalıştığını bulması bu bulguyu güçlendirmektedir. Boyun eğici davranan erkeklerin gerçek yaşamdaki sosyal ilişkilerinde elde edemedikleri doyumunu sanal ortamdaki ilişkilerinde gidermeye çalışırken tehdit etme, korkutma, aşağılama, iftira, alay etme ve dedikodu yapma gibi siber zorbalık olarak nitelendirilen davranışlara başvurmaları, erkeklerden baskın ve güçlü olmasının beklenmesine bağlanabilir.

Kaufman (1999)'a göre erkek şiddetinin bağlı olduğu kökenler; ataerkil toplum düzeni, yasaların yetersizliği ve şiddetin ödüllendirilmesi şeklindedir. Bunları kısaca açıklamak gerekirse: Günümüzde erkekliğin fiziksel ve mali başarılar veya insani duyguların ve ihtiyaçların bastırılması; sürekli tetikte olmayı ve çalışmayı gerektirmesidir. Bu düzeye ulaşmada yaşanan başarısız olma korkusu erkekleri, özellikle gençken, bir korku, tecrit, öfke, kendinden nefret etme ve saldırganlık girdabına itmeye yeterli olmaktadır.

Şiddete yol açan bir diğer neden erkeklerin bilinçli ama çoğunlukla bilinçsiz biçimde ayrıcalık taşıma hakkına sahip oldukları algısıdır.

Şiddet şiddeti besleyen bir çevrede ortaya çıkmaktadır: ataerkil veya erkek egemen toplumların örgütsel yapısı ve talepleri buna neden olmaktadır.

Birçok ülkede eşlere karşı şiddet veya cinsel şiddet üzerine ya hiç yasal düzenleme yoktur ya da var olanlar gevşek yapıdadır.

Erkek kaynaklı şiddet ve şiddet içeren saldırgan davranışlara (genellikle bir başka erkeğe karşı) spor, sinema ve edebiyat dünyasında ve de savaşlarda büyük değer verilmektedir. Şiddete sadece onay vermekle kalmayan bu mecralar aynı zamanda onu daha da çekici hale getirmekte ve ödüllendirmektedir.

Geleneksel olarak erkek çocuklar fiziksel zorbalık gösterir. Kız çocukları ise dolaylı yollardan ve duygusal baskı yoluyla zorbalık yaparlar. Ancak medya, teknoloji ve

sosyal gücün yeni formları bu cinsiyet ayrımını bulanıklaştırır (Ural ve Özteke, 2010:14).

Lise öğrencilerinin cinsiyet açısından siber zorbalık yapma düzeylerinin farklılaştığını gösteren bir başka araştırmada; erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığı yönündedir (Bayram, F. ve Özkamalı, E. 2019).

Kadın ve erkeğin toplumda varoluş biçimi bireyin yaşamını şekillendirir. Bebeğin içine doğduğu toplum, onu, kadın ve erkeğe uygun gördüğü davranış kalıpları içinde şekillendirir. Buna göre okula ilk adımını attığında karşılaştığı ders kitaplarına vb dek her şey iki cinse uygun olduğu varsayılan imgelerle yüklüdür. Bu süreç çocukların, edilgen ve zayıf kadınlar ile etken ve güçlü erkekler olarak toplumsallaştırıldığı bir süreçtir. Toplum, kadın ve erkek kimliklerini kurgulamaktadır. Bireyler, kurgulanan kimliklere uygun roller üstlenir. Böylece erkeğin kimliğinin ana çizgisini kamusal alanda yapıp ettikleri, kadınınkini ise ev içi alanda yapıp ettikleri oluşturur. Toplumsallaşma sürecindeki iletiler aracılığıyla söz konusu rollerin, her iki cinsin “doğa”sı olduğu benimsetilir (Gümüšoğlu;2008).

Baker ve Kavşut (2007)'un araştırmasında kız ve erkek öğrenciler arasındaki farklılıkların çoğunluğu istatistiksel olarak anlamlı fakat küçük farklılıklar olmakla beraber erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla hem daha fazla siber zorbalık sergilemekte hem de daha fazla siber zorbalığa maruz kalmakta oldukları görülmüştür.

3.1.4.4. Sanal zorbalık türleri

Sanal ortamda modern iletişim araçları kullanılarak başkalarına kasıtlı olarak hakaret edilmesi, aşağılanması, dışlanması, onların tehdit, teşhir ya da rahatsız edilmesidir (Bayram ve Saylı, 2011: 143). Siber zorbalık, internet üzerinden e-postalar, facebook, MSN Messenger gibi anlık mesaj sistemlerinde, sosyal ağlarda ya da sitelere videolar yüklenerek gerçekleştirilebileceği gibi, SMS'lerle ya da rahatsız edici telefon aramalarıyla cep telefonu yoluyla da yapılabilmektedir. Çoğu durumda kimliğini gizleyen saldırganın bu davranışlarının uzun süre devam ettiği görülmektedir. Bir eylemin siber zorbalık olarak adlandırılabilmesi için bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçların kullanımı şartıyla aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekir (Yaman vd, 2010).

Siber zorbalık davranışlarını inceleyen Willard (2007) bu davranışları şöyle gruplandırmıştır:

Aşağılama: Kurban hakkında, doğru olmayan, ona zarar veren, acımasızca yapılan konuşmalardır. Sanal ortamlarda başkalarını küçük düşürecek ve utandıracak şekilde ad takma da aşağılamanın bir boyutu olarak düşünülmektedir.

Kimliğine bürünme: Zorbanın kurbanın hesabını ele geçirerek başkalarına olumsuz, saldırgan ve uygunsuz mesajlar göndererek veya konuşmalar yaparak onun ilişkilerine müdahale etmesidir.

Özel bilgileri paylaşma ve sahtekârlık: Kişiler arası olan özel konuşma veya utandırıcı olabilecek görüntülerin sanal ortamlarda başkalarına gönderilmesi ya da yönlendirilmesidir.

Dışlama: Elektronik ortamlarda belirli bir grup tarafından istenmeyen bir kişinin etkinliklere katılımının engellenmesi veya kısıtlanmasıdır.

Sanal takip: Tekrar eden bir şekilde tehdit ve korkutma amaçlı istenmeyen mesajların gönderimidir.

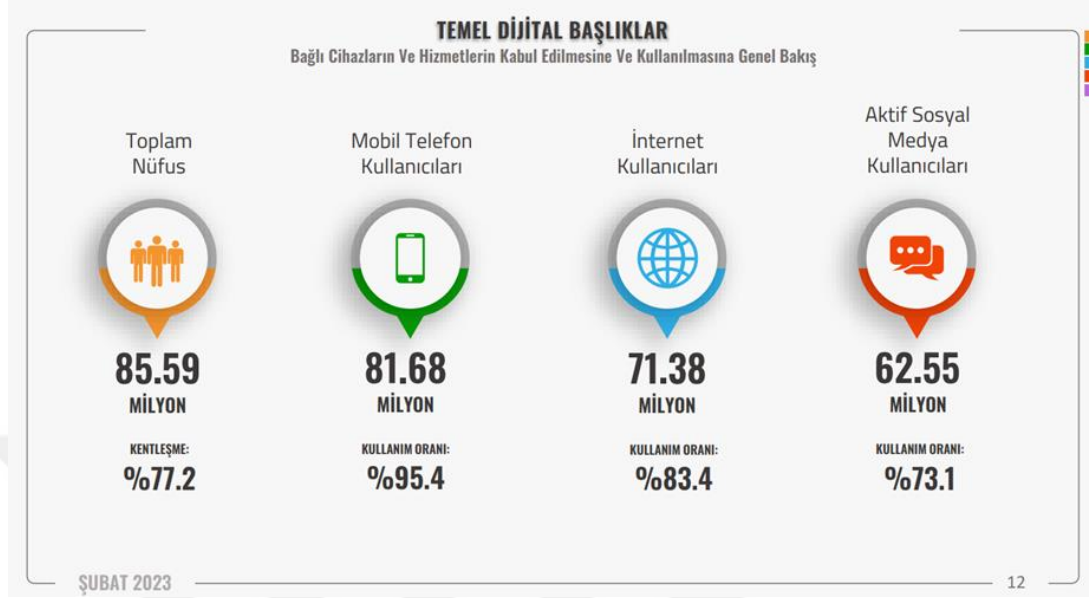
Sanal taciz: Saldırganca bir tutumla önceden hedeflenmiş kimselere tekrar eden mesaj gönderimidir (Willard 2007'den aktaran Yenilmez ve Seferoğlu, 2013).

Yapılan araştırmalar siber zorbalık davranışlarından en çok mağdur olanların gençler olduğunu, topluluk psikolojisiyle teknolojik araçları kullanan siber zorbalıların her geçen gün artan tehditlerinin, insan yaşamını olumsuz etkilediğini, böylece kişilerin kaygı ve korku içinde yaşam kalitelerinin olumsuz etkilendiğini ortaya koymaktadır (Bayram ve Saylı, 2011).

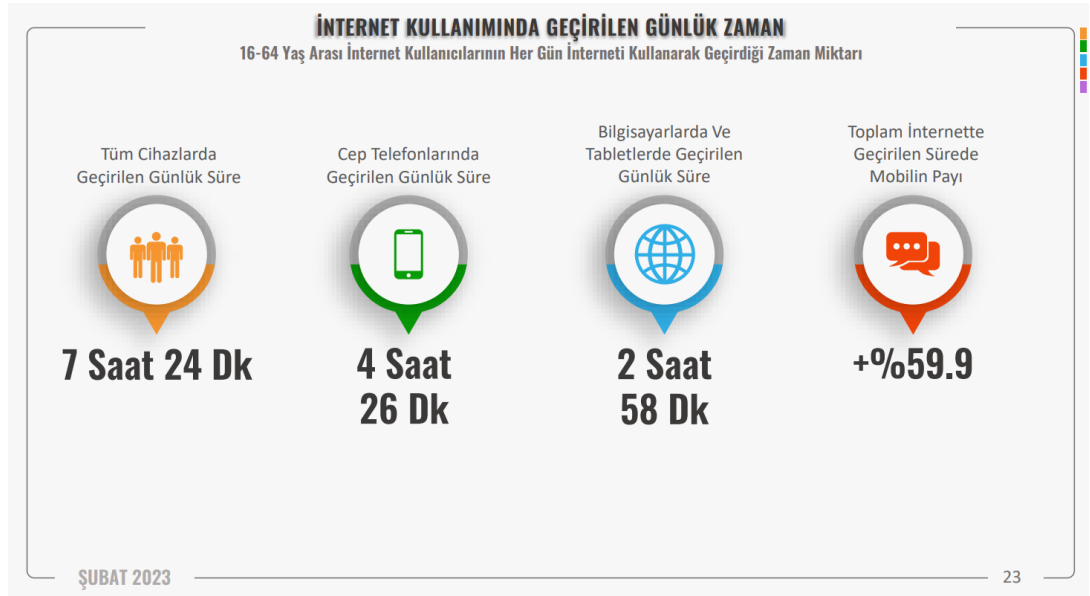
3.1.4.5. Sanal zorbalık, bilgisayar ve internet ilişkisi

2023 yılında dünya nüfusu 8.1 milyara ulaşırken Türkiye nüfusu 85.59 milyona ulaşmış durumdadır. Dünya genelinde internet kullanıcıları 5.16 milyara ulaşmış durumda ve nüfusa göre kullanım oranı %64.4 'tir. Türkiye'de ise İnternet kullanıcıları 71.38 milyon kullanıcı ile nüfusun %83.4 'üne gelmektedir. Bu oran dünya geneline bakıldığında ortalamanın bir hayli üzerinde kalmaktadır. Türkiye'de ise aktif sosyal medya kullanıcıları 62.55 milyon kişiye ulaşmıştır. Türkiye'de nüfusa göre aktif

sosyal medya kullanıcılarının oranı %73.1 iken internet kullanıcılarının büyük bir çoğunluğu sosyal medya kullanmaktadır. (Türkiye Dijital 2023)

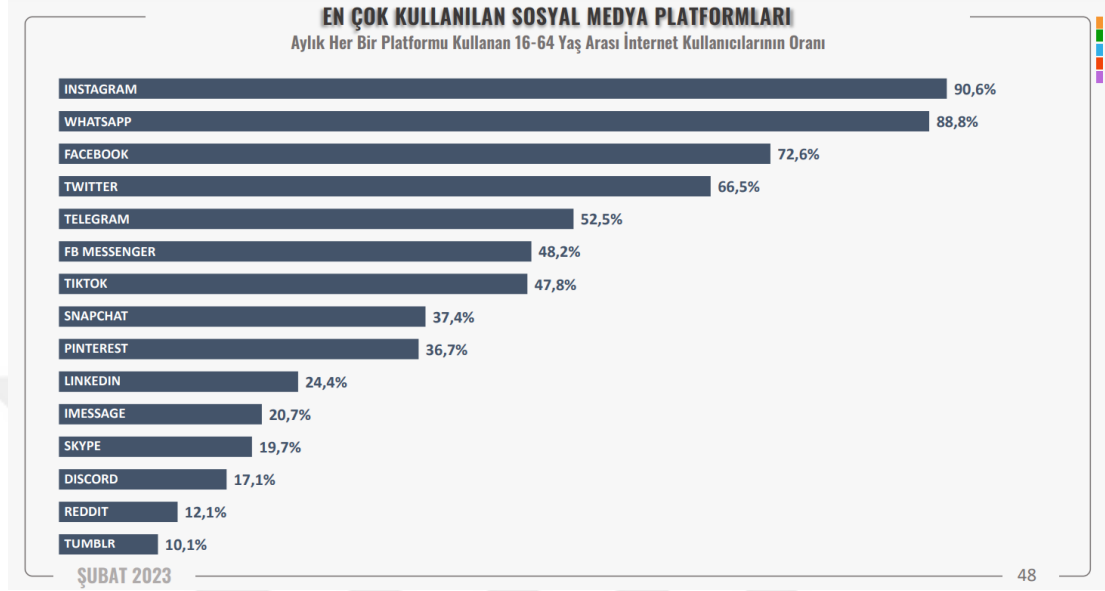

Şekil 3.1. Türkiye 2023: İnternet Kullanıcıları , Mobil Telefon ve Sosyal Medya Kullanıcılarını nüfusa oranları,
Türkiye'deki internet kullanıcıları ortalama 2 saat 58 dakikasını sosyal medya üzerinde geçirmektedir.

Şekil 3.2. Türkiye 2023 Şubat ayı İnternete bağlanma İstatistikleri,

İnternet kullanıcıları %90.6 ile en çok Instagram kullanmaktadır. Instagram'ı daha sonra sırası ile WhatsApp, Facebook ve Twitter takip etmektedir. Kullanıcılar aylık ortalama 21 Saat 24 Dakika ile en çok Instagram da zaman geçirmektedir.

Şekil 3.3. Türkiye 2023 Şubat ayı Sosyal Medya İstatistikleri

İstatistikler incelendiğinde internetin hayatımıza nedenli yoğun ve hızlı bir şekilde nüfuz etmiş ve etmeye devam ettiğini görmek mümkün. İnternet kaynaklı zorbalıklara uğrama riskimizin de o denli yüksek olabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerek.

İnternet ortamı kullanıcıların kendilerini tehdit altında hissetmeden sürükleyici, heyecan verici, kimliğinden kaçabileceği, sahte kimlikler üretebildiği, onaylandığı, özgür olduğu bir ortamdır. Sanal oyunlar oyuncuların kendilerini yapay da olsa güçlü hissettikleri, fantastik doyum sağladıkları çekici ama yalancı bir gerçeklik sunarlar. Oyuncular bir süre sonra bunun gerçek hayata taşınabileceğine inanarak işi şiddet eylemlerini gerçekleştirmeye kadar vardırırlar (Tarhan,20017:72).

Şiddet içeren bilgisayar oyunlarının saldırganlık eğilimleri üzerine yapılan araştırmalarda saldırgan davranışların arttığı, olumlu sosyal davranışların azaldığı tespit edilmiştir. Oyunların şiddet oranı arttıkça oyuncuların oyun sonrası saldırganlığı da o denli güçlü olduğu, şiddet oyunlarının katarsise (yatıştırıcı etkiye) neden olabileceği hipotezine ters bir şekilde şiddeti beslediğini ortaya çıkaran araştırmalar bulunmaktadır (Barlett ve diğerleri, 2008.Heins, 2004 aktaran Myers, 2010).

Şiddet içerikli bilgisayar oyunlarının saldırgan davranışlar üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmaların sonuçları genel olarak, şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynamanın, saldırgan davranışlara neden olduğunu, yapıcı ve olumlu davranışları köreltip, sosyal etkileşimlerde sömürücü davranışları arttırdığını, düşmanlık duygularını ve kaygı düzeyini arttırdığını, düşük empati ve başkalarının acılarına karşı duyarsızlaşmaya neden olduğunu ve fiziksel saldırganlığa göz yuman ilkelerin kabullenilmesini sağladığını ortaya koymaktadır(Kars,2010).

Yapılan eğitimsel araştırmalar göstermiştir ki: Bilgisayar oyunları mükemmel öğretme araçlarıdır. Bu ne öğretildiğine bağlı olarak değişmediğine göre şiddet içerikli oyunlardan şiddet içeren davranışları öğrenmektedirler (Meyers,2015:388).

Günümüzde çocuklar ve gençlerin yeni medya araçlarını da yoğun olarak kullanmaları, yeni medya okuryazarlığı eğitiminin, medya okuryazarlığı eğitimi kapsamına dahil edilmesini elzem kılmaktadır. Siber zorbalıkla mücadele de ancak öğrencilerin teknolojiyi ve interneti akıllıca, sorumlu bir şekilde ve etik değerlere uygun olarak kullanmayı öğrenmeleriyle mümkün olabilecektir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

İnternet ortamına okullardan bağlantı yapan öğrenciler daha düşük düzeyde siber zorbalık davranışı yaptığı gözlenirken; internet kafe ve evlerinden bağlanan çocuklar içinse durum bunun tam tersidir (Kavuk ve Keser 2012).

İnternete daha çok gece bağlanan öğrencilerin daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında internet başında bir günde 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin 2 saat ve 3 saat ve üzeri saat zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber zorbalık yaptıkları söylenebilir (Bayram, F. ve Özkamalı, E. 2019).

Siber zorbalık 2000’li yılların sonlarına doğru internet kullanımının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmış ve ağırlıklı olarak lise öğrencilerinin siber zorbalığa dâhil olma durumları ve siber zorbalıkla ilgili faktörler incelenmiştir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Topçu, 2008; Çifçi, 2010; Peker, 2014).

3.1.4.6. Sanal zorbalığın cezai yaptırımları

Ülkemizde de bilişim suçlarına yönelik düzenlenen tek bir kanun yoktur. Türk Ceza Kanununun 243. 244. ve 245. maddelerinden bilişim suçları müstakilen düzenlenmiştir(btk.gov.tr,2016). Onun yerine mevcut kanunlara bilişim suçlarıyla

ilgili hükümler eklenmiştir. Bilişim suçları ile ilgili en kapsamlı düzenleme 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer almaktadır. Eklenen maddeler aşağıda sıralandığı şekildedir:

-Sanal şiddet uygulayarak bir kimsenin yaşamına son verilmesi halinde kasten insan öldürme (Madde 81),

-İntihara yönlendirme (Madde 84),

-Eziyet (Madde 96),

-Tehdit (Madde 106),

-Ayrımcılık (Madde 122),

-Kişilerin huzur ve sükûnunu bozma (Madde 123),

-Hakaret veya sövme (Madde 125),

-Özel yaşamını izleyerek, iletişimine müdahale ederek içeriğini alay konusu etmek, haberleşmenin gizliliğini ihlal (Madde 132),

-Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması (Madde 133),

-Özel hayatın gizliliğinin ihlali (Madde 134),

-Kişisel verilerin kaydedilmesi (Madde 135),

-Özel yaşamın gizliliğini ihlal, kişisel verilerin kaydedilmesi kişisel verileri yok etmemek (Madde 138),

dahilinde cezai işlemlere tabi tutulmaktadır.

Ancak 2001 yılında Avrupa Konseyince Budapeşte’de 30 ülke tarafından imzalanan ‘‘Sanal ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi’’nce aşağıda sıralanan karar başlıkları TBMM tarafından 2012 yılında kanun tasarısı olarak kabul edilmiştir. Sözleşme içeriğinde:

-Maddi ceza hukuku,

-Yasadışı erişim,

-Verilere müdahale,

-Sisteme müdahale,

- Cihazların kötüye kullanılması,
- Bilgisayarla sahtecilik,
- Çocuk pornografisiyle bağlantılı suçlar,
- Telif hakkı ve bununla bağlantılı hakların ihlaline ilişkin suçlar,
- Teşebbüs ve yardı veya yataklık,

Şeklinde cezai hüküm uygulanacak durumlar sıralanmıştır. Ülkemiz bu uluslararası antlaşmaya imza atarak kanunlarımızdaki eksikliği kapatmak ve sanal suçluları caydıracak bir hamle yapmıştır.

Bilişim araçlarının okullarda kullanımı ile ilgili olarak 2016 yılı Ortaöğretim Yönetmeliğinin 164. maddesinde disiplin cezasını gerektiren davranış ve fiiller şu şekildedir:

(1) Kınama cezasını gerektiren davranışlar ve fiiller:

l-Bilişim araçlarını amacı dışında kullanmak

n- Ders saatleri içinde öğretmenin bilgisi ve kontrolü dışında bilişim araçlarını açık tutarak dersin akışını bozmak disiplin

(2) Okuldan 1-5 gün arasında kısa süreli uzaklaştırma cezasını gerektiren fiil ve davranışlar

ğ) Bilişim araçları veya sosyal medya yoluyla eğitim ve öğretim faaliyetlerine ve kişilere zarar vermek,

(3) Okul değiştirme cezasını gerektiren fiil ve davranışlar;

m) Bilişim araçları veya sosyal medya yoluyla eğitim ve öğretimi engellemek, kişilere ağır derecede maddi ve manevi zarar vermek,

(4) Örgün eğitim dışına çıkarma cezasını gerektiren davranışlar;

l) Bilişim araçları veya sosyal medya yoluyla; bölücü, yıkıcı, ahlak dışı ve şiddeti özendirici sesli, sözlü, yazılı ve görüntülü içerikler oluşturmak, bunları çoğaltmak, yaymak ve ticaretini yapmak, şeklinde cezalar ön görülmüştür.

3.2. Tükenmişlik Kavramı

Sözlükteki anlamı itibari ile tükenmişlik: enerji, güç ve kaynaklar üzerinde aşırı taleplerden dolayı, başarısız olmak, yavaş yavaş yıpranmak ya da yorulmaktır. Tükenmişlik; çalışan kişilerin yaptıkları mesleğin amacından sapması, buna bağlı olarak sundukları hizmet kalitesinde düşme ve motivasyon kaybıyla kendini gösteren fiziksel ve psikolojik boyutları olan bir kavramdır(Göktepe:2016:27). Tükenmişlik konusundaki çalışmalar, doksanlı yılların sonlarına doğru farklı meslek gruplarını ve bu araştırmanın da katılımcılarını oluşturan öğrencileri kapsayarak yaygınlaşmıştır.

Tükenmişlikte öğrencinin kendi gücü ve istekleri ile ailesinin, arkadaşlarının, öğretmenlerinin kendisinden beklentilerinin dengeli olması, yakın çevrenin desteği ve rehberliği önemli etkenlerdir. Bunlar gerektiği gibi sağlıklı işlerse, tükenmişlik süreci durdurulabilmekte veya gerçek bir değişime katkı sağlanabilmektedir (Kavla, 1998).

Okul personeli üzerinde yapılan sayısız çalışmanın ortaya koyduğu veriler okulun başlı başına bir stres etkeni olabileceği tükenmişlik sendromu geliştirmede önemli rol oynadığı belirtilmiş; öğrencilerin de bu sorunlardan doğrudan doğruya etkilenecek tükenmişlik sendromu geliştirebileceği fikri oluşturulmuştur(Aypay,2011).

Yaşamda meydana gelen bilimsel, teknolojik ve sosyal değişiklikler nedeniyle insan üzerinde giderek fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak baskı oluşturan durumlardan stres ve onun aşırı hali olan “tükenmişlik” kavramı 70’li yıllardan bu yana oldukça yaygın bir araştırma konusu olmuştur.

Yine yurt dışındaki sürece paralel olarak, ülkemizde özellikle ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencilerinde tükenmişliğe ilişkin oldukça sınırlı da olsa bazı çalışma girişimlerinin olduğu gözlenmektedir. Eğitim öğretim sürecindeki normal sınavların yanı sıra, yoğun olarak merkezi sınavlara hazırlanan öğrenciler, maruz kaldıkları başarı talebi ve baskı sonucunda kolaylıkla tükenmişlik sürecine girebilmektedirler.

Ergenlik dönemi etkilerinin baş gösterdiği ortaöğretim seviyesindeki öğrencilerin de tükenmişlik yaşama olasılıkları azımsanmayacak kadar fazla olduğu ifade edilebilir. Her ne kadar öğretmenlik, hemşirelik, doktorluk ve polislik gibi meslek dallarında araştırmaya konu olmuş olsa da tükenmişlik öğrenciler üzerinde pek fazla çalışılmamıştır. Yoğun okul hayatı, ergenlik dönemindeki değişimler, sosyal çevre ve arkadaşlık, ana-baba tutumları, sınav sistemi, sınav kaygısı ve okul başarısı gibi

etmenler öğrencilerin tükenmişlik yaşama risklerini artırmaktadır(Gündüz ve Çapulcuoğlu;2016).

Buna karşılık araştırma bulgularında erkeklerin kendilerini daha yetkin görmeleri de beklenmeyen bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bu duruma en büyük etkenin erkek öğrencilerin kendilerini “birinci planda” görmeleri olabileceği gibi kendi ayakları üzerinde durabilen, bağımsız ve girişken erkek çocuk yetiştirmeyi amaçlayan toplumsal değerlerin varlığı olduğu da ileri sürülebilir. Erkek çocukların daha atak, bağımsız, rekabetçi, dayanıklı, dışa dönük ve girişken yetiştirilmeleri stres ve zorluk yaratmasına, üzerlerine ağır bir baskı oluşturmaya karşın bu yetiştirilme sürecindeki deneyimleri, erkeklerin kızlara oranla yetkin ve avantajlı olmalarını sağlıyor olabilir. Cinsiyete dayalı bu tür sonuçların nitel çalışmalarla ele alınması, kültürel-psikolojik yapıların anlaşılmasına destek sunabilecektir.

Ergenlik dönemi etkilerinin baş gösterdiği ortaöğretim seviyesindeki öğrencilerin de tükenmişlik yaşama olasılıkları azımsanmayacak kadar fazla olduğu ifade edilebilir. Her ne kadar öğretmenlik, hemşirelik, doktorluk ve polislik gibi meslek dallarında araştırmaya konu olmuş olsa da tükenmişlik öğrenciler üzerinde pek fazla çalışılmamıştır. Yoğun okul hayatı, ergenlik dönemindeki değişimler, sosyal çevre ve arkadaşlık, ana-baba tutumları, sınav sistemi, sınav kaygısı ve okul başarısı gibi etmenler öğrencilerin tükenmişlik yaşama risklerini artırmaktadır(Çapulcuoğlu, Gündüz:2013).

3.2.1. Tükenmişlik Belirtileri

Potter (1993: Akt. Aydemir, 2003) tükenmişlik belirtilerini şu başlıklarla özetlemiştir:

Negatif Duygular: Engellenmişlik, kızgınlık, kaygı, memnuniyetsizlik gibi duyguları belirtmektedir. Daha ileri durumlarda duygusal yorgunluk ve bitkinlik kendini göstermektedir.

Engellenmişlik: Engellenmişlik ilk ortaya çıkan belirtidir. Büyük dozlarda, sürekli ve aşılabilir hallerde gerçekleşen engeller anlamsızlığı beraberinde getirmektedir.

Engellenmişlik iş ortamından kaynaklandığında, iş tatminsizliği ortaya çıkmaktadır. Bu sendromu yaşayan birçok kişi kendini bu durumdan sorumlu tutarak, kendi hataları nedeniyle bu hissi yaşadıklarını düşünmektedirler.

Depresyon: Kendini suçlama eğilimi zamanla iş dışına da çıkar ve bireyin kendine olan saygısını azaltmaktadır. Bu durum depresyona zemin hazırlamaktadır.

Depresyon, iş koşulları karşısında ortaya çıkmış olsa bile, kendi içinde bir problem haline gelebilmekte ve bireyin ruh sağlığını bozabilmektedir.

Kişilerarası Problemler: Duygusal bitkinlik, diğer insanlarla etkileşimi de zorlaştırmaktadır. İşte ve evde çatışmalar arttıkça, birey duygusal patlamalar ve düşmanca tavırlar sergileyerek aşırı tepkiler verir ve bireyle iletişim güçleşmektedir.

Duygusal Geri Çekilme: Tükenmişlik eğilimi gösteren bireyler, kendilerini sosyal etkileşimlerden çekmeye başlamaktadırlar. İş yaşamındaki olumsuzluklarla da kendilerini çekerek baş etmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu durum tükenmişlik sürecini hızlandırmaktadır; çünkü stresi ve tükenmişliği yenmede etkili faktörlerden biri olan sosyal destek mekanizmasından uzak kalmaktadırlar.

Sağlık Sorunları: Soğuk algınlığı, baş ağrıları, sırt ağrıları ve uykusuzlukla ilgili şikâyetler artmaktadır. Sürekli bir yorgunluk ve bitkinlik hissi vardır. Kalp ve mide ile ilgili şikâyetler bulunmaktadır.

Bazı Maddelerin Aşırı Tüketimi: Bir süre sonra birey kimyasal çözümler aramaya başlamaktadır. Alkol tüketimi, ilaç tüketimi artar. Sigara, kahve tüketimi normalin üzerine çıkmaktadır. Depresyon ve kaygı hallerinden kurtulmak amacıyla bu tür maddelerin tüketimindeki kontrolsüz artış zamanla bağımlılık tehlikesini gündeme getirebilir.

Performans Düşüklüğü: Bireyde bıkkınlık, konsantrasyon problemi meydana gelmektedir. İş daha sıkıntılı bir hal aldıkça ya da yapılan işin karşılığı alınmadıkça işe devamsızlık artmaya başlamaktadır. Birey fiziksel olarak iş yerinde bulunsa bile zihinsel ve duygusal olarak iş yerinde değildir. Sağlık sorunları, ikili ilişkilerdeki bozulmalar nedeniyle işini iyi yapabilmek için işbirliği içinde olması gereken bireylerle çalışması zorlaşmaktadır. Diğer bireylerin de kendilerini bu sendromu yaşayan bireylerden uzaklaştırmalarıyla sosyal destek de ortadan kalkmaktadır.

Anlamsızlık: Tükenmişlik sendromu içindeki birey bir süre sonra yaptığı işin hiçbir anlam ifade etmediği duygusuna kapılmaktadır.

Deckard, Meterko ve Field (1994: Akt. Kutsal, 2009) insanın işlevleri dikkate alındığında, tükenmişliğin belirtilerinin dört alanda görüldüğünü öne sürmektedir:

Duygusal belirtiler: Duygusal küntlük, düşük kişisel başarı hissi, hayal kırıklığı, endişe, umutsuzluk duygularını içerir.

Davranışsal Belirtiler: İnsanlarla daha az zaman geçirme, hareketlerde yavaşlama, görev yerinde olmama, yetersiz kayıt tutma, herkese şüphe ile bakma, evde ve işte konuşmaktan kaçınma, sık sık ağlama ve duygusal patlama belirtileri gösterme davranışları içerir.

Fiziksel Belirtiler: Kalbin hızlı atması, uykusuzluk, yorgunluk, enfeksiyona karşı direncin azalması, zayıflık ve sersemlik, hafıza problemleri, kilo değişimleri, mide şikayetleri, mutsuzluk, kronik hale gelmiş iyileşmeyen hastalıklar, hipertansiyon, baş ve kas ağrıları vb. fiziksel belirtileri içerir.

Psikolojik Belirtiler: Kişinin değer yargıları ve inançlarındaki şüpheler, büyük bir değişiklik gerektiğine inanma, toplumdan çekilme, üstesinden gelinemeyen stres, zararlı alışkanlıklar edinme, acıma duygusunun kaybı, depresyon, vb. durumları içerir.

3.2.2. Tükenmişlik Nedenleri

Tükenmişliği etkileyen faktörleri, genel anlamda bireysel ve çevresel faktörler ile olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Bu faktörleri daha iyi tanımak, tükenmişlikle başa çıkmak için büyük önem taşımaktadır.

Seçer'e (2015) göre okul tükenmişliğinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlar arasında öğrencilerin aşırı akademik çalışma temposu nedeniyle bitkin düşmesi, bıkkınlık hissi yaşaması, okula ve okuldaki faaliyetlere karşı ilgisinin azalması, ödevlerine yönelik duyarsızlaşma öne çıkan temel etmenlerdir.

Tükenmişlik sendromunun ortaya çıkmasında bireye bağlı sebeplere bakıldığında ise, idealist, mükemmeliyetçi, sonuç odaklı, rekabetçi, kaybetmekten hoşlanmayan, tez canlı, öfkeli ve dürtüsel olan, sözünün eri, sorumluluk sahibi, bireysel çıkarlarını her şeyin üstünde tutan, dikkat ve yoğunlaşma problemi yaşayan ve hızlı hareket eden kişilik özelliklerine sahip bireyler(Göktepe,2016;31) olduğunu belirtmektedir.

Tükenmişlik yavaş yavaş ve sinsice başlayan, ortaya çıkışı ne kadar ani de olsa sürekli gelişen kronik bir olgudur. Bireyin bir gün içinde ani bir şekilde yaşadığı bir olay, yaşanan tükenmişliğin belirtisi haline gelebilir. Tükenme durumuna gelmeden kısa bir süre önce, genellikle ya bir iş ya da sınav baskısı, ya bir aile üyesinin hastalığı ya da arka arkaya gelen stres yaratıcı olaylar gibi bazı çevresel koşullara rastlanır. Bazen

çok seyrek de olsa tükenmişlik herhangi bir olay olmadan, birdenbire ortaya çıkıverir. Tükenmiş kişiler genellikle zayıf yönlerini iyi gizleyebilen, yetenekli insanlar oldukları için çoğunlukla bu durumun ilk dönemlerinde içlerinde olup bitenlerin farkında bile değillerdir (Freudenberger ve Richelson, 1981; Akt: Sürgevil, 2006).

Tükenmişlik sendromu yaşayan kişiler sıkıntılarını azaltabilmek umuduyla içki, sigara, uyuşturucu sakinleştirici tüketimini artırmakta ve zamanla bu maddelere bağımlı hale gelmektedir. İşe devamsızlık, işten ayrılma, performans miktarı ve kalitesinde düşme ise sendromun örgüt ortamındaki zararlı sonuçlarıdır. Tükenmişlik sendromunu yasayan kişilerin çok karmaşık duygular yaşamalarına bağılı olarak birçok davranış bozukluğu gösterdikleri de gözlenmiştir (Izgar, 2003).

Eğitim-öğretim hayatı boyunca öğrenciler olmak istediği veya ulaşabildikleri bir meslek sahibi oluncaya kadar sürekli stres faktörleriyle karşı karşıya kalmakta ve bu durum onları tükenmişlik yaşama konusunda risk grubuna sokmaktadır. Yoğun okul hayatı, sınav kaygısı, sınav sistemi, akademik başarı, geleceğe ilişkin kaygı düzeyi, aile ile yaşanan olumsuz yaşantılar gibi faktörler öğrencilerin tükenmişlik yaşama risklerini artırmaktadır (Çapulcuoğlu ve Gündüz,2013).

Tükenmişlik araştırmalarının başlangıçta sadece iş hayatındaki bireylerin tükenmişliğini ölçerken zamanla öğrenciler üzerinde yapılan tükenmişlik araştırmalarında öğrencilerinde yetişkinlerle aynı tükenmişlik nedenlerine maruz kaldıklarının görülmüştür. İş hayatına bağılı sebepler öğrencilerin okul hayatlarına uyarlanabilmektedir. Çalışma koşullarına bağılı oluşan tükenmişliğe yol açan sebepler Göktepe'ye (2016;) göre şöyle sıralanmıştır:

- İş tanımının belirsizliği ve iş yükünün fazlalığı,
- Verilen hizmetin mali karşılığının yetersiz olması,
- Eğitimi uygun olmayan kişilerin denetleme ve yönetimde rol alması,
- Görev tanımı ve görev yetkisi arasında uyumsuzluk,
- Bürokratik yazı işlemlerinin uzun sürmesi,
- İhtiyaçları diğerlerine göre fazla olan kişilerin iş ortamını sabote etmesi,
- Mesai saatlerinin uzun olması ve vardiyaya bağılı uykusuzluk,
- İş arkadaşları arasında haksız rekabet, eşitsizlik ve paylaşım olmaması,

- Hizmet alan kişilerin olumsuz davranışları, memnuniyetsizlik,
- Gürültülü bir ortamda çalışmak,
- Yetersiz malzeme ve kaynak temini,
- Özel tatil günlerinde mesai yapmak,
- Riskli bir işte çalışmak ve iş güvenlik önlemlerinin yoksunluğu,
- Hizmet içi eğitimler ve kariyer geliştirme imkânının olmaması,
- Karar verme üstünlüğünün sadece üst mercilerde bulunması, işçilerin karar verememesi,
- Takdir ve ödül yoksunluğu.

Bu sebeplerin büyük çoğunluğu öğrencileri de doğrudan ya da dolaylı olarak OOTÖ’de araştırılan alt nedenleri içermektedir.(Okula ilgi kaybı, Ders Çalışmaktan Tükenme, Yetersiz Dinlenme ve Eğlenme vb)

3.2.3. Tükenmişliğin Evreleri

Tükenme kişinin bir evreden diğerine geçtiği kesikli bir süreç değil, sürekli bir olgu olmasına rağmen evrelere ayırmadaki amaç sürecin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmaktadır. Kaçmaz(2005)’a göre tükenmişlik evreleri aşağıdaki gibidir:

Şevk ve coşku evresi: Bu evrede yüksek bir umutlu olma, enerjide artma ve gerçekçi olmayan boyutlara varan mesleki beklentiler sergilenmektedir. Kişi için mesleği her şeyin önündedir, uykusuzluğa, gergin çalışma ortamlarına, kendine ve yaşamın diğer yönlerine zamanını ve enerjisini ayıramayışına karşı ustun bir uyum sağlama çabasıdır.

Durağanlaşma evresi: Bu evrede artık istek ve umutlu olmada bir azalma olur. Mesleğini uygularken karşılaştığı güçlüklerden, daha önce umursamadığı ya da yadsıdığı bazı noktalardan giderek rahatsız olmaya başlamıştır. Sorgulanmaya başlanan “işten başka bir şey yapmıyor olmak” tır. Zira mesleği kuramsal ve pratik tüm yönleri ile kişinin var oluşunu tamamen dolduramamıştır.

Engellenme evresi: Başka insanlara yardım ve hizmet etmek için çalışmaya başlamış olan kişi, insanları, sistemi, olumsuz çalışma koşullarını değiştirmenin ne kadar zor olduğunu anlar. Yoğun bir engellenmişlik duygusu yaşar. Bu noktada ya uyum (

savunma ve başa çıkma stratejilerini harekete geçirme) ya uyumsuzluk (savunma ve başa çıkma yolları ile tükenmişliği iletme) ya da durumdan kendini çekme veya kaçınma yollarından biri seçilmektedir.

Umursamazlık evresi: Bu evrede, çok derin duygusal kopma ya da kısırlaşma, derin bir inançsızlık ve umutsuzluk gözlenmektedir. Mesleğini ekonomik ve sosyal güvence için sürdürmekte, ondan zevk almamaktadır. Böyle bir durumda iş yaşamı kişi için bir doyum ve kendini gerçekleştirme alanı olmaktan çok uzak, kişiye ancak sıkıntı ve mutsuzluk veren bir alan olacaktır.

3.2.4.Maslach Tükenmişlik Modeli

Maslach'ın tükenmişlik araştırmalarında önde gelen bilim adamlarından birisi olması ve araştırmamızda Aypay (2012)'in Maslach Tükenmişlik Envanterinden Türkçe'ye uyarlanmış olduğu Okul Tükenmişliği Ölçeğinin kullanılmış olması nedeniyle Tükenmişlik modelinin açıklanması gerektiği düşünülmüştür. Maslach Tükenmişlik Modelinin alt boyutları olan: Duygusal tükenme, Duyarsızlaşma ve Düşük Kişisel Başarı Hissi'nin tanımları aşağıda verilmiştir.

Tükenmişliği inceleyen pek çok model oluşturulsa da aralarında en kabul görüleni Maslach tükenmişlik modelidir. Duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve başarı duygusunun azalması olmak üzere üç boyuttadır (Özmen 2016: 5-6). Birinci boyut duygusal tükenme kişinin kendisini umutsuz bitkin ve yorgun hissetmesidir. Yapılan iş ve verilen hizmette meydana gelen duyarsızlaşma ise ikinci boyuttur. Kişi sadece mekanik olarak görevini yapar. Son boyut ise başarı duygusunun yitirilmesi vardır. Kişi başarısız olduğundan dolayı kendisini suçlar. Tükenmişlik yaşamayan kişilerde bunların yerine enerji, aidiyet ve yeterlilik duyguları meydana gelir (Göktepe 2016: 56).

Duygusal Tükenme: Tükenmişliğin duygusal boyutu daha çok insanlar ile iletişimin fazla olduğu yüz yüze ilişkilerin mecburi olduğu mesleklerde görülmektedir. Duygusal açıdan yoğun çalışan birey, kendini zorlamakta ve diğer insanların duygusal tepkileri ile yıpranmaktadırlar (Maslach ve Jackson, 1981: 99). Personellerin kendilerini duygusal yönden hırpalanmış ve bitkin hissetmelerini bir başka deyişle çalıştığı yerde aşırı yüklenme yapılmış duygular olarak tanımlanır. Enerjini azalmasıyla kendini

gösterir. Kişi hizmet verdiği kişilere eskisi kadar sorumlu davranmaz. Birey yeni günde işe gitme isteği azalır (Çağlayan,2007: 7).

Duyarsızlaşma: Alt boyutlar arasında en önemlisi duyarsızlaşmadır. Personel hizmet verdiği kişilere karşı insancıl olmayan katı bir tutum sergilemektedir. Hizmet verdiği kişilerden uzaklaşmasıyla onların duygularını aldırılmaz bir haldedir (Başören, 2005: 4).

Düşük Kişisel Başarı Hissi: Kişisel başarıda azalma bireysel yetersizlik, işle ilgili olarak çalışanın kendisini başarısız ve yetersiz görmesidir (Maslach ve Jackson, 1981: 99). Bu alt boyuttan da ise personel dikkatsizlik, başarılı olmama gibi durumları kendisine yükler. Sonucunda kişi kendisini üretken olmayan yetersiz biri olarak düşünür (Göktepe, 2016: 29).

3.2.5.Tükenmişliğin Sonuçları

Lise öğrencilerinin okula ilgi kaybı ve ödev yapmaktan tükenmişlik düzeyleri yükseldikçe derse katılmaya motive olma düzeylerinin düştüğü; dinlenme ve eğlenme gereksinimini karşılama isteği yükseldikçe de derse katılmaya motive olma düzeylerinin de yükseldiği belirlenmiştir (Aypay, Eryılmaz:2016).

Tükenmişlik Sendromunda kişide çok yönlü problemler olduğu görülmektedir. Bunlar fiziksel, duygusal ve zihinsel olmak üzere incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar şöyle listelenebilirler:

Duygusal Sonuçlar :

Yaygın ümitsizlik hissi,

Özgüven eksikliği yaşama,

Çok sık hayal kırıklığı duygusu yaşama,

Kendini değersiz hissetme durumu,

Eleştirilere katlanamama,

Aşırı şüphecilik (paranoya),

Yoğun kaygılanma ve huzursuzluk hali,

Depresyon (Tükenmişlikle iç içe geçebilir.)

Fiziksel Sonuçlar :

Aşırı yorgunluk ve enerjisizlik,
Kalp çarpıntısı, midede şişkinlik,
Sık aralıklarla kabız olma veya hastalanma,
Uyku problemi, uyumakta ve uyanmakta zorluk çekme,
Solunum güçlüğü,
Başta bacak ve sırt ağrısı olmak üzere yaygın bedensel ağrılar.

Zihinsel Sonuçları :

Eskiden sevdiği faaliyetlerden hemen sıkılma,
Dikkat dağınıklığı, unutkanlık ve dalgınlık,
Karar verme güçlüğü yada kararı erteleme eğilimi.

3.2.6. Öğrencilerde Tükenmişlik Sendromu

Ülkemizde eğitim; ilköğretim, lise, üniversite ve hatta meslek öncesi dönemde oldukça yüksek düzeyde yarışmaya dayalı sınavların olduğu bir sisteme sahiptir. Bu çerçeveden bakıldığında öğrenciler; okula gider, ders çalışır, sınavlarda başarılı olmak için çabalar, bunların sonucunda sınıflarını geçerler ve en son aşamada ise başvurdukları üst eğitim kurumları sınavlarında başarılı olurlar. Bu süreç öğrencilerin, istedikleri ya da elde edebildikleri bir meslek sahibi oluncaya kadar sürekli ve yoğun bir artış ile devam eder. Bu aşamalar silsilesi içerisinde bir iş olarak değerlendirilebilecek öğrenciliğin de tükenmişlik yaşama açısından önemli bir risk grubu olduğu ifade edilebilir (Çapri, Gündüz ve Gökçakan, 2011).

Tükenmişlik, öğrencilerde hem aile baskısından kaynaklanan daha çok psikolojik bir his olarak yaşanmakta hem de öğrencilerin ders çalışma ve ödev yapma gibi tümüyle okula yönelik etkinliklerden kaynaklı hem bedensel hem de psikolojik olarak yaşadıkları bir durum olarak ortaya çıkmaktadır(Aypay,2011).

Özer ve Şad'ın (2019) araştırmasındaki bulgular kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla tükenme ve ilgi kaybı yaşadıkları göstermektedir.

Tüm stres kaynakları tükenmişliğin gelişmesine neden olabilir.

Tükenmişlik duygusal, fiziksel ve biyolojiktir.

Tükenmişliğe işten çok çevresel faktörler de katkıda bulunabilir.

Kişiler arası ilişkilerin yetersizliği tükenmişliği etkiler.

Tükenmişlik bir süreçtir.

Tükenmişlik semptomları bazen çok çabuk ortaya çıkar.

Tükenmişlik zaman içerisinde değişikliğe uğrayabilir.

Tükenmişlik birçok kez meydana gelebilir.

Tükenmişlik diğer çalışanları da etkileyen ve strese sokan bulaşıcı bir hastalık gibidir.

Tükenmişlik ileri yaşlara nazaran genç yaşlarda daha fazla görülür.

Tükenmişlik hafif bir enerji kaybından ölüme kadar çok farklı seviyelerde görülebilir.

Erkek ve kadınların tükenmişlik deneyimleri arasında benzerlikler vardır. (Gilliland, J. 1993:537-572. Akt; Dincerol C. (2016).

İş bağlamında tükenmişliği ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeklerin okul bağlamına uyarlanmaları ile ilgili çalışmalara oranla, doğrudan okul bağlamında öğrencilerin tükenmişliklerini ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeğin öğrencilerin iç dünyasını daha iyi temsil ettiğini ve bundan dolayı öğrencilerin yaşadıkları tükenmişliği daha geçerli ve güvenilir bir biçimde ölçtüğünü düşündürmektedir(Aypay;2012:780).

3.2.7. Tükenmişlikle Önleme ve Başa Çıkma Yolları

Öğrencilerin okulla güçlü gönül bağları kurmalarına yardımcı olacak hoş deneyimler yaşamaları sağlanarak hem okul tükenmişliğinin bir boyutu bertaraf edilebilir. Hem de bu yolla zorba ve kurban olma deneyimlerinin önüne daha sağlıklı bir biçimde geçilmiş olabilir(Aypay, Durmuş ve Aybek; 2016).

Depresyon, anksiyete ve stres düzeyi yüksek olan öğrencilerin okul tükenmişliği açısından risk taşıdıkları ve öğrencilerin psikolojik uyumsuzluk düzeyleri arttıkça okul tükenmişliklerinin de artacağı söylenebilir.

Okul tükenmişliğinin önlenmesi ve olası olumsuz etkilerinin elimine edilmesinde bu araştırmadan elde edilen bulguların göz önünde bulundurulması ve öğrencilerin psikolojik uyum düzeylerini güçlendirmeyi amaçlayan önleme ve tedavi çalışmalarına ağırlık verilmesi önerilebilir (Seçer;2015:96).

Öğrencilerde tükenme ve duyarsızlaşma arttıkça depresyon ve anksiyete belirtileri ile korkulu, kayıtsız ve saplantılı bağlanma stillerinde de artışın olduğu söylenebilir. Bu noktada, önleyici ve koruyucu bir ruh sağlığı geliştirme amacını taşıyan PDR servisindeki uzmanların öğrencilerdeki tükenmişliği önlemek ve düşürmek amacıyla yapacakları çalışmalarda depresyon ve anksiyete psikolojik belirtilerini dikkate almaları ve öğrencileri güvenli bir bağlanma stili geliştirebilmeleri için gerekli etkinliklerle de desteklemeleri yararlı olacaktır(Çapri, Yedigöz :2013).

Öğrencilerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri yüksek öğrencilerin, daha düşük düzeyde tükenmişlik yaşadıkları söylenebilir. Algılanan sosyal destek düzeyleri arasında, tükenmişlik düzeyine en fazla etkisi olan sosyal destek kaynaklarının birinci olarak öğretmen ikinci olarak aile olduğu belirlenmiştir(Kutsal.2009:102).

Okul yönetimlerinin okul içerisinde ders dışı etkinliklere de önem ve yer vermesi öğrencilerin tükenmişlik yaşamalarının önlenmesinde önemlidir(Kutsal, 2009:104).

3.3. İlgili Araştırmalar

Şiddet insanın kendi doğal gelişim süreci içinde hep var olan, uygarlaşmayla kontrol altına alınabilen bir gerçekliktir. Şiddetin farklı toplumlarda farklı örüntüleri görülmektedir. Bu bakımdan şiddetin sosyal bir problem olarak algılanışı da toplumdaki topluma değişebilmektedir (Adak,2009:327).

İnternete internet kafeden giren çocukların, internete ev, okul ve arkadaşının evinden giren çocuklardan daha fazla siber zorbalık davranışları gösterdikleri saptanmıştır, İnternete günde beş saat ve daha fazla bağlı kalan öğrencilerin internete bundan daha az süre ile bağlanan öğrencilerinden daha fazla siber zorbalık davranışlarında buldukları ve daha fazla siber mağdur oldukları bulunmuştur (Serin,2012).

Çocukların en hareketli, en enerjik oldukları dönemde bilgisayar karşısında uzun saatler boyunca böylesine hareketsiz kalmaları, enerjilerini boşaltamamaları, çevrelerine karşı daha saldırgan ve zarar verici eylemlere yönelmelerine sebep oluyor. Üstelik bir de şiddet öğeleriyle dolu oyunlar gerçek anlamda saldırganlığı, yıkıcılığı getiriyor. O nedenle ki son zamanlarda, kesici alet ya da silah taşımaya başlayan, çevresine zarar veren çok fazla çocuk görüyoruz” (Duygulu, 2011).

Dölek(2002)’in araştırmasında öğrenciler arasındaki zorba/mağdur davranışlarının sıklığının yüksekliği dikkat çekicidir. Örnekteki öğrencilerin yarısı bir dönem

boyunca bir iki defadan haftada birkaç defaya kadar değişen sıklıklarda zorbaca davranışa uğradığını, üçte biri ise diğer öğrencilere karşı zorbaca davranışta bulunduğunu veya zorbaca davranan bir grupta yer aldığını belirtmişlerdir.

Çetin ve ark. (2012) yaptığı araştırmada öğrencilerin uyumlu sosyal ilişki kurma becerileri ne kadar yüksek ise siber zorbalık yapmaktan kaçınmalarını sağladığı gibi siber zorbalık mağduru olmaktan da koruduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yoğun okul hayatı, ergenlik dönemindeki değişimler, sosyal çevre ve arkadaşlık, ana-baba tutumları, sınav sistemi, sınav kaygısı ve okul başarısı gibi etmenler öğrencilerin tükenmişlik yaşama risklerini artırmaktadır(Çapucuoğlu, Gündüz,2013).

Öğrenciler; okula gider, ders çalışır, sınavlarda başarılı olmak için çabalar, bunların sonucunda sınıflarını geçerler ve en son aşamada ise başvurdukları üst eğitim kurumları sınavlarında başarılı olurlar. Bu süreç öğrencilerin, istedikleri ya da elde edebildikleri bir meslek sahibi oluncaya kadar sürekli ve yoğun bir artış ile devam eder. Bu aşamalar silsilesi içerisinde bir iş olarak değerlendirilebilecek öğrenciliğin de tükenmişlik yaşama açısından önemli bir risk grubu olduğu ifade edilebilir (Çapucuoğlu, Gündüz,2013).

Özcan'ın (2011:177) yaptığı araştırmadan elde edilen sonuçlarda; yaş artışı ve sınıf düzeyindeki yükselmeye bağlı olarak tükenmişlik düzeylerinin de yükseldiği; öğrenim görülen alana göre tükenmişlik puanlarında bir farklılaşmanın olmadığı; orta düzeyde akademik başarı algılayan öğrencilerin yüksek düzeyde akademik başarı algılayan öğrencilerden daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıkları sonuçlarına varılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yöntem bölümü olan bu bölümde sıra ile araştırmanın yöntemi, araştırma grubu, veri toplama teknikleri kapsamında kullanılan ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ve verilerin analizi kısımları açıklanmıştır.

4.1. Yöntem

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet ortaöğretim okullarında öğrenim gören öğrencilere yönelik, ilgili araştırma problemi kapsamında mevcut olan durumu tespit etmek amacıyla gerekli izinler alınarak anket yöntemiyle tarama yapılmıştır.

Araştırmanın kapsamı doğrultusunda literatür taraması yapılarak ve ilgili bulunan literatürler incelenerek araştırmaya başlanmıştır. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının okul tükenmişliği ile ilgisini inceleyen ve karşılaştıran bu araştırmada niceliksel veri toplama yöntemi uygulanmıştır.

Bu araştırmada betimsel araştırmanın bir türü olan korelasyonel (İlişkisel) araştırma modeli kullanılarak ergenlerin okul türü açısından siber zorbalık ve siber mağduriyeti hipotezinin incelenmesi amaçlanmıştır. Korelasyonel araştırma iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin herhangi bir müdahalede bulunulmaksızın incelenmesine denilmektedir. Korelasyonel araştırma tanım olarak nedensel araştırmaya benziyor gibi görünmektedir fakat nedensel araştırmada neden-sonuç ilişkisi aranmaktadır yani bağımlı bağımsız değişken bulunmaktadır. Korelasyonel araştırmada ise değişkenlerin birlikte değişimleri söz konusudur, neden-sonuç ilişkisi aranmamaktadır(Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015).

4.2. Evren Ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Ankara İli Polatlı İlçesinde 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 9. Sınıfta eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Polatlı Ankara'nın en büyük taşra ilçesi olması yanında büyük tarım alanları ve organize sanayileri ile ekonomik ve demografik olarak ülkemizin her ilinden işgücü anlamında göç almaya devam ederek kozmopolit bir nüfus oluşturması araştırma için uygun bir ilçe olmasını sağlamaktadır. Araştırmanın yürütüldüğü okullar kendi içlerinde Anadolu Lisesi ve Meslek Liseleri olmak üzere iki alt-tabakaya ayrılmıştır. Fen Lisesi bir tane olduğu için Anadolu Liseleri kategorisine dahil edilmiştir. Ardından her okul türündeki toplam öğrenci sayısına bağlı olarak orantılı bir şekilde hangi okul türünden kaç öğrencinin

örnekleme yer alacağına karar verilmiştir. Araştırma verileri ilçedeki ortaöğretim kurumlarından seçkisiz örnekleme yöntemiyle ile belirlenen 5’i Anadolu Lisesi 7’si’de Meslek Lisesi olmak üzere toplam 12 okuldan toplanmıştır. Veri toplama sürecinde olası veri kayıplarının önüne geçebilmek için Anadolu liselerinden 208, Meslek Liselerinden ise 192 toplam 400 öğrenciye veri toplama araçları dağıtılmış, Meslek liselerinden 176, Anadolu liselerinden 182 adet, toplamda 358 anketin veri analizine uygun olduğu görülmüştür.

12 okulda öğrenim gören 9. Sınıf öğrencilerine toplamda 400 adet anket Okullardaki güncel öğrenci sayıları ile 9. Sınıflarında öğrenim gören öğrenci sayıları ve dağıtılan ve geçerli anket sayıları Tablo 4.1.’de verilmiştir.

Okul Adı	Öğrenci Sayısı	9. Sınıftaki Öğrenci Sayısı
Atatürk Anadolu Lisesi	689	167
Duatepe Anadolu Lisesi	696	166
Peyami Safa Anadolu Lisesi	749	175
Polatlı Anadolu Lisesi	672	165
Polatlı TOBB Fen Lisesi	505	145
Polatlı İmam Hatip Lisesi	314	124
Polatlı Beştepe MTAL	550	156
Fatih MTAL	168	58
Gevher Nesibe MTAL	396	149
Polatlı MTAL	1145	349
Şehit Can Çalışkan MTAL	263	98
Şehit Seher Yaşar İmam Hatip Lisesi	91	18
TOPLAM	6238	1770

Tablo 4.1. Anket Uygulaması Yapılan Okulların Öğrenci Sayıları Listesi (Polatlı MEM.2018)

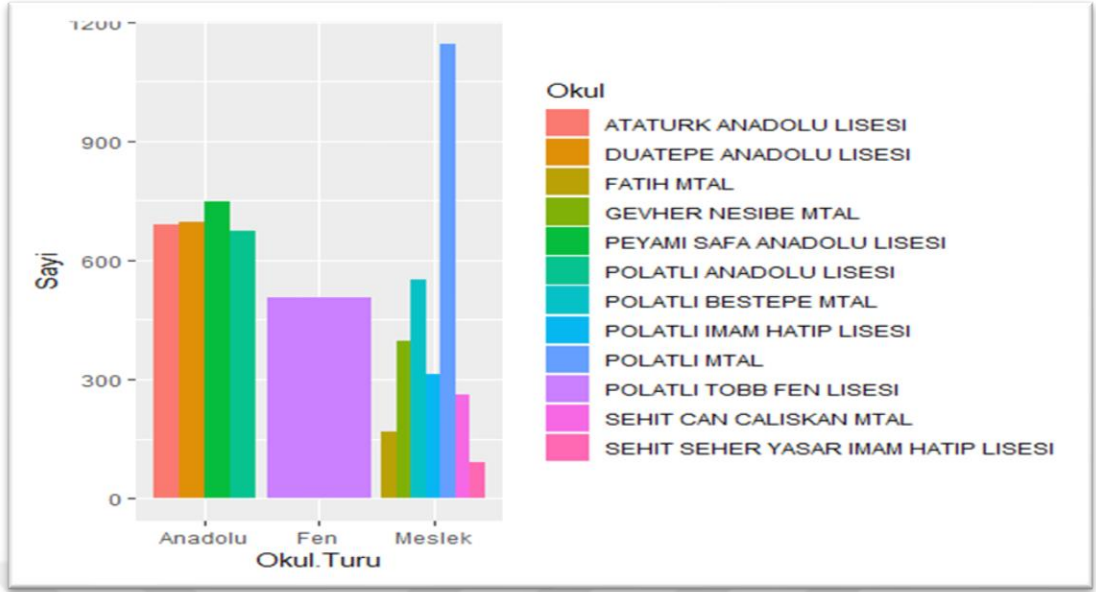
Örnek grup büyüklüğü, örneğin çalışma evrenini temsil gücünü artırır. 1 milyon kişilik çalışma evrenindeki 1000 kişinin örnek seçilmesi, 1000 kişilik bir çalışma evreninden 100 kişilik grup seçilmesine göre orantısal olarak düşük olsa da, bilimsel araştırmalarda daha çok tercih edilmesi önerilen bir yöntemdir (Schutt,2001;120 akt. Böke, 2014;145). 1770 kişilik bir evrende 358 kişilik örnek grup %20,2’lik bir oranla

tavsiye edilen büyüklüğe erişildiğini göstermektedir. Araştırma evreni içinde örneklem oluşturmak için Olasılıklı Olmayan Örneklem Tekniği kullanılmıştır. Okul ve sınıfların seçilmesinde ise Rastgele Örneklem Tekniği kullanılmıştır.

Okul Adı	Dağıtılan Anket Sayısı	Geçerli Anket Sayısı
Atatürk Anadolu Lisesi	40	36
Duatepe Anadolu Lisesi	43	37
Peyami Safa Anadolu Lisesi	44	35
Polatlı Anadolu Lisesi	43	39
Polatlı TOBB Fen Lisesi	38	35
Polatlı İmam Hatip Lisesi	26	23
Polatlı Beştepe MTAL	42	39
Fatih MTAL	24	21
Gevher Nesibe MTAL	20	18
Polatlı MTAL	37	35
Şehit Can Çalışkan MTAL	25	23
Şehit Seher Yaşar İmam Hatip Lisesi	18	17
TOPLAM	400	358

Tablo 4.2. Anket Uygulaması Yapılan Okullara Dağıtılan Anketler ile Geçerli Anket Sayıları Listesi (Polatlı MEM.2018)

Oluşabilecek örneklem hatalarını en aza indirmek için %22,5'lik oranla 400 öğrenciye dağıtılan anketlerde görülmüştür ki araştırmada kullanılabilir durumdaki geçerli anket sayısı 358 ile %20,2'lik orana düşmüştür.

Şekil 4.1. Araştırma evrenini oluşturan okulların toplam öğrenci sayılarının birbirlerine oranları

Araştırma evrenindeki okul türleri ve okulların öğrenci sayıları oranlanarak anket dağıtımı yapılmıştır. 6238 kişilik evrenin 3311 öğrenci ile %53'ünü Anadolu Lisesi, 2927 öğrenci ile %47'lik bölümünü Meslek Lisesi öğrencilerinden oluşturmuştur. 9. sınıftaki öğrenciler ise 1770 kişilik evreni oluştururken 358 geçerli anket sayısında oranların %50,84 Anadolu Lisesi ve %49,16 Meslek Lisesi öğrencisi şeklinde dağılmıştır.

4.3. Veri Toplama Araçları

Anket çalışması kapsamında uygulanacak ölçekler aşağıdaki gibidir:

a) Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ):

Hinduja ve Patchin (2009) tarafından geliştirilen ve Özdemir ile Akar (2011) tarafından Türkçeye çevrilerek uyarlanan Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ) araştırmada kullanılmıştır. Bu ölçeğin araştırmada kullanılması için Prof. .Dr. Murat Özdemir'den izin alınmış ve tez ekinde izin belgesi paylaşılmıştır.

Ölçek Siber Zorbalık mağduru Olma ve Siber Zorba Olma'yı ölçen iki alt bileşenden oluşmaktadır. Sorulara öncelikle mağdur oldukları / zorbalık yapıp yapmadıkları sorularak başlanıp, cevap, "Hiçbir zaman" ise diğer bölüme geçerek devam edilmesi sağlayan pratik bir ölçektir. Cevap en azından "Bir defa" bile olsa mağduriyete

uğrama ve zorbalık yapma sıklıkları ile bunları ne şekilde yaptığını aynı anda soran bir tablo üzerine işaretleme yapılarak devam edilmesini sağlayan bir ölçektir. Ölçeğin son aşaması zorbalık yapılan ya da mağduriyet yaşanan siber ortamların tarandığı liste ile sonlanmaktadır.

b) Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği (OOTÖ):

İş bağlamında tükenmişliği ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeklerin okul bağlamına uyarlanmaları ile ilgili çalışmalara oranla, doğrudan okul bağlamında öğrencilerin tükenmişliklerini ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeğin öğrencilerin iç dünyasını daha iyi temsil ettiğini ve bundan dolayı öğrencilerin yaşadıkları tükenmişliği daha geçerli ve güvenilir bir biçimde ölçtüğünü düşündürmektedir. (Aypay;2012:780) Prof. Dr. Ayşe AYPAY'dan ölçeğin araştırma kullanılması için gerekli izin alınmış ve belgesi Ekler'de sunulmuştur.

Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeğinin yanıtlanmasında Likert tipi derecelendirme yönteminden yararlanılmıştır. Sorular; "Tamamen Katılıyorum"(4), "Katılıyorum" (3), "Katılmıyorum" (2) ve "Hiç Katılmıyorum"(1) şeklinde puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 34, en yüksek puan ise 136'dır. Ölçekteki 34 soru Okul Tükenmişliğini 7 Alt Tükenmişlik Boyutları ile birlikte ölçmektedir. Alt boyut ölçekleri sorular arasına karışık olarak dağıtılmıştır. Aşağıdaki listede alt boyutlar ve tersten puanlanan (x işareti ile belirtilen) sorular bulunmaktadır.

Birinci faktör (Okula İlgili Kaybı)

- 7. Okulda kendimi mutsuz hissediyorum
- 16. Okula gitmek istemiyorum.
- 19. Okulu seviyorum. (X)
- 20. Okuldan ve okulla ilgili her şeyden sıkıldım.
- 26. Okulda kendimi mutlu hissediyorum. (X)
- 30. Okulu eğlenceli buluyorum. (X)

İkinci faktör (Ders Çalışmaktan Tükenme)

- 2. Ders çalışmak istemiyorum.
- 3. Ders çalışmaktan keyif alıyorum. (X)

8. Ders çalışmayı sıkıcı buluyorum.

10. Ders çalışmak beni yormaz. (X)

14. Ders çalışmaya olan motivasyonum oldukça yüksek. (X)

21. Ders çalışmayı anlamsız buluyorum.

Üçüncü faktör (Aileden kaynaklı Tükenmişlik)

6. Ailemin yeterince ders çalıştığıma inanmaması beni kızdırıyor.

17. Ailemin derslerdeki başarımlarım konusunda yapabileceğimden fazlasını istemesinden bunaldım

28. Okulda yaşadığım sorunlar nedeniyle sık sık ailemden azar işitiyorum.

29. Ailemin sürekli daha fazla ders çalışmamı istemesinden yoruldum.

32. Ailemin ders başarımlarım konusunda beni başkalarıyla karşılaştırması moralimi bozuyor.

Dördüncü faktör (Ödev yapmaktan Tükenme)

1. Okul ödevlerini anlamsız buluyorum.

4. Ödev yapmaktan o kadar bıktım ki ödev yapmayı hep erteliyorum.

5. Okulda öğrendiğim pek çok şeyi anlamsız ve gereksiz buluyorum.

15. Okul ödevlerini ağır bir yük gibi algılıyorum.

34. Okul ödevlerinin gerekli olduğuna inanıyorum. (X)

Beşinci faktör (Öğretmen Tutumlarından Bunalma Ve Sıkılma)

9. Bazı öğretmenlerimin davranışları yüzünden okulu çekilmez bir yer olarak görmeye başladım.

18. Öğretmenlerimizin sürekli ders çalışmam demesinden ve öğüt vermesinden bunaldım.

23. Öğretmenlerimin bana hala küçük çocukmuşum gibi davranmasından sıkıldım.

31 Öğretmenlerimin aşırı kontrol edici davranışlarına tahammül edemiyorum.

Altıncı faktör (Dinlenme ve Eğlenme Gereksinimi)

13 Ders çalışmaktan dinlenmeye ve eğlenmeye zaman bulamıyorum.

22. Ödevlerimin çokluğu nedeniyle dinlenmeye ve eğlenmeye zaman bulamıyorum.

27. Ödev yapmaktan yoruldum.

33. Ders çalışmam gerektiği için isteklerimi ertelemekten bıktım.

Yedinci faktör (Okulda yetersizlik)

11. Ödevlerimi yaparken sık sık yetersizlik duygusu yaşıyorum

12. Okulda sık sık kendimi yetersiz hissediyorum

24. Ne kadar ders çalışırsam çalışayım kendimi hep yetersiz hissediyorum.

25. Sınav kaygısı yaşamaktan bir türlü rahatlayamıyorum

Bu ölçekleri kullanmaktaki amaçların başında yeni ölçek geliştirmenin uzmanlık ve zaman gerektiren maliyetli bir iş olması, her iki ölçeğinde orijinal formlarından Türkçeye uyarlanmış olmaları, güvenilirliklerinin yüksek olması, tek formda çok fazla bileşeni aynı anda ölçebilmeleridir.

4.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Ankete katılan öğrencilerle ilgili cinsiyeti, yaşı, okul türü, İnterneti kullanma amaçları, İnterneti kullanım sıklıkları ve internete bağlanma yerlerini içeren bilgiler bulunmaktadır.

4.4. Veri Toplama Aracının Güvenirliliği

Ölçeğin “Siber Zorba Mağduru Olma” ve “Siber Zorba Olma” şeklinde iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin geçerlik-güvenirlilik çalışmaları Özdemir ve Akar (2011) tarafından yapılmıştır. “Siber Zorba Mağduru Olma” alt boyutunun alfa değeri .79, “Siber Zorba Olma” alt boyutunun alfa değeri .94 olduğu görülmektedir. “Siber Zorba Mağduru Olma” boyutunun toplam varyansın %40,78’ini açıkladığı, “Siber Zorba Olma” boyutunun toplam varyansın %71,30’unu açıkladığı görülmektedir (Özdemir ve Akar, 2011).). Bu çalışmada ise Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeğine (SZİSTÖ) ait verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine ilişkin Kolmogrov-Smirnov testi ile kurtosis-skewness değerleri incelenmiş; verilerinin normal dağılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aypay (2012) tarafından geliştirilen Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği (OOTÖ); “Okula İlgi Kaybı” (OİK), “Ders çalışmaktan Tükenme” (DÇT), “Aileden Kaynaklı

Tükenmişlik” (AKT), “Ödev Yapmaktan Tükenme” (ÖYT), “Öğretmen Tutumlarından Bunalma ve Sıkılma” (ÖTBBS), “Dinlenme ve Eğlenme Gereksinimi” (DEG) ve “Okulda Yetersizlik” (OY) olmak üzere yedi alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin geçerlik-güvenirlik çalışmaları ölçek geliştiricisi tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır. Ölçek alt faktörleri için hesaplanan iç tutarlılık katsayıları .70 ile .86 arasındadır). Bu çalışmada ise Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeğine (OOTÖ) ait verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine ilişkin Kolmogrov-Smirnovtesti ile kurtosis-skewness değerleri incelenmiş; verilerinin normal dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.5. Araştırma Verilerinin Analizi

Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ) ve Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği (OOTÖ) 9. Sınıf öğrencilerine uygulanmış ve elde edilen verilerin analizi IBM SPSS 25.0 istatistik paket programı ile yapılmıştır. Verilerin belirtilen bilgisayar programına girişlerinin yapılmasının ardından veriler ışığında araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Normallik dağılımı analizi için Kolmogrov-Smirnovtesti ile kurtosis (basıklık) ve skewness (çarpıklık) testleri kullanılmıştır.

Farklılığını belirlemeye yönelik olarak analizlerde :Kruskal Wallis H Testi, Mann Whitney U Testi, t-Testi ve ANOVA testi kullanılmıştır.

Korelasyon analizi için ise Spearman testi kullanılmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda verilerin sentezlenmesi ve değerlendirilmesi aşamalarında uzman desteği alınmıştır.

5. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, siber zorbalık ile okul tükenmişliği arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek için yapılan anket çalışması verilerinin analizlerine ve bulgularına yer verilmiştir.

5.1. Normallik Dağılımı Analizi

Araştırma kapsamında 9. Sınıf öğrencilerine uygulanan Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ) ile Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeğine (OOTÖ) ait verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine ilişkin Kolmogrov-Smirnov testi ile kurtosis-skewness değerleri değişkenler için ayrı ayrı incelenmiştir. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ) verilerinin normal dağılmadığı, Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği (OOTÖ) verilerinin normal dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ):

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	n	p	İstatistik	n	p
Siber Zorbalık Mağduru Olma	,305	358	,000	,588	358	,000
Siber Zorba Olma	,379	358	,000	,408	358	,000

Tablo 5.1. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ) Normallik Analizi

Tablo 5.1.'de görüldüğü üzere Kolmogrov-Smirnov normal dağılım testinin anlamlılık düzeyi $p=0,000$ olduğundan verilerin normal dağılmadığı görülmektedir.

Tablo 5.1.'de Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeğinin (SZİSTÖ) Normal Dağılıma uygun olup olmadığını incelemek için kurtosis (basıklık) ve skewness (çarpıklık) değerleri yer almaktadır.

		Değerler	Standart Hata
Siber Zorbalık Mağduru Olma	\bar{X}	10,6983	0,1725
	S	3,2648	
	Skewness	2,683	0,129
	Kurtosis	7,566	0,257
Siber Zorbalık Mağduru Olma	\bar{X}	10,5474	0,2302
	S	4,3568	
	Skewness	4,3850	0,129
	Kurtosis	22,971	0,257

Tablo 5. 2. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZİSTÖ) Tanımlayıcı Bilgiler

Normallik dağılımının sağlanması için kurtosis (basıklık) ve skewness (çarpıklık) değerinin -1 ile +1 arasında olması gerekir (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2013:34). Tablo 5.2. normal dağılıma uygun olmasına rağmen, Tablo 4.1.'deki Kolmogrov-Smirnov Testinin anlamlı çıkmasından dolayı Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeğinin (SZİSTÖ) normal dağılıma uygun dağılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla araştırmada Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeğinin (SZİSTÖ) verileri yorumlanırken non-parametrik testlerden yararlanılmıştır.

Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği (OOTÖ):

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	p	İstatistik	df	p
Ortaöğretim Okul Tükenmişlik Ölçeği	,031	358	,200	,995	358	,284

Tablo 5.3. Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeğinin (OOTÖ) Normallik Analizi

Tablo 5.3.'da görüldüğü üzere Kolmogrov-Smirnov normal dağılım testinin anlamlılık düzeyi $p > .005$ olduğundan verilerin normal dağıldığı görülmektedir.

Tablo 5.4.'de Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeğinin (OOTÖ) Normal Dağılıma uygun olup olmadığını incelemek için kurtosis (basıklık) ve skewness (çarpıklık) değerleri yer almaktadır.

		Değerler	Standart Hata
Ortaöğretim Okul Tükenmişlik Ölçeği	\bar{X}	2,4051	0,0313
	S	0,5931	
	Skewness	0,038	0,129
	Kurtosis	-0,262	0,257

Tablo 5.4. Ortaöğretim Okul Tükenmişlik Ölçeği (OOTÖ) Tanımlayıcı Bilgiler

Tablo 5.4.'de Ortaöğretim Okul Tükenmişlik Ölçeğinin (OOTÖ) kurtosis ve skewness değerleri -1 ile +1 arasında olduğu için verilerin normal dağıldığı söylenebilir.

Yapılan bu iki analize göre Ortaöğretim Okul Tükenmişlik Ölçeğinin (OOTÖ) normallik dağılımını sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla araştırmada Ortaöğretim Okul Tükenmişlik Ölçeğinin (OOTÖ) verileri yorumlanırken parametrik testlerden yararlanılmıştır.

5.2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcı olarak yer alan öğrencilerin cinsiyet, yaş, okul türü, internet kullanım amacı, internet kullanım sıklığı ve internete bağlanma ortamı düzeylerine ilişkin frekans dağılımları ve yüzdeleri Tablo 4.5.'de verilmiştir.

Değişken Türü		N	%
Yaş	14	40	11,2
	15	287	80,2
	16	28	7,8
	17	3	0,8
	Toplam	358	100,0
Cinsiyet	Kız	193	53,9
	Erkek	165	46,1
	Toplam	358	100,0
Okul Türü	Meslek Lisesi	172	48,0
	Anadolu Lisesi	186	52,0
	Toplam	358	100,0
İnternet Kullanım Amacı	Ödev	272	33,3
	Oyun	169	20,7
	Sohbet	310	37,9
	Diğer	66	8,1
	Toplam	817	100,0

Tablo 5. 5. Katılımcıların Bilgilerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

İnternet Kullanım Sıklığı	Haftada bir gün	35	9,8
	Haftada 2-3 gün	64	17,9
	Haftada üç günden fazla	259	72,3
	Total	358	100,0
İnternete Bağlanma Ortamı	Ev	330	92,2
	İnternet Kafe	28	7,8
	Total	358	100

Tablo 5.5. (devam) Katılımcıların Bilgilerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Tablo 5.5.'e göre, araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 11,2'si 14, %80,2'si 15, %7,8'i 16, %0,8'i 17 yaşındadır. Öğrencilerin 9. Sınıfa devam eden öğrenciler olduğu göz önüne alındığında öğrencilerin ağırlıklı olarak 15 yaşında olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine bakıldığında, %53,9'unun kız, %46,1'inin erkek öğrenciler olduğu görülmektedir. Kız ve erkek öğrenci sayılarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %48'inin Meslek Lisesinde, %52'sinin Anadolu Lisesinde eğitim gördüğü görülmektedir. Öğrencilerin interneti kullanım amacına bakıldığında %33,3'ünün ödev, %20,7'sinin oyun, %37,9'unun sohbet amacıyla interneti kullandıkları görülmüştür. İnterneti kullanım amaçları incelendiğinde en yüksek yüzdelik dilime sahip olan sohbet amacı dikkat çekmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin interneti kullanım sıklıklarına bakıldığında, %9,8'i haftada bir gün, %17,9'u haftada 2-3 gün, %72,3'ü haftada 3 günden fazla internet kullandığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %92,2'si evden, %7,8'i internet kafeden internete bağlandığını belirtmiştir.

Baştürk ve ark. (2015)'araştırmasında da internete bağlanma noktası %70 oranında evden %25 oranında cep telefonundan, internet kullanım amaçlarında ise erkekler %29 oyun amaçlı,%20 sosyal ağlara katılma kızlarda ise bu oranlar%29 araştırma yapmak,%25 sohbet etmek için kullandıkları görülmüştür. "Tanışmak için mesaj atma" seçeneği de kızların çoğu tarafından onaylamazken, erkeklerin çoğu onaylamıştır. Sosyal ilişkiler konusunda kız öğrenciler daha çekingen, temkinli ve başkalarının haklarını ihlal etmemeye özenli davranacaklarını söylemektedir

Araştırmanın devamında araştırma soruları başlıklar halinde incelenmiştir.

5.3. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi; “Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık mağduru olma düzey nedir?” şeklindeydi. Bu alt probleme ilişkin katılımcıların Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeğinde (SZİSTÖ) yer alan maddelere verdikleri cevaplara dair veriler Tablo 4.6.’da verilmiştir.

	N	\bar{X}	S	Minimum	Maksimum
Siber Zorbalık Mağduru Olma	358	10,69	3,26	9,00	27,00

Tablo 5. 6. Siber Zorbalık Mağduru Olma Düzeylerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler Dağılımı

Tablo 5.6.’de yer alan öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olma düzeyine ilişkin sonuçlar genel olarak incelendiğinde öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olma durumunun düşük düzeyde olduğu söylenebilir ($\bar{X}=10,69$, $s=3,26$).

5.4. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi; “Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık mağduru olmaları ile tercih ettikleri internet ortamları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklindeydi. Bu alt probleme ilişkin katılımcıların Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeğinde (SZİSTÖ) yer alan maddelere verdikleri cevaplara dair veriler Tablo 5.7.’de verilmiştir.

İnternet Ortamları			Yüzde
Siber Zorbalık Mağduru Olma	Sohbet Odasında	20	%5,33
	Mail Olarak	19	%5,07
	Bilgisayardan anlık mesajlar olarak	20	%5,35
	Cep Telefonu Mesajları Olarak	40	%10,66
	Cep Telefonuyla	41	%10,93
	Resimli ya da görüntülü mail olarak	14	%3,73
	İnstagram'da	61	%16,26
	Facebook'ta	33	%8,8
	Instagram ya da Facebook dışında başka sosyal paylaşım sitelerinde	18	%4,8

Tablo 5. 7. Siber Zorbalık Mağduru Olma ile İnternet Ortamı arasındaki ilişkiye dair Frekans Tablosu

	Twitter'da	14	%3,73
	Youtube'de	11	%2,94
	Sanal Ortamlarda	37	%9,86
	İnteraktif oyun sitelerinde (tavla, iskambil, okey, satranç vb.)	24	%6,4
	Playstation vb. oynarken	23	%6,14
	Toplam	375	%100

Tablo 5.7.(devam) Siber Zorbalık Mağduru Olma ile İnternet Ortamı arasındaki ilişkiye dair Frekans Tablosu

Araştırmaya katılan öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru oldukları internet ortamları incelendiğinde, çoktan aza doğru %16,26 ile Instagram'da, %10,93 ile Cep Telefonuyla, %10,66 ile Cep Telefonu Mesajları Olarak, %9,86 ile Sanal Ortamlarda seçenekleri yer aldığı görülmektedir. Araştırma bulgularına göre katılımcı öğrencilerin en çok siber zorbalığa maruz kaldıkları internet ortamının “İnstagram” olduğu görülmektedir.

5.5. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi; “Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorba olma düzeyi nedir?” şeklindeydi. Bu alt probleme ilişkin katılımcıların Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeğinde (SZİSTÖ) yer alan maddelere verdikleri cevaplara dair veriler Tablo 5.8.'de verilmiştir.

	N	\bar{X}	S	Minimum	Maksimum
Siber Zorba Olma	358	10,54	4,35	9,00	45,00

Tablo 5. 8. Siber Zorba Olma Düzeylerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler Dağılımı

Tablo 5.8.'de yer alan öğrencilerin Siber Zorba Olma düzeyine ilişkin sonuçlar genel olarak incelendiğinde öğrencilerin Siber Zorba Olma durumunun düşük düzeyde olduğu söylenebilir (\bar{X} =10,54, s=4,35).

Özel liselerde okuyanlar ve sınavla alınan Anadolu liselerindeki öğrencilerin diğer liselerdeki öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptıkları görülmektedir(Ayas ve Horzum; 2011).

5.6. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi; “Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık yapmak için tercih ettikleri internet ortamları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklindeydi. Bu alt probleme ilişkin katılımcıların Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeğinde (SZİSTÖ) yer alan maddelere verdikleri cevaplara dair veriler Tablo 5.9.’de verilmiştir.

		İnternet Ortamları	Yüzde
Siber Zorba Olma	Sohbet Odasında	18	7,89%
	Mail Olarak	8	3,51%
	Bilgisayardan anlık mesajlar olarak	17	7,46%
	Cep Telefonu Mesajları Olarak	15	6,58%
	Cep Telefonuyla	28	12,28%
	Resimli ya da görüntülü mail olarak	14	6,14%
	İnstagram'da	37	16,23%
	Facebook'ta	17	7,46%
	Instagram ya da Facebook dışında başka sosyal paylaşım sitelerinde	10	4,39%
	Twitter'da	12	5,26%
	Youtube'de	9	3,95%
	Sanal Ortamlarda	19	8,33%
	İnteraktif oyun sitelerinde (tavla, islambil, okey, satranç vb.)	15	6,58%
	Playstation vb. oynarken	9	3,94%
Toplam	228	100%	

Tablo 5. 9. Siber Zorba Olma ile İnternet Ortamı arasındaki ilişkiye dair Frekans Tablosu

Araştırmaya katılan öğrencilerin Siber Zorba Olmaları ile internet ortamları incelendiğinde, çoktan aza doğru %16,23 ile İnstagram’da, %12,28 ile Cep

Telefonuyla, %8,33 ile Sanal Ortamlarda, %7,89 ile Sohbet Odasında seçeneklerinin yer aldığı görülmektedir. Araştırma bulgularına göre katılımcı öğrencilerin en çok siber zorbalık yaptıkları internet ortamının “İnstagram” olduğu görülmektedir.

5.7. Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi; “Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin okul tükenmişliği ve okul tükenmişliğinin alt boyutları ne düzeydedir?” şeklindeydi. Bu alt probleme ilişkin katılımcıların Ortaöğretim Okul Tükenmişlik Ölçeğinde (OOTÖ) yer alan maddelere verdikleri cevaplara dair veriler Tablo 5.10.’da verilmiştir.

	N	\bar{X}	S	Minimum	Maksimum
Okul Tükenmişliği	358	2,41	0,59	1,03	4,00
Okula İlgili Kaybı (OİK)	358	2,18	0,72	1,00	4,00
Ders çalışmaktan Tükenme (DÇT)	358	2,44	0,75	1,00	4,00
Aileden Kaynaklı Tükenmişlik (AKT)	358	2,42	0,87	1,00	4,00
Ödev Yapmaktan Tükenme (ÖYT)	358	2,41	0,79	1,00	4,00
Öğretmen Tutumlarından Bunalma ve Sıkılma (ÖTBS)	358	2,41	0,85	1,00	4,00
Dinlenme ve Eğlenme Gereksinimi (DEG)	358	2,54	0,82	1,00	4,00
Okulda Yetersizlik (OY)	358	2,53	0,75	1,00	4,00

Tablo 5.10. Okul Tükenmişliği ve Okul Tükenmişliğinin Alt Boyutlarının Düzeylerine Dair Tanımlayıcı İstatistikler Dağılımı

Tablo 5.10. incelendiğinde öğrencilerin Okul Tükenmişliği düzeyinin orta düzeyde olduğu söylenebilir ($\bar{X}=2,41$, $s=0,59$).

Okul Tükenmişliğinin alt boyutlarına bakıldığında, en yüksek Okul Tükenmişliği alt boyutunun Dinlenme ve Eğlenme Gereksinimi (DEG) ($\bar{X}=2,54$, $s=0,82$) ve Okulda

Yetersizlik (OY) ($\bar{X}=2,53$, $s=0,75$) olduğu görülmektedir. Katılımcı öğrencilerin en düşük düzeyde yaşadıkları Okul Tükenmişliği alt boyutu ise Okula İlgili Kaybı (OİK)'dir ($\bar{X}=2,18$, $s=0,72$).

5.8. Araştırmanın Altıncı Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi; “Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık mağduru olması ile demografik değişkenler arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklindeydi. Siber Zorbalık Mağduru Olma ile demografik değişkenler arasındaki ilişkilere dair analizler alt başlıklar altında incelenmiştir.

Yaş Değişkeni:

	Yaş	n	Sıra Ortalama	Sd	H	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık Mağduru Olma	14	40	163,66	3	3,330	0,313	
	15	287	181,32				
	16	28	191,00				
	17	3	109,00				

Tablo 5.11. incelendiğinde öğrencilerin siber zorbalık mağduru olması ile yaşları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($H=3,330$; $p>0,05$). Öğrenci yaş aralığının sınırlı olması (14-17 yaş) ve %80'inin 15 yaşında olması siber zorbalık mağduriyetiyle yaş arasında anlamlı bir fark çıkmasına engel olmuş olabilir.

Dölek (20017)'in yaptığı araştırmada zorbaca davranışlarla eğitim seviyesi değişkeni arasında ilişki bulunması, yaşla birlikte öğrencilerin daha az zorbalığa uğramaktan şikâyetçi oldukları gözlenmekle birlikte öte yanda zorbalık yapma ile eğitim seviyesi arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Cinsiyet:

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalama	Sıra Toplamı	U	p
Siber Zorbalık Mağduru Olma	Kız	193	174,43	33664,5	8045,50	0,255
	Erkek	165	185,43	30596,5		

Tablo 5.11. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 5.12. incelendiğinde öğrencilerin siber zorbalık mağduru olması ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (U=8045,50; p>0,05).

Kavuk ve Keser(2012)'un araştırmalarında erkek öğrenciler kızlara oranla anlamlı bir farkla daha fazla siber zorba ve mağdur oldukları bulunmuştur. Baştürk-Akça ve ark.(2015)'in araştırması erkek öğrencilerin kızlardan fazla siber zorba oldukları gibi sosyal ağlardaki nefret gruplarına üye olma yönünden de kızlarla aralarında önemli bir fark görülmüştür.

Okul Türü:

	Okul Türü	n	Sıra Ortalama	Sıra Toplamı	U	p
Siber Zorbalık Mağduru Olma	Meslek Lisesi	172	169,97	29235,5	14357,50	0,057
	Anadolu Lisesi	186	188,31	35025,5		

Tablo 5.12. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 5.13. incelendiğinde öğrencilerin siber zorbalık mağduru olması ile okul türü arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (U=14357,50; p>0,05).

İnternet Kullanım Amacı:

	İnternet Kullanım Amacı	Ortalama	N	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık Mağduru Olma	Ödev (1)	10,41	262	1-3 (p=0,000)
	Oyun (2)	10,97	120	
	Sohbet (3)	10,97	254	
	Diğer (4)	10,53	66	

Tablo 5.13. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternet Kullanım Amacı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları

Ankette İnternet Kullanım Amacı değişkeni ankette çoklu yanıtli soru olduğundan veriler analiz edilirken Çoklu Yanıt Analizi (Multiple Response Sets) üzerinden t-Testi yapılmıştır. Tablo 5.14. incelendiğinde Siber Zorbalık Mağduru Olma ile İnternet Kullanım Amacı arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Oluşan anlamlı farklılığın ödev ile sohbet arasında sohbet lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu ile Sohbet amacı ile internet kullanan öğrencilerin ödev yapma amacıyla internet kullanan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık mağduru olduğu söylenebilir.

İnternet Kullanım Sıklığı:

	İnternet Kullanım Sıklığı	n	Sıra Ortalama	Sd	H	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık Mağduru Olma	Haftada bir gün (1)	35	146,66	2	11,033	0,004	1-3 (U=3459,0 p=0,011)
	Haftada 2-3 gün (2)	64	158,08				2-3 (U=6841,0 p=0,015)
	Haftada üç günden fazla (3)	259	189,23				

Tablo 5. 14. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternet Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Tablo 5.15. incelendiğinde öğrencilerin siber zorbalık mağduru olması ile internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (H=11,033; p<0,05). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann Whitney U testi yapılmıştır. Testin sonuçlarına göre öğrencilerin siber zorbalık mağduru olmalarındaki anlamlı farklılığın haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine, haftada 2-3 gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında, öğrencilerin internet kullanım sıklıkları arttıkça siber zorbalık mağduru olma düzeylerinin arttığı görülmektedir.

Baker ve Kavşut (2007)'un araştırma sonuçlarına göre internet temelli iletişim kaynaklarının kullanım sıklığı ile siber zorba veya kurban olma arasında ilişkinin varlığı ile aynı sonuçların elde edildiği görülmüştür.

İnternete Bağlanma Ortamı:

	İnternete Bağlanma Ortamı	n	Sıra Ortalama	Sıra Toplamı	U	p
Siber Zorbalık Mağduru Olma	Ev	330	178,71	58974,5	4359,50	0,574
	İnternet Kafe	28	188,80	5286,5		

Tablo 5.15. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternete Bağlanma Ortamı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 5.16. incelendiğinde öğrencilerin siber zorbalık mağduru olması ile internete bağlanma ortamı arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (U=4359,50; p>0,05).

Diğer araştırmalarda katılımcılar internete en çok evden bağlandıklarını belirtmişlerdir(Kavuk ve Keser, 2012; Burnukara, 2008).

5.9. Araştırmanın Yedinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın yedinci alt problemi; “Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorba olması ile demografik değişkenler arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklindeydi. Siber Zorba Olma ile demografik değişkenler arasındaki ilişkilere dair analizler alt başlıklar altında incelenmiştir.

Yaş Değişkeni:

	Yaş	n	Sıra Ortalama	Sd	H	p	Anlamlı Fark
Siber Zorba Olma	14	40	173,05	3	2,216	0,529	
	15	287	178,28				
	16	28	199,52				
	17	3	195,67				

Tablo 5.16. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının Yaş Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Tablo 5.17. incelendiğinde öğrencilerin siber zorba olması ile yaşları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (H=2,216; p>0,05).Öğrencilerin 9. Sınıfta okuyor olmaları yaş aralığının 14-17’de sınırlanması ve örneklemdeki öğrencilerin %80’inin yaşı 17 olması anlamlı bir fark oluşmasını engellediği düşünülmüştür.

Cinsiyet:

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalama	Sıra Toplamı	U	p
Siber Zorba Olma	Kız	193	171,72	33141,0	14420,00	0,046
	Erkek	165	188,61	31120,0		

Tablo 5.17. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 5.18. incelendiğinde öğrencilerin siber zorba olması ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (U=14420,0; p<0,05). Sıra Ortalamaları karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre siber zorba olma düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Hem kızlar hem de erkekler diğer erkek öğrenciler tarafından daha fazla zorbalığa uğradıklarını belirtirken, her iki cinsinde daha çok hemcinslerine karşı zorbaca davranışlarda bulunduğu anlaşılmaktadır(Dölek,2017). Özkan ve Çiftçi (2010)'nin araştırması da cinsiyet değişkenine göre zorbalık türleri arasında anlamlı bir fark bulunduğunu ve zorbalık yapan kişilerin daha çok erkekler olduğunu tespit edilmiştir. Dönmez ve Akbulut(2016)'un araştırmalarında kadınların siber zorbalık ifadelerinin ahlaki boyutta uygunsuz olduklarına katılma oranları erkeklerden yüksek çıkmıştır.

Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, erkeklerin kızlara göre daha fazla siber saldırgan olma eğiliminde oldukları, mağduriyet puanları dağılımı açısından ise anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür(Baştürk-Akça ve ark.2015).

Erkeklerin yoğun olduğu okullarda da zorbalık olaylarının fazla olduğunu gösterirken sanal zorbalıkta farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Sanal zorbalık olaylarında hem kız hem erkeklerin öğrenim gördüğü okullarda erkeklerin daha çok zorbalık yaptığı bulunmuştur(Ayas ve Horzum, 2011).

Okul Türü:

	Okul Türü	n	Sıra Ortalama	Sıra Toplamı	U	p
Siber Zorba Olma	Meslek Lisesi	172	177,97	30610,5	15732,50	0,727
	Anadolu Lisesi	186	180,92	33650,5		

Tablo 5.18. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 5.19. incelendiğinde öğrencilerin siber zorba olması ile okul türü arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($U=15732,50$; $p>0,05$).

Sınavla öğrenci alan okullarda daha az sanal zorbalık düzeyi olduğu bulunmuştur(Ayas ve Horzum;2011).

İnternet Kullanım Amacı:

	İnternet Kullanım Amacı	Ortalama	N	Anlamlı Fark
Siber Zorba Olma	Ödev (1)	10,03	262	1-3 ($p=0,005$)
	Oyun (2)	10,28	120	
	Sohbet (3)	10,63	254	
	Diğer (4)	10,29	66	

Tablo 5.19. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternet Kullanım Amacı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları

Ankette İnternet Kullanım Amacı değişkeni ankette çoklu yanıtı soru olduğundan veriler analiz edilirken Çoklu Yanıt Analizi (Multiple Response Sets) üzerinden t-Testi yapılmıştır. Tablo 5.20. incelendiğinde Siber Zorba Olma ile İnternet Kullanım Amacı arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Oluşan anlamlı farklılığın ödev ile sohbet arasında sohbet lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu ile Sohbet amacı ile internet kullanan öğrencilerin ödev yapma amacıyla internet kullanan öğrencilere göre daha fazla siber zorba olma davranışı sergilediği söylenebilir.

Kavuk ve Keser (2012)'in araştırmasında da sonuç değişmemiş eğitim ve ödev amaçlı bağlantı kuran öğrencilerde siber zorbalık ve mağduriyet düşükken sohbet ve oyun amaçlı bağlanmalarda yükseldiği tespit edilmiştir. İnterneti haber amaçlı kullananların daha fazla siber zorbalık yaptığı, vatandaşlık hizmetleri için kullananların ise daha çok mağduriyet yaşadıkları görülmüştür.

İnternet Kullanım Sıklığı:

	İnternet Kullanım Sıklığı	n	Sıra Ortalama	Sd	H	p	Anlamlı Fark
Siber Zorba Olma	Haftada bir gün (1)	35	156,51	2	12,119	0,002	1-3 (U=3714,0 p=0,030)
	Haftada 2-3 gün (2)	64	155,36				2-3 (U=6757,0 p=0,004)
	Haftada üç günden fazla (3)	259	188,57				

Tablo 5.20. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının İnternet Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Tablo 5.21. incelendiğinde öğrencilerin siber zorba olması ile internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (H=12,119; p<0,05). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann Whitney U testi yapılmıştır. Testin sonuçlarına göre öğrencilerin siber zorba olmalarındaki anlamlı farklılığın haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine, haftada 2-3 gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında, öğrencilerin internet kullanım sıklıkları arttıkça siber zorba olma düzeyinin arttığı görülmektedir.

Kavuk ve Keser (2012)'in araştırması da kullanım süresi artığında zorbalık ve mağduriyet oranlarının yükseldiği yönündedir.

İnternete Bağlanma Ortamı:

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalama	Sıra Toplamı	U	p
Siber Zorba Olma	Ev	330	178,89	59033,0	4418,00	0,618
	İnternet Kafe	28	186,71	5228,0		

Tablo 5.21. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının İnternete Bağlanma Ortamı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 5.22. incelendiğinde öğrencilerin siber zorba olması ile internete bağlanma ortamı arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (U=4418,00; p>0,05).

5.10. Araştırmanın Sekizinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın sekizinci alt problemi; “Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin okul tükenmişliği ile demografik değişkenler arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklindeydi. Okul Tükenmişliği ve alt boyutları ile demografik değişkenler arasındaki ilişkilere dair analizler alt başlıklar altında incelenmiştir. Okul Tükenmişliği değişkeni ve alt boyutlarının normallik varsayımını sağlamalarından dolayı bu bölümdeki analizlerde parametrik testlerden yararlanılmıştır.

Yaş Değişkeni:

	N	\bar{X}	SS	Sh		sd	F	p	Anlamlı Fark
Okul Tükenmişliği	14	40	2,41	0,62	0,10	3-354	0,642	0,588	-
	15	287	2,40	0,59	0,04				
	16	28	2,52	0,56	0,11				
	17	3	2,11	0,50	0,29				
ÖİK	14	40	2,22	0,77	0,12	3-354	0,111	0,954	-
	15	287	2,18	0,72	0,04				
	16	28	2,21	0,75	0,14				
	17	3	2,00	0,50	0,29				
DÇT	14	40	2,42	0,74	0,12	3-354	0,136	0,938	-
	15	287	2,44	0,76	0,04				
	16	28	2,52	0,71	0,13				
	17	3	2,33	0,29	0,17				
AKT	14	40	2,33	0,92	0,15	3-354	0,973	0,406	-
	15	287	2,42	0,87	0,05				
	16	28	2,62	0,75	0,14				
	17	3	1,93	0,90	0,52				
ÖYT	14	40	2,51	0,87	0,14	3-354	1,237	0,296	-
	15	287	2,38	0,78	0,05				
	16	28	2,61	0,77	0,14				
	17	3	2,00	0,53	0,31				
ÖTBS	14	40	2,33	0,93	0,15	3-354	1,899	0,129	-
	15	287	2,40	0,83	0,05				
	16	28	2,71	0,88	0,17				
	17	3	1,75	0,75	0,43				
DEG	14	40	2,62	0,75	0,12	3-354	0,308	0,820	-
	15	287	2,52	0,82	0,05				
	16	28	2,61	0,81	0,15				
	17	3	2,33	1,53	0,88				
OY	14	40	2,55	0,76	0,12	3-354	0,04	0,990	-
	15	287	2,53	0,76	0,04				
	16	28	2,51	0,55	0,10				
	17	3	2,42	1,38	0,79				

Tablo 5.22. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve Alt Boyutlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik ANOVA Sonuçları

Tablo 5.23. incelendiğinde öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve alt boyutları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Yaş aralığının yakın olması nedeniyle araştırma sonucumuzda farklılık çıkmazken Ayas ve Horzum (2011)'un araştırmalarında yaş artıka sanal zorbalığına artığı görülmüştür.

Cinsiyet:

	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	Sh	t Testi		
						t	sd	p
Okul Tükenmişliği	Kız	193	2,3801	0,62576	0,04504	-0,86	356	0,388
	Erkek	165	2,4344	0,55297	0,04305			
ÖİK	Kız	193	2,1321	0,77221	0,05559	-1,41	356	0,159
	Erkek	165	2,2404	0,66242	0,05157			
DÇT	Kız	193	2,4171	0,77320	0,05566	-0,60	356	0,550
	Erkek	165	2,4646	0,72199	0,05621			
AKT	Kız	193	2,3762	0,92198	0,06637	-1,01	355,86	0,273
	Erkek	165	2,4764	0,80319	0,06253			
ÖYT	Kız	193	2,3534	0,79327	0,05710	-1,39	356	0,166
	Erkek	165	2,4691	0,77982	0,06071			
ÖTBS	Kız	193	2,3329	0,86992	0,06262	-1,90	356	0,058
	Erkek	165	2,5030	0,81290	0,06328			
DEG	Kız	193	2,5712	0,84420	0,06077	0,89	356	0,373
	Erkek	165	2,4939	0,78425	0,06105			
OY	Kız	193	2,5907	0,77908	0,05608	1,72	356	0,087
	Erkek	165	2,4561	0,70384	0,05479			

Tablo 5.23. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılığını Belirleme Yönelik t-Testi Sonuçları

Tablo 5.24. incelendiğinde öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve alt boyutları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Cinsiyet değişkeni açısından tükenme alt ölçeğinde cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmazken, duyarsızlaşma ve yetkinlik alt ölçeklerinde erkek öğrenciler lehine anlamlı bir farklılığa ulaşılmıştır. Tükenme alt ölçeğinde cinsiyet değişkeni açısından herhangi bir anlamlı fark bulunmaması sonucunun, daha önce yapılan benzer

çalışmalarla (Çapri ve Sönmez 2013;Kutsal ve Bilge 2012;Ayas ve Horzum 2011;Özkan ve Çiftçi 2010) aynı sonuçlara ulaşıldığı, (Çapulcuoğlu ve Gündüz 2013) farklılık gösterdiği saptanmıştır.

Okul Türü:

Okul Türü		N	\bar{X}	SS	Sh	t Testi		
						t	sd	p
OT	ML	172	2,3835	0,58607	0,04469	-0,66	356	0,509
	AL	186	2,4250	0,60047	0,04403			
OİK	ML	172	2,1870	0,65169	0,04969	0,13	351,71	0,900
	AL	186	2,1774	0,78798	0,05778			
DÇT	ML	172	2,3934	0,73146	0,05577	-1,11	355,60	0,268
	AL	186	2,4812	0,76510	0,05610			
AKT	ML	172	2,4953	0,86341	0,06583	1,53	355,86	0,127
	AL	186	2,3548	0,87197	0,06394			
ÖYT	ML	172	2,3256	0,76841	0,05859	-1,88	356	0,061
	AL	186	2,4817	0,80067	0,05871			
ÖTBS	ML	172	2,4564	0,84828	0,06468	0,97	356	0,334
	AL	186	2,3696	0,84638	0,06206			
DEG	ML	172	2,3735	0,76877	0,05862	-3,68	355,99	0,000
	AL	186	2,6855	0,83334	0,06110			
OY	ML	172	2,5334	0,74827	0,05706	0,12	356	0,907
	AL	186	2,5242	0,74848	0,05488			

Tablo 5.24. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve Alt Boyutlarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları

Tablo 5.25. incelendiğinde Okul Tükenmişliği ile okul türü arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Okul Tükenmişliği alt boyutlarından Dinlenme ve Eğlenme Gereksinimi (DEG) ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Bu bulguya ilişkin Anadolu Lisesi öğrencilerinin Meslek Lisesi öğrencilerine göre Dinlenme ve Eğlenme Gereksiniminin (DEG) daha fazla olduğu söylenebilir.

İnternet Kullanım Amacı:

		İnternet Kullanım Amacı	\bar{X}	N	Anlamlı Fark
OT		Ödev (1)	2,33	262	1-3 (p=0,000)
		Oyun (2)	2,45	120	1-4 (p=0,010)
		Sohbet(3)	2,47	254	
		Diğer (4)	2,54	66	
OİK		Ödev (1)	2,09	262	1-2 (p=0,049)
		Oyun (2)	2,25	120	1-3 (p=0,000)
		Sohbet (3)	2,23	254	1-4 (p=0,023)
		Diğer (4)	2,33	66	
DÇT		Ödev (1)	2,34	262	1-2 (p=0,044)
		Oyun (2)	2,50	120	1-3 (p=0,000)
		Sohbet (3)	2,53	254	1-4 (p=0,000)
		Diğer (4)	2,69	66	
AKT		Ödev (1)	2,34	262	1-3 (p=0,001)
		Oyun (2)	2,46	120	
		Sohbet (3)	2,49	254	
		Diğer (4)	2,44	66	
ÖYT		Ödev (1)	2,31	262	1-2 (p=0,011)
		Oyun (2)	2,52	120	1-3 (p=0,000)
		Sohbet (3)	2,47	254	1-4 (p=0,002)
		Diğer (4)	2,64	66	
ÖTBS		Ödev (1)	2,31	262	1-3 (p=0,000)
		Oyun (2)	2,44	120	
		Sohbet (3)	2,48	254	
		Diğer (4)	2,54	66	
DEG		Ödev (1)	2,51	262	
		Oyun (2)	2,61	120	
		Sohbet (3)	2,58	254	
		Diğer (4)	2,72	66	
OY		Ödev (1)	2,52	262	
		Oyun (2)	2,45	120	
		Sohbet (3)	2,58	254	
		Diğer (4)	2,48	66	

Tablo 5.25. Öğrencilerin Siber Zorbalık Mağduru Olmalarının İnternet Kullanım Amacı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları

Ankette İnternet Kullanım Amacı değişkeni ankette çoklu yanıtlı soru olduğundan veriler analiz edilirken oklu Yanıt Analizi (Multiple Response Sets) zerinden t-Testi yapılmıştır. Tablo 5.26. incelendiğinde Okul Tükenmişliği ve alt boyutları ile İnternet Kullanım Amacı arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Okul Tükenmişliği ile İnternet Kullanım Amacı arasında oluşan anlamlı farklılığın dev ile sohbet arasında sohbet lehine, dev ile diğer arasında diğer lehine olduğu görülmektedir. Sohbet ve diğer amaçlarla internet kullanan öğrencilerin dev amacıyla internet kullanan öğrencilere göre okul tükenmişliği düzeyinin daha fazla olduğu söylenebilir.

Alt boyutlara baktığımızda, Okula İlgili Kaybı (OİK) boyutunda internet kullanım amaçlarından dev ile oyun arasında oyun lehine, dev ile sohbet arasında sohbet lehine, dev ile diğer arasında diğer lehine anlamlı farklılık vardır. Ders alışmaktan Tükenme (DT) boyutunda internet kullanım amaçlarından dev ile oyun arasında oyun lehine, dev ile sohbet arasında sohbet lehine, dev ile diğer arasında diğer lehine anlamlı farklılık vardır. Aileden Kaynaklı Tükenmişlik (AKT) boyutunda internet kullanım amaçlarından dev ile sohbet arasında sohbet lehine anlamlı farklılık vardır. dev Yapmaktan Tükenme (YT) boyutunda internet kullanım amaçlarından dev ile oyun arasında oyun lehine, dev ile sohbet arasında sohbet lehine, dev ile diğer arasında diğer lehine anlamlı farklılık vardır. Öğretmen Tutumlarından Bunalma ve Sıkılma (TBS) boyutunda internet kullanım amaçlarından dev ile sohbet arasında sohbet lehine anlamlı farklılık vardır. Alt boyutların internet kullanım amaçları ile ilişkisi genel olarak değerlendirildiğinde, dev amacıyla internet kullanan öğrencilerin okul tükenmişliği alt boyutlarının düzeyinin daha düşük olduğu söylenebilir.

İnternet Kullanım Sıklığı:

İnternet Kullanım Sıklığı (Haftada)		N	\bar{X}	SS	Sh	ANOVA			
						sd	F	p	Anlamlı Fark
OT	1 gün	35	1,95	0,58	0,10	2-355	14,95	0,000	1-2 (p=0,007)
	2-3 gün	64	2,31	0,55	0,07				1-3 (p=0,000)
	3gün fazla	259	2,49	0,58	0,04				
OİK	1 gün	35	1,94	0,72	0,12	2-355	4,325	0,014	1-3 (p=0,025)
	2-3 gün	64	2,04	0,68	0,08				
	3gün fazla	259	2,25	0,73	0,05				
DÇT	1 gün	35	2,02	0,71	0,12	2-355	12,65	0,000	1-3 (p=0,000)
	2-3 gün	64	2,20	0,69	0,09				2-3 (p=0,001)
	3gün fazla	259	2,56	0,74	0,05				
AKT	1 gün	35	1,87	0,80	0,14	2-355	8,233	0,000	1-2 (p=0,003)
	2-3 gün	64	2,45	0,88	0,11				1-3 (p=0,000)
	3gün fazla	259	2,49	0,85	0,05				
ÖYT	1 gün	35	1,83	0,71	0,12	2-355	15,2	0,000	1-2 (p=0,032)
	2-3 gün	64	2,23	0,69	0,09				1-3 (p=0,000)
	3gün fazla	259	2,53	0,78	0,05				2-3 (p=0,010)
ÖTB S	1 gün	35	1,88	0,88	0,15	2-355	9,314	0,000	1-2 (p=0,032)
	2-3 gün	64	2,32	0,89	0,11				1-3 (p=0,000)
	3gün fazla	259	2,51	0,81	0,05				
DEG	1 gün	35	2,06	0,83	0,14	2-355	7,189	0,001	1-2 (p=0,030)
	2-3 gün	64	2,50	0,75	0,09				1-3 (p=0,000)
	3gün fazla	259	2,61	0,81	0,05				
OY	1 gün	35	2,04	0,68	0,12	2-355	8,69	0,000	1-2 (p=0,000)
	2-3 gün	64	2,63	0,73	0,09				1-3 (p=0,000)
	3gün fazla	259	2,57	0,74	0,05				

Tablo 5.26. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve Alt Boyutlarının İnternet Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik ANOVA Sonuçları

Tablo 5.27. incelendiğinde öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve alt boyutları ile internet kullanım sıklıkları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Oluşan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun tespit edilmesi için POST-HOC Analizi testlerinden gruplar arasındaki katılımcı sayısı farklarının fazla olmasından dolayı Gabriel testi seçilmiştir. Testin sonuçlarına göre öğrencilerin okul tükenmişliği değişkeni üzerinde internet kullanım sıklığı grupları arasındaki anlamlı farklılığın haftada bir gün ile haftada 2-3 gün arasında haftada 2-3 gün lehine, haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine olduğu tespit edilmiştir.

Okul Tükenmişliğinin alt boyutları ile internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Okula İlgi Kaybı (OİK) boyutunda haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Ders çalışmaktan Tükenme (DÇT) boyutunda haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine, haftada 2-3 gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Aileden Kaynaklı Tükenmişlik (AKT) boyutunda haftada bir gün ile haftada 2-3 gün arasında haftada 2-3 gün lehine, haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Ödev Yapmaktan Tükenme (ÖYT) boyutunda haftada bir gün ile haftada 2-3 gün arasında haftada 2-3 gün lehine, haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine, haftada 2-3 gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine anlamlı farklılık bulunmaktadır. Öğretmen Tutumlarından Bunalma ve Sıkılma (ÖTBS) boyutunda haftada bir gün ile haftada 2-3 gün arasında haftada 2-3 gün lehine, haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Dinlenme ve Eğlenme Gereksinimi (DEG) haftada bir gün ile haftada 2-3 gün arasında haftada 2-3 gün lehine, haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Okulda Yetersizlik (OY) haftada bir gün ile haftada 2-3 gün arasında haftada 2-3 gün lehine, haftada bir gün ile haftada üç günden fazla arasında haftada üç günden fazla lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Araştırmanın bu bulgularının sonucu olarak internet kullanım sıklığı arttıkça okul tükenmişliğinin arttığı söylenebilir.

İnternete Bağlanma Ortamı:

Tükenmişlik ve Alt Boyutları	İnternete Bağlanma Ortamı	N	\bar{X}	SS	Sh	t Testi		
						t	sd	p
OT	Ev	330	2,40	0,59	0,03	-0,09	356	0,928
	İnternet Kafe	28	2,41	0,66	0,12			
ÖİK	Ev	330	2,17	0,72	0,04	-1,11	356	0,270
	İnternet Kafe	28	2,33	0,74	0,14			
DÇT	Ev	330	2,43	0,74	0,04	-0,62	356	0,534
	İnternet Kafe	28	2,52	0,87	0,16			
AKT	Ev	330	2,44	0,87	0,05	1,46	356	0,146
	İnternet Kafe	28	2,19	0,89	0,17			
ÖYT	Ev	330	2,40	0,78	0,04	-0,60	356	0,548
	İnternet Kafe	28	2,49	0,88	0,17			
ÖTBS	Ev	330	2,40	0,84	0,05	-0,87	356	0,386
	İnternet Kafe	28	2,54	0,88	0,17			
DEG	Ev	330	2,55	0,81	0,04	0,96	356	0,336
	İnternet Kafe	28	2,39	0,91	0,17			
OY	Ev	330	2,53	0,75	0,04	0,54	356	0,590
	İnternet Kafe	28	2,46	0,70	0,13			

Tablo 5.27. Öğrencilerin Okul Tükenmişliği ve. Alt Boyutlarının İnternete Bağlanma Ortamı Değişkenine Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik t-Testi Sonuçları

Tablo 5.28. incelendiğinde Okul Tükenmişliği ve alt boyutları ile internete bağlanma ortamı arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

5.11. Araştırmanın Dokuzuncu Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi; “Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık mağduru veya siber zorba olmaları ile okul tükenmişliği arasında nasıl bir ilişki vardır?” şeklindeydi. Siber zorbalık mağduru veya siber zorba olmaları ile okul tükenmişliği arasında arasındaki ilişkilere dair yapılan korelasyon analizleri bu bölümde sunulmuştur.

Siber Zorbalık Mağduru veya Siber Zorba Olma ile Okul Tükenmişliği İlişkisi:

			Okul Tükenmişliği
Spearman's rho	Siber Zorbalık Mağduru Olma	Korelasyon Katsayısı	,259**
		p	0,000
		N	358
	Siber Zorba Olma	Korelasyon Katsayısı	,334**
		p	0,000
		N	358

Tablo 5.28. Siber Zorbalık Mağduru veya Siber Zorba Olma ile Okul Tükenmişliği İlişkisinin Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo 5.29. incelendiğinde Siber Zorbalık Mağduru Olma ile Okul Tükenmişliği arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,259$; $p=0,000$) (Köklü ve diğ., 2006). Siber Zorbalık Mağduru olmanın Okul Tükenmişliğini düşük düzeyde de olsa arttırdığı söylenebilir.

Siber Zorba Olma ile Okul Tükenmişliği arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,334$; $p=0,000$) (Köklü ve diğ., 2006). Siber Zorba olmanın Okul Tükenmişliğini arttırdığı söylenebilir.

Siber Zorbalık Mağduru veya Siber Zorba Olma ile Okul Tükenmişliğinin Alt Boyutları İlişkisi:

			OİK	DÇT	AKT	ÖYT	ÖTBS	DEG	OY
Spearman's rho	Siber Zorbalık Mağduru Olma	Korelasyon Katsayısı	,126*	,199**	,220**	,238**	,235**	,123*	,206**
		p	0,017	0,000	0,000	0,000	0,000	0,020	0,000
		N	358	358	358	358	358	358	358
	Siber Zorba Olma	Korelasyon Katsayısı	,173**	,236**	,311**	,294**	,303**	,192**	,216**
		p	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
		N	358	358	358	358	358	358	358

Tablo 5.29. Siber Zorbalık Mağduru veya Siber Zorba Olma ile Okul Tükenmişliği Alt boyutlarının İlişkisi Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo 5.30. incelendiğinde Siber Zorbalık Mağduru olma ile Okul Tükenmişliğinin alt boyutları arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki bulunduğu görülmektedir. Siber Zorba Olma ile Okul Tükenmişliğinin alt boyutları arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki bulunduğu görülmektedir.

Siber Zorbalık Mağduru Olma ile Siber Zorba Olma İlişkisi:

		Siber Zorba Olma	
Spearman's rho	Siber Zorbalık Mağduru Olma	Korelasyon Katsayısı	,487**
		p	0,000
		N	358

Tablo 5.30. Siber Zorbalık Mağduru Olma ile Siber Zorba Olma arasındaki ilişkinin Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo 5.31. incelendiğinde Siber Zorbalık Mağduru Olma ile Siber Zorba olma arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki bulunduğu görülmektedir ($r=0,487$; $p=0,000$) (Köklü ve diğ., 2006). Bu bulgu ile siber zorbalık mağduru olmak, siber zorba olma düzeyini arttırmakta olduğu söylenebilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin siber zorba olma ve mağdur olma düzeyleri düşük olmasına rağmen her iki durumun en çok yaşandığı ortam %16 ile Instagram olduğundan ergenlerin sanal medya ortamları konusunda bilinçlendirilmeye ihtiyaçları bulunmaktadır. Demografik değişkenler açısından yaş, okul türü ve bağlanma noktaları açısından zorba olma ve mağdur olma arasında anlamlı fark yokken zorbalığı ve mağduriyeti artıran unsurların interneti kullanım amaçları ile kullanım sürelerinde olduğu görülmüştür. Sohbet ve oyun amaçlı kullanımlarda zorbalık ve mağduriyet artarken ödev amaçlı kullanımda düşmüştür. Aynı durum süre ile pozitif yönde etkilemiş süre artıka mağduriyet ve zorbalığında artığı bulunmuştur.

Zorba olma durumunun mağdur olmayı pozitif yönde düşük düzeyde etkilediği ancak mağdur olmanın zorba olmayı orta düzeyde pozitif etkilediği, siber zorba olmanın okul tükenmişliği ile pozitif orta düzeyde mağduriyetin ise pozitif düşük düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Zorbalık yapmanın zorbalığa uğrama ihtimalini de yükselttiği siber zorbalık kurbanı olmanın kişilerde öç olma duygusunu tetikleyerek siber zorba olma risklerini artırdığı düşünülmüştür. Zorbaların daha çok tükenmişlik yaşamalarını psikolojik problemlerin her ikisini de tetikliyor olması nedeniyle olabileceği kanısına varılmıştır. Bu durum araştırmaya açık bir konudur.

Okul Tükenmişliği demografik değişkenler açısından (Yaş, Cinsiyet ve Okul Türü) anlamlı bir fark görülmemiştir. İnternet kullanım amaçlarında sohbet amaçlı kullanımlarda tükenmişliğin fazla olması iletişim kurma ihtiyacı ve paylaşımda bulunma sosyalleşme isteği ile açıklanabilir. Ödev amaçlı kullananların okul tükenmişliği yaşama oranları daha düşük çıkmıştır. İnternet kullanım sıklığının da Okul Tükenmişliğini olumlu yönde pozitif etkilediği görülmüştür. Bunu sohbet amaçlı kullanımla birlikte düşünmek gerekmektedir.

Okul Tükenmişliği orta düzeyde çıkarken ‘‘Dinlenme ve Eğlenme Gereksinimi’’(2,54) en üst düzeyde tükenmişlik yaşanan alt boyutu oluşturduğu görülmüştür. Özellikle Fen Lisesi öğrencilerinde daha fazla olması yoğun ders temposu ve yüksek akademik beklenti sonucu öğrencilerin eğlenme ve dinlenme aktivitelerine yeterince zaman ayıramadığı düşünülmüştür. İkinci sırayı alan tükenmişlik alt boyutu ‘‘Okulda Yetersizlik’’(2,53) ortalama birinci sıradaki

yetersizlik türünü çok yakından takip etmektedir. Özellikle bu alt boyut okulda başarısızlık ve okulu terk etmeye de neden olabileceği unutulmamalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı, öğrencilerin internetteki ilk adımlarını bilinçli atmaları amacıyla Ulaştırma Bakanlığı ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ile işbirliği içinde 2009 yılında “Güvenli İnternet Kullanımı için Tavsiyeler” isimli kitapçığı hazırlamıştır. Kalkınma Bakanlığı, internet kullanımı konusunda veri toplayıcı, önleyici ve farkındalık geliştirici çalışmalar yapan kurumlardan bir diğeridir(Baştürk-Akça ve ark.2015). Konu devletin üst düzey makamlarının ilgisini çekmiş olduğundan internette doğabilecek zararların önüne geçebilmek adına yayınlarla ve bilgilendirmelerle çocuklar ve yetişkinler eğitime çalışılmaktadır.

Dünya da ve Türkiye’de siber zorbalığı önleme ve müdahale amacıyla geliştirilen programlara öğretmen ve anne babaların dahil edildiği, programların yaş grupları, çalışma desenleri ve konularının benzer oldukları ancak çeşitli ülkelerde üç yıla kadar süren ülkemizde sadece iki ayla sınırlandırıldığı görülmektedir (Uludaşdemir ve Küçük 2023) .

Benzer, R., Benzer, S. (2019)“*Yapay Zeka ile Siber Zorbalık Eğiliminin Belirlenmesi*” *araştırmasında* :İnsan beyninin çalışma prensibini taklit eden Yapay Sinir Ağları (YSA)’larının çalışma konsepti veriden öğrenebilme, genelleme yapabilme, sınırsız sayıda değişkenle çalışabilme, sonuca ulaşması zor yada karmaşık olarak belirtilen problemlerin çözümünde kabul görmüş bir yöntem aracı olarak gelişen teknoloji ile internet ortamında yaşanan siber zorbalıkları fark edip bağlantıları keserek siber mağdur olmanın önüne geçecek bir kullanım alanı oluşturabileceği öngörülebilmektedir.

Araştırılan konunun çok boyutlu olması nedeniyle öneriler kısmı: Bireysel, Ailelere, Öğretmenlere ve Okul Yöneticilerine öneriler şeklinde başlıklar altına toplanmıştır.

Bireysel Önlemlerin başında internet kullanımında kişisel bilgilerin gizliliğine dikkat edilmesi ve yabancılara mesafeli olunması gerektiği unutulmamalıdır. (Cemaloğlu, N. , Karadağ C.,A.2019)

Siber zorbalığa karşı dünya gençlerinin katılımıyla 2019 Ocak ayında UNICEF Gençlik Manifestosu yayınlanmıştır. Bu manifestonun ana başlıkları ise:

- Çeşitlilik ve hoşgörü
- Tüm öğrenciler için koruma
- Nazik olmak
- Şiddeti bildirme
- Harekete geçmek
- Bizi ciddiye alın
- Açık kurallar belirleyin
- Silahları kısıtlayan kanunlar yapın
- Okula gidiş ve dönüş güvenliğimizi sağlayın
- Güvenli okul olanakları sağlayın
- Öğretmenleri ve danışmanları eğitin
- Rızayı öğretin ve cinsel şiddete yanıt verin

Şeklinde dile gelmiştir.

Ailelere Öneriler;

Ergenleri akran ilişkileri artıkça zorba olma seviyesi yükselirken mağdur olma seviyesi ise düşmektedir (Totan ve Yöndem 2007). Uygun arkadaşlıklar ergenin yanlış yapmasını önleyecek olduğundan öğrenci arkadaşlıkları aile ve öğretmenlerce gözlenmelidir.

Totan ve Yöndem (2007)'in araştırması göstermiştir ki; anne ve babaların ergenle ilişkileri artıkça ergenlerin zorba ya da mağdur olma durumlarını azalmaktadır. Günümüzde aşırı otoriter, sorgulayıcı ve baskılayıcı ana baba tutumları ergenler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu için destekleyici, tutarlı ve empatik ana babalar olmaya çalışmak gerekmektedir.

Öğrencilerin yoğun sınav dönemlerindeki stresi atabilecekleri sanatsal/sportif dinlenme ve eğlenme ortamları sunulması/oluşturulması gerekmektedir.

Cemaloğlu, N. , Karadağ C.,A.(2019) İnternet kullanımında ailelerin çocuklarına rol model olmaları gerektiğini belirtmiştir.

Öğretmenlere Öneriler:

Öğretmenlerin başında Rehberlik Servisinde görevli öğretmenler gelirken onları Bilişim Teknolojileri Öğretmenleri, Sınıf Rehber Öğretmenleri ve diğer öğretmenler şeklinde olaya dâhil olma ölçülerine göre sıralamakta fayda görülmektedir.

Öğrenciler zorbalıkla ilgili olarak çoğunlukla kimseye bilgi vermediği, sessiz kaldığı ve en az okul rehberlik servislerine başvurdukları tespit edilmiştir(Özkan ve Çiftçi;2010,Ayas ve Horzum;2011). Unutulmamalıdır ki bu konu ile ilgili rehberlik servisleri en kolay başvuru birimleri olmalıdırlar.

Rehber öğretmenlerin diğer branş öğretmenlerine göre sanal zorbalık farkındalıkları daha yüksek bulunmuş, genç rehber öğretmenlerin ileri yaştaki rehber öğretmenlere göre sanal zorbalık farkındalıklarının daha fazla olduğu görülmüştür (Horzum ve Ayas, 2013).Bu bulgu üzerinden çıkarımla rehber öğretmenlerin okullarda

Kavuk ve Keser(2012) bilgisayar kullanmayı kendi kendine öğrenen öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptıkları; okulda öğrenenlerin ise daha az siber zorbalık yaptıklarını tespit ettiklerinden BİT derslerinde öğrencilere etik değerleriyle birlikte etkili ve doğru bilgisayar kullanımı öğretilmelidir. Bilişim Teknolojileri öğretmenleri sanal zorbalıkla ilgili öğretmen ve öğrenciler üzerinde farkındalık uyandırma, önleme ve destek çalışmalarında önder konumda olmalıdırlar.

Öğretmenlerin aşağıda sıralanmış olan konu başlıklarında hassasiyet göstermeleri öğrencilerin zorbalık yapma zorbalığa uğrama ve buna bağlı oluşabilecek okul tükenmişliği yaşama risklerini en aza indireceği düşünülmektedir.

Okulda yetersizlik hisseden öğrencilerin erken tespit edilerek tükenmişliğin önüne geçilebilir,

Zorbalık hakkında okul yönetimi bilgilendirilebilir,

Zorbalığa sıfır tolerans göster ilkesi benimsetilebilir,

Zorbayı, mağdurların bakış açısını anlaması için teşvik etmeye çalışılabilir,

Zorbalık konusunda öğrenciler bilinçlendirilebilir,

Her öğrencinin okulda mutlu olmaya hakkı olduğu mesajı verilebilir,

Öğrenciler arası arkadaşlık ilişkilerine önem verilebilir,

Kişisel ve sosyal gelişim desteklenebilir,

Öğrencilere, fiziksel ya da duygusal zarara uğramayacakları güven ortamını oluşturulabilir,

Kültürel farklılıklar hakkında öğrenciler bilgilendirilebilir,

Öğrencilere okul kuralları ve yaptırımlar hakkında bilgiler net olarak verilebilir,

Sınıf içinde uyulması gereken kuralları öğrencilerle birlikte belirlenmesi,

Öğrencilere saygılı ve hoşgörülü davranarak örnek olunması,

Cesaret, düşünme, adalet, sorumluluk, iş birliği gibi değerlerin kazandırılmasını müfredat konularının içine kaynaştırarak öğrencilerin kolay içselleştirmesi sağlanabilir.

Okul Yöneticilerine Öneriler:

Okul içi zorbalık ve mağduriyet araştırması yapılıp ve öğrenciler izlenebilir,

Özgüven geliştirici etkinlikler planlanabilir,

Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin rehberlik sevisine yönlendirilebilir,

Zorbalığın farkına varma ve çözüm için tüm okulu personelini ve veliler sürece dâhil edilebilir,

Okulda içinde oluşan disiplin olaylarında tutarlı ve adil olunabilir,

Zorbalık riskini azaltıcı okul politikalar uygulanabilir,

Öğretmenlere akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve internetin eğitim amaçlı kullanımı ve bu eğitimlerin öğrencilere yönelik eğlenceli hale getirilmesi ile ilgili eğitimler verilebilir,

Okul ortamlarında dinlenme ve eğlenme ihtiyacının uygun yollarla giderilebilir,

Tüm öğrencilerin katılabileceği etkinlikler düzenleme gibi önlemler okul yöneticileri tarafından alınabilir.

Öğrenci tükenmişliğinde öğretmen ve aile desteklerinin önleyici rolü unutulmamalı ve öğrencilerin okul ve evdeki stres kaynaklarının tükenmişliği tetiklediği bilindiğinden stresi azaltma en aza indirme ve stresle başa çıkma yolları öğretilebilir.

Araştırma tüm bu önerilerin uygulandığı okullarda Siber zorba olma -siber mağdur olma ve okul tükenmişliği ilişkileri kontrol grupları ile yeniden ve daha kapsamlı olarak değerlendirmeye açıktır. Başka araştırmacılar için müdahaleli araştırma teknikleri (intervention) açısından kurgulanıp araştırılabilecek bir konu başlığı olmaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Adak, N. (Ed.) (2009). *Sosyal Problemler Sosyolojisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Alper İlhan, S.(2008). *İlköğretimde Zorbalık*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Arıca, O. T. (2009). “Üniversite Öğrencilerindeki Siber Zorbalık Davranışlarının Bir Yordayıcısı Olarak Psikiyatrik Belirtiler”. *Eurasian Journal of Educational Research*, 167-184.
- Arıca, O., Tanrikulu, T., Kınay, H. (2012). “Siber Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları”. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1-6.
- Ayas, T., Horzum, M.B., Arıca, T.O. (2009). “Üniversite Öğrencilerindeki Siber Zorbalık Davranışlarının Bir Yordayıcısı Olarak Psikiyatrik Belirtiler (Özet)”. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184
- Aydemir, A. (2003). *Yöneticilerde stres ve tükenmişlik düzeyleri ile bireylerarası çatışmalara girme eğilimi arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Aypay, A. (2012).”Ortaöğretim Öğrencileri için Okul Tükenmişliği Ölçeği”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 773-787
- Aypay, A., Durmuş, E., Aybek, E. C. (2016). “Akran zorbalığı, okul tükenmişliği ve ebeveyn izlemesi arasındaki ilişki”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 43.
- Aypay, A., Eryılmaz, A. (2011). “Lise Öğrencilerinin Derse Katılmaya Motive Olmaları ile Okul Tükenmişliği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(21), 26-44.
- Aypay, A. (2011). “İlköğretim II. Kademe Öğrencileri İçin Okul Tükenmişliği Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), Bahar, 511-527
- Balkıs, M., Duru, E., Buluş, M., Duru, S. (2011). “Tükenmişliğin öğretmen adayları arasındaki yaygınlığı, demografik değişkenler ve akademik başarı ile ilişkisi”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (1), 151–165.
- Başören, M. (2005). *Çeşitli Değişkenlere Göre Rehber Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi (Zonguldak İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Baştürk-Akça, E., Sayımer, İ., Ergül, S.(2015) . *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve Siber Zorbalık Deneyimleri: Ankara Örneği*, 113 K 170 Nolu TÜBİTAK Projesi, Global Media TR Edition, 5(10) Spring 2015.
- Batmaz, M., Ayas, T.(2013). *İlköğretim İkinci Kademedeki Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü 3(1), 43-53.
- Bayram, F. ve Özkamalı, E. (2019). Lise öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma durumlarının incelenmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(1), 303-318. DOI: 10.17679/inuefd.543251
- Bayram, N., Saylı, M. (2011). *Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı*. Şehir: Suç Önleme Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, 143-152.
- Benzer, R., Benzer, S. (2019)“Yapay Zeka ile Siber Zorbalık Eğiliminin Belirlenmesi” Bilişim Sistemleri ve Yönetim Araştırma Dergisi
- Böke, K. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

- Bridge, B. (2010). *Zorbalık-Mobbing Bilinmeyen Çeşitleri ve Çözümleri*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Burgess-Proctor, A., Patchin, J. W., Hinduja, S. (2009). "Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls". *Female Crime Victims: Reality Reconsidered*, 153-175.
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Canbek, G., Sağıroğlu, Ş. (2007). "Çocukların ve Gençlerin Bilgisayar ve İnternet Güvenliği", *Politeknik Dergisi*, 10(1), 33-39.
- Cemaloğlu, N. , Karadağ C.,A. "Okul Müdürlerinin Siber Zorbalığa İlişkin Görüşleri" *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi* . 20 / 2019
- Çam, Z., Deniz, K. Z., Kurnaz, A. (2014). "Okul Tükenmişliği: Algılanan Sosyal Destek, Mükemmeliyetçilik ve Stres Değişkenlerine Dayalı Bir Yapısal Eşitlik Modeli Sınaması". *Eğitim Bilim Dergisi*, 39, 173.
- Çapri, B., Yedigöz Sönmez, G. (2013). "Lise öğrencilerinin tükenmişlik puanlarının sosyo-demografik değişkenler, psikolojik belirtiler ve bağlanma stilleri açısından incelenmesi". *International Journal of Human Sciences*, 10(2), 195218.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A., Akbaba, S., Pepsoy, S.,(2012). "Ergenlerde ilişkisel-Karşılıklı Bağımlı Benlik Kurgusu, Siber Zorbalık ve Psikolojik Uyumsuzluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2) 637-653
- Çiftçi, S. (2010). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tokat.
- Çokluk, Ö. (2003). *Örgütlerde tükenmişlik. Yönetimde çağdaş yaklaşımlar: uygulamalar ve sorunlar*. Ankara: Anı Yayıncılık,
- Dincerol, C. (2016). *Tükenmişlik Sendromunun Mesleki Tükenmişlik Ve İş Tükenmişliği Açısından İncelenmesi: Öğretmenler Üzerinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dilmaç, B. (2009). "Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar, Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 1291-1325
- Dölek, N. (2002) . *Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması ve Bir Önleyici Program Modeli*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dönmez, O., Akbulut, Y. (2016). "Siber zorbalık Çalışmalarında Sosyal Beğenirlik Etmeni". *Eğitim teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6, 2.
- Erdur Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). "Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık". *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Eroğlu, A., Bayraktar, S. (2017). "İnternet Bağımlılığı ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi". *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 184-199.
- Fromm, E. (2000). *The Heart of Man:It's genius for good and evil*, (S. Budak, Çev.) Ankara: Öteki Matbaası.
- Gezgin, D.M., Çuhadar, C. (2012). "Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Düzeylerinin İncelenmesi". *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 92-104.

- Gültutan, Ş. (2007). *İlköğretim 6., 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin İnternet Kullanma Alışkanlıkları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Gümüsoğlu, F., (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), 39-50.
- Gündüz B, Çapri B, Gökçakan, Z. (2012). “Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerini İncelenmesi”. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 38-55 38
- Gündüz, B., Çapulcuoğlu, U. (2013). “Lise Öğrencilerinde Tükenmişliğin Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Okul Türü ve Algılanan Akademik Başarı Değişkenlerine Göre İncelenmesi”. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 12-24
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. (2013). *Multivariate Data Analysis*. Edinburgh: Pearson Education Limited.
- Horzum , M. B., Ayas, T. (2013). “Rehber Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Fakındalık Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Göre İncelenmesi”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 195-205
- Horzum, M. B., Ayas, T. (2011). “İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu”. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380
- Horzum, M.B., Ayas, T. (2013). “Ortaöğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba Ve Mağdur Olma Düzeylerinin Okul Türü ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi”. *Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 10(20),139-159
- Izgar, H. (2003). *Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İnandı, İ., Yıldız, S. (2014). “Lise Okul Yöneticilerinin Okullarda Şiddeti Önleme Yeterlikleri: Mersin İli Örneği”. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 137-147.
- İnselöz, N., Uçanok, Z. (2013). “Ergenlerde Sanal Zorbalık Nedenler Duygular ve Baş Etme Yollarının Niteliksel Analizi”. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20-44.
- İnternet:
acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/48378/mod_resource/content/1/Sald%C4%B1rganlık.pdf, Son Erişim Tarihi: 12.07.2019.
- İnternet: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (2005). Şiddeti önleme platformu eğitim ve şiddet alt çalışma grubu raporu. www.aile.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 13.03.2013.
- İnternet: <https://www.guvenliweb.org.tr/dokuman-detay/we-are-social-subat-2023-turkiye-raporu>, Son Erişim Tarihi: 24.05.2024
- İnternet: Duygulu, S. (2011). www.tavsiyeediyorum.com/makale_6453.html, Son Erişim Tarihi: 18.02.2018.
- İnternet: <https://www.icisleri.gov.tr/guvenli-okul-guvenli-gelecek-projesi>. Son Erişim Tarihi: 16.09.2019.
- İnternet: Kaufman, M. (1999). Erkek Kaynaklı Şiddetin 7 Nedeni (The 7 P's of Men's Violence www.michaelkaufman.com, Son Erişim Tarihi: 18/06/2019
- İnternet: Köse, E. (2017). Bu Oyunu Oynayanlar Kendini Öldürüyor: Mavi Balina Nedir? <https://www.birgun.net/haber-detay/bu-oyunu-oynayanlar-kendini-olduruyor-mavi-balina-nedir-180580.html>, Son Erişim Tarihi:08/07/2019
- İnternet: medikalakademi.com.tr/tukenmislik-sendromu-nedir-tani-tedavisi-nasil-gecer/, Son Erişim Tarihi: 15.04.2018.
- İnternet: MEM, Polatlı. (2018). www.meb.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 15.03.2018.
<http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar>,

- İnternet: Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>, Erişim Tarihi:
03.03.2018.
- İnternet:
ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/20161748_MYLLY_EYYTYM_BAKANLIYI_ORTAYYRETYM_KURUMLARI_YYNETMELYYY.pdf,
Son Erişim Tarihi: 03.03.2018.
- İnternet: TÜİK: Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2018
<http://www.tuik.gov.tr>, Son Erişim Tarihi:02/03/2019
- İnternet: Türkiye’de Bilişim Hukuku (2016) <http://internet.btk.gov.tr/turkiye-de-bilisim-hukuku-detay-70.html>, Son Erişim Tarihi: 20.03.2018.
- İnternet: UNICEF Gençlik Manifestosu, <https://www.unicef.org/end-violence/youth-manifesto> Erişim Tarihi: 20.05.2024
- Kaçmaz, N. (2005). “Tükenmişlik Sendromu”. İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi, 68, 1.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010), *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kars, G.B. (2010). *Şiddet İçerikli Bilgisayar Oyunlarının Çocuklarda Saldırganlığa Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kavla, İ. (1998). *Hemşirelerde İş Doyumu ile Tükenmişlik İlişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kaya Göktepe, A. (2016), *Tükenmişlik Sendromu*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Köklü, N., Büyüköztürk Ş. ve Bökeoğlu, Ö.Ç. (2006). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kutsal, D. (2009). *Lise Öğrencilerinin Tükenmişliklerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi ,Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutsal, D., Bilge, F. (2012). “Lise öğrencilerinin tükenmişlik ve sosyal destek düzeyleri”. *Eğitim ve Bilim*, 37(164), 284-297.
- Kuzu Demir, E.B., Akbulut, Y. (2017). “Çevrimiçi Sosyal Ağların Öğretim Amaçlı Kabul ve Kullanımı Ölçeğinin Geliştirilmesi”. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 52-87.
- Maslach, C., Jackson, S.E. (1981). “The Measurement Of Experienced Burnout”. *Journal of Occupation Behaviour*, (2), 99-113.
- Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. (2016, 10 28). Türkiye: Resmi Gazete (29870).
- Myers, D.G. (2010). *Social Psychology*, (S. Akfırat, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Odabaşı, H. (2017). *Dijital Yaşamda Çocuk*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özcan, M . (2011). *Bilgi Çağında Öğretmen Eğitimi, Nitelikleri Ve Gücü Bir Reform Önerisi*. Ankara: Türk Eğitim Derneği İktisadi İşletmesi Yayınevi.
- Özdemir, M., Akar, F. (2011). “Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 605-626.
- Özer, N., Şad, S.N. (2021) Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Okul Tükenmişliği. *Millî Eğitim Dergisi* , 229, (393-417)
- Özmen, Z. (2016). *Maslach Tükenmişlik Ölçeği Açısından Hemşirelerde Tükenmişlik Düzeyinin İncelenmesi: Bursa Şevket Yılmaz Eğitim ve Araştırma Hastanesi Hemşireleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Peker, A. (2015). "Ergenlerin Saldırganlık ve Siber Zorbalık Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi". *EKEV Akademi Dergisi*, 323-337.
- Peker, A., Eroğlu, Y., Çitemel, N. (2012). "Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9, 1.
- Seçer, İ. (2015). "Üniversite Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği ile Psikolojik Uyumsuzluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 81-99.
- Seçkin, Z. (2007). *Örgütlerde Mobbing ve Siber Zorbalık*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Serin, H. (2012). *Doktora Tezi. Ergenlerde Siber Zorbalık/ Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.
- Shelly, L. (1985). "American crime: An international anomaly". *Comparative Social Research*, 8, 81-95.
- Slonje, R., Smith, P.K. (2008). "Cyberbullying: Another main type of bullying?" *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-15
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness, and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*. London: Goldsmith College, University of London.
- Sürgevil, O. (2006). *Çalışma hayatında tükenmişlik sendromu: tükenmişlikle mücadele teknikleri* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tansel, B. (2015). "Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi". *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(2), 241-268.
- Tarhan, N. (2017). *Bilinçli Genç Olmak*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taştan, N., Gökler, R. (2017). "Öğrenci Görüşlerine Göre Siber-Zorbalık Ve Okul Tükenmişliği Arasındaki İlişki". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*, 10, 54.
- TBMM 2012. Yasama Dönemi 24 Yasama Yılı 3 Sıra Sayısı:380 Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/676).
- Totan, T. (2015). "Okulda Zorbalığı Önlemede Eğitimciler ve Ebeveynlere Öneriler". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 191-201.
- Uludaşdemir, D., Küçük, S. (2023) "Siber Zorbalık Önleme ve Müdahale Programlarının İncelenmesi: Bir Gözden Geçirme" *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi Yıl:4 Sayı:3, 2023*
- UNICEF Türkiye Temsilciliği ve Uluslararası Çocuk Merkezi Derneği Uluslararası Çocuk Merkezi Derneği, (2016) *Çocuklara Kötü Muamelenin Önlenmesi: Bu Konuda Harekete Geçilmesine ve Kanıt Toplanmasına Yönelik bir Kılavuz*.
- Ural, B., Özteke, N. (2010). *Okulda Zorbalık*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E., Şahin, M. (2014). "Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalık Duyarlılıkları ve Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeğinin Bazı Psikometrik Özellikler". *Ege Eğitim Dergisi*, 191-210.
- Uzun, K., Karataş, Z. (2019). "Okul Tükenmişliğinin Yordayıcısı Olarak Akran Zorbalığı Ve Siber Mağduriyet". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 1307-9581.
- Yaman, E., Eroğlu, Y., Peker, A. (2011). *Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yenilmez, Y., Seferoğlu, S.S. (2013). “Sanal Zorbalık ve Öğretmenlerin Farkındalık Durumlarına Bir Bakış”, *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 420-432.
5237 Türk Ceza Kanunu, Onuncu Bölüm. (2016, 03 24). Resmi Gazete (25611).

EKLER

EK-1. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Anketi

Kişisel Bilgi Formu

Sevgili öğrenciler

Bu çalışma bilimsel bir araştırma için yapılmaktadır. Sonuçlar sadece bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmada sizlerden kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Bu sebeple anketlerdeki soruları cevaplayanların kimler olduğu bilinmeyecektir. Araştırmamızın sağlıklı sonuçlar vermesi için cevaplarınızın samimi olması ve tüm soruların cevaplanması son derece önemlidir. Destek verdiğiniz için teşekkür ederiz.

1.Yaş:

2.Cinsiyet: Kız () Erkek ()

3.Okul Türü: Meslek Lis. () Anadolu Lis. ()

4.İnterneti hangi amaçlarla kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

Ödev () Oyun () Sohbet () Diğer ().....

5.İnterneti ne kadar sıklıkla kullanıyorsunuz?

Haftada bir gün () Haftada 2-3 gün () Haftada üç günden fazla ()

6. İnternete nereden bağlanıyorsunuz? Ev () İnternetcafe ()

SİBER ZORBALIK VE İNTERNET SALDIRGANLIğI TARAMA ANKETİ

SİBER ZORBALIK NEDİR? Siber zorbalık, bir kişinin sürekli olarak başka birisini, internet ortamında ya da cep telefonu ve benzeri elektronik araçlar kullanarak rahatsız etmesi, ona kötü davranması ya da onunla dalga geçmesidir
Lütfen aşağıdaki durumların gerçekleşme sıklığını işaretleyiniz.

Siber zorbalık mağduru olma

A- Başkalarının siber zorbalığa uğradıklarına tanık oldum.

()Hiçbir zaman ()Bir defa ()Bir İki defa ()Çok kez ()Pek çok defa

B-Hayatımda başıma siber zorbalık geldi.

()Hiçbir zaman ()Bir defa ()Bir İki defa ()Çok kez ()Pek çok defa

C- Son bir ay içerisinde siber zorbalığa uğradım.

()Hiçbir zaman ()Bir defa ()Bir İki defa ()Çok kez ()Pek çok defa

D- Son bir ay içerisinde şu şekilde siber zorbalığa uğradım.

EK-1.(devam) Siber Zorbalık ve İnternet Saldırıcılığı Tarama Anketi

		Hiç	Bir defa	Bir iki defa	Çok kez	Her gün
1	Birisi internette benim hakkımda utanç verici ve kırıcı yorumlar yaptı					
2	Birisi internet üzerinden beni utandıracak resimlerimi gösterdi					
3	Birisi internet üzerinden beni utandıracak görüntülerimi gönderdi					
4	Birisi internette benim hakkımda utanç verici bir web sayfası yaptı					
5	Birisi internet üzerinden benim hakkımda dedikodu yaptı					
6	Birisi cep telefonuma mesaj göndererek beni tehdit etti					
7	Birisi beni internet üzerinden tehdit etti					
8	Birisi internette sanki 'benmişim' gibi yaptı ve beni utandıracak ya da küçük düşürecek şekilde davrandı					

E-Son bir ay içerisinde aşağıda belirtilen ortamlarda siber zorbalığa maruz kaldım. (X) ile işaretleyiniz. Birden fazla işaretleyebilirsiniz.

1	Sohbet odasında	
2	Mail olarak	
3	Bilgisayardayken anlık mesajlar olarak	
4	Cep telefonu mesajları olarak	
5	Cep telefonuyla	
6	Resimli ya da görüntülü mail olarak	
7	Instagram'da	
8	Facebook'da	
9	Instagram ya da Facebook dışında başka sosyal paylaşım sitelerinde	
10	Twitter'da	
11	Youtube'de	
12	Sanal ortamlarda	
13	İnteraktif oyun sitelerinde (tavla, islambil, okey, satranç vb.)	
14	Playstation vb. oynarken	

Siber zorba olma

A-Son bir ay içerisinde başkalarına siber zorbalık yaptım.

() Hiçbir zaman () Bir defa () Bir İki defa () Çok kez () Pek çok defa

EK-1.(devam) Siber Zorbalık ve İnternet Saldırıcılığı Tarama Anketi

B-Son bir ay içerisinde başkalarına aşağıda belirtilen şekillerle siber zorbalık yaptım

		Hiç	Bir defa	Bir iki defa	Çok kez	Her gün
1	Birisi hakkında internette utanç verici ve kırıcı yorumlar yaptım					
2	Birisinin onu utandıracak resimlerini internet üzerinden gösterdim					
3	Birisinin internet üzerinden onu utandıracak görüntülerini gönderdim					
4	Birisi hakkında internet üzerinden dedikodu yaydım					
5	Birisini internet üzerinden tehdit ettim					
6	Birisini cep telefonundan mesaj göndererek tehdit ettim					
7	Birisi hakkında onu utandıracak ve küçük düşürecek bir web sayfası yaptım					
8	Birisi internette sanki 'oymuşum' gibi yaptım ve onu utandıracak ya da küçük düşürecek şekilde davrandım					

D-Son bir ay içerisinde aşağıdaki ortamlarda siber zorbalık yaptım (X)ile işaretleyiniz. Birden fazla işaretleyebilirsiniz.

1	Sohbet odasında	
2	Mail olarak	
3	Bilgisayardayken anlık mesajlar olarak	
4	Cep telefonu mesajları olarak	
5	Cep telefonuyla	
6	Resimli ya da görüntülü mail olarak	
7	Instagram'da	
8	Facebook'da	
9	Instagram ya da facebook dışında başka sosyal paylaşım sitelerinde	
10	Twitter'da	
11	Youtube'de	
12	Sanal ortamlarda	
13	İnteraktif oyun sitelerinde (tavla, islambil, okey, satranç vb.)	
14	Playstation vb. oynarken	

EK-2. Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği

Aşağıda okula yönelik ve okulla ilişkili olabilecek duygu, düşünce ya da yaşantı örnekleri maddeler biçiminde sıralanmıştır. Sizden istenen bu maddeleri dikkatle okumanız ve her maddede belirtilen duygu, düşünce ya da yaşantının size ne kadar uyduğunu seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtmenizdir.

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1. Okul ödevlerini anlamsız buluyorum.				
2. Ders çalışmak istemiyorum.				
3. Ders çalışmaktan keyif alıyorum.				
4. Ödev yapmaktan o kadar bıktım ki ödev yapmayı hep erteliyorum.				
5. Okulda öğrendiğim pek çok şeyi anlamsız ve gereksiz buluyorum.				
6. Ailemin yeterince ders çalıştığıma inanmaması beni kızdırıyor.				
7. Okulda kendimi mutsuz hissediyorum.				
8. Ders çalışmayı sıkıcı buluyorum.				
9. Bazı öğretmenlerimin davranışları yüzünden okulu çekilmez bir yer olarak görmeye başladım.				
10. Ders çalışmak beni yormaz.				
11. Ödevlerimi yaparken sık sık yetersizlik duygusu yaşıyorum.				
12. Okulda sık sık kendimi yetersiz hissediyorum				
13. Ders çalışmaktan dinlenmeye ve eğlenmeye zaman bulamıyorum.				
14. Ders çalışmaya olan motivasyonum oldukça yüksek.				
15. Okul ödevlerini ağır bir yük gibi algılıyorum.				
16. Okula gitmek istemiyorum.				
17. Ailemin derslerdeki başarımla konusunda yapabileceğimden fazlasını istemesinden bunaldım.				
18. Öğretmenlerimizin sürekli ders çalışın demesinden ve öğüt vermesinden bunaldım.				
19. Okulu seviyorum.				
20. Okuldan ve okulla ilgili her şeyden sıkıldım.				
21. Ders çalışmayı anlamsız buluyorum.				
22. Ödevlerimin çokluğu nedeniyle dinlenmeye ve eğlenmeye zaman bulamıyorum.				
23. Öğretmenlerimin bana hala küçük çocukmuşum gibi davranmasından sıkıldım.				
24. Ne kadar ders çalışırsam çalışayım kendimi hep yetersiz hissediyorum.				
25. Sınav kaygısı yaşamaktan bir türlü rahatlayamıyorum.				

EK-2. (devam) Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği

26. Okulda kendimi mutlu hissediyorum.				
27. Ödev yapmaktan yoruldum.				
28. Okulda yaşadığım sorunlar nedeniyle sık sık ailemden azar işitiyorum.				
29. Ailemin sürekli daha fazla ders çalışmamı istemesinden yoruldum.				
30. Okulu eğlenceli buluyorum.				
31. Öğretmenlerimin aşırı kontrol edici davranışlarına tahammül edemiyorum.				
32. Ailemin ders başarısı konusunda beni başkalarıyla karşılaştırması moralimi bozuyor.				
33. Ders çalışmam gerektiği için isteklerimi ertelemekten bıktım.				
34. Okul ödevlerinin gerekli olduğuna inanıyorum.				

NOT: Yanına (X) işareti konmuş maddeler tersten puanlanıyor.

Birinci faktör (Okula İlgi Kaybı)

7. Okulda kendimi mutsuz hissediyorum
16. Okula gitmek istemiyorum.
19. Okulu seviyorum. (X)
20. Okuldan ve okulla ilgili her şeyden sıkıldım.
26. Okulda kendimi mutlu hissediyorum. (X)
30. Okulu eğlenceli buluyorum. (X)

İkinci faktör (Ders Çalışmaktan Tükenme)

2. Ders çalışmak istemiyorum.
3. Ders çalışmaktan keyif alıyorum. (X)
8. Ders çalışmayı sıkıcı buluyorum.
10. Ders çalışmak beni yormaz. (X)
14. Ders çalışmaya olan motivasyonum oldukça yüksek. (X)
21. Ders çalışmayı anlamsız buluyorum.

Üçüncü faktör (Aileden kaynaklı Tükenmişlik)

6. Ailemin yeterince ders çalıştığımı inanmaması beni kızdırıyor.
17. Ailemin derslerdeki başarımlarım konusunda yapabileceğimden fazlasını istemesinden bunaldım

EK-2. (devam) Ortaöğretim Okul Tükenmişliği Ölçeği

28. Okulda yaşadığım sorunlar nedeniyle sık sık ailemden azar işitiyorum.

29. Ailemin sürekli daha fazla ders çalışmamı istemesinden yoruldum.

32. Ailemin ders başarısı konusunda beni başkalarıyla karşılaştırması moralimi bozuyor.

Dördüncü faktör (Ödev yapmaktan Tükenme)

1. Okul ödevlerini anlamsız buluyorum.

4. Ödev yapmaktan o kadar bıktım ki ödev yapmayı hep erteliyorum.

5. Okulda öğrendiğim pek çok şeyi anlamsız ve gereksiz buluyorum.

15. Okul ödevlerini ağır bir yük gibi algılıyorum.

34. Okul ödevlerinin gerekli olduğuna inanıyorum. (X)

Beşinci faktör (Öğretmen Tutumlarından Bunalma Ve Sıkılma)

9. Bazı öğretmenlerimin davranışları yüzünden okulu çekilmez bir yer olarak görmeye başladım.

18. Öğretmenlerimizin sürekli ders çalışın demesinden ve öğüt vermesinden bunaldım.

23. Öğretmenlerimin bana hala küçük çocukmuşum gibi davranmasından sıkıldım.

31 Öğretmenlerimin aşırı kontrol edici davranışlarına tahammül edemiyorum.

Altıncı faktör (Dinlenme ve Eğlenme Gereksinimi)

13 Ders çalışmaktan dinlenmeye ve eğlenmeye zaman bulamıyorum.

22. Ödevlerimin çokluğu nedeniyle dinlenmeye ve eğlenmeye zaman bulamıyorum.

27. Ödev yapmaktan yoruldum.

33. Ders çalışmam gerektiği için isteklerimi ertelemekten bıktım.

Yedinci faktör (Okulda yetersizlik)

11. Ödevlerimi yaparken sık sık yetersizlik duygusu yaşıyorum

12. Okulda sık sık kendimi yetersiz hissediyorum

24. Ne kadar ders çalışırsam çalışayım kendimi hep yetersiz hissediyorum.

25. Sınav kaygısı yaşamaktan bir türlü rahatlayamıyorum.

EK-3 Tükenmişlik Ölçeği Yararlanma Talebi ve İzin Belgesi

Ynt: Tükenmişlik ölçeği yararlanma talebi

Gönderen: Ayşe Aypay
Gönderildi: 6 Mart 2018 Salı 18:34
Kime: Filiz Akyol
Konu: Ynt: Tükenmişlik ölçeği yararlanma talebi

Merhaba Filiz,

Tezinde kullanmak istediğin OOTÖ ölçeği ektedir. Çalışmada başarılar dilerim.

Doç. Dr. Ayşe AYPAY
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Meselik Kampusu 26480
Eskişehir, Türkiye

Gönderen: Filiz Akyol
Gönderildi: 5 Mart 2018 Pazartesi 22:30:23
Kime: Ayşe Aypay
Konu: Tükenmişlik ölçeği yararlanma talebi

Sayın Ayşe AYPAY;

Ortaöğretim okul tükenmişliği ölçeğinizden "Siber Zorbalık ve Tükenmişliğin Öğrenci görüşlerine göre incelenmesi" tezimde yararlanmak istiyorum.
İyi çalışmalar dilerim.

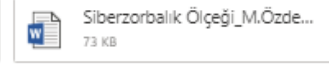
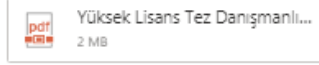
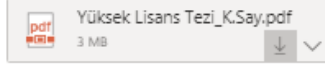
Filiz AKYOL

EK-4 Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Ölçeği İzin Belgesi

Re: Tez örneği ve ölçek

murat özdemir
1.03.2018 Per 16:23
Siz

3 ek (5 MB) Tümünü indir Tümünü OneDrive'a kaydet

Filiz hanım merhaba,

ekte, son dönem yönettiğim iki tez ve siber zorbalık ölçeği var.

Sevgiler

Murat ÖZDEMİR

Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı
BeYTEPE Kampüsü, Çankaya, Ankara, Türkiye.

EK-5 İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Anket İzin belgesi

T.C.
POLATLI KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 73589638//100/5510732
Konu: Filiz AKYOL.

15/03/2018

KAYMAKAMLIK MAKAMINA
POLATLI

İlgi: Filiz AKYOL'un 07.03.2018 tarihli dilekçesi.

İlçemiz Beştepe Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğretmeni Filiz AKYOL'un "Siber zorbalık ve tükenmişlik ilişkisinin öğrenci görüşlerine göre incelenmesi" konulu tezini İlçemiz devlet okullarının 9. Sınıf öğrencilerine yönelik hazırladığı anketi uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde "Olur"larınıza arz ederim.

Alican KILIÇ
İlçe Milli Eğitim Müdürü

OLUR
15/03/2018

Mahmut Nedim TUNÇER
Kaymakam

EKLER:
Ek-1 İlgi Dilekçe ve eki (2 Sayfa)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Filiz AKYOL
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	HBVÜ Eğitim Yönetimi	2024
Lisans	Ankara Üniversitesi Sağlık Eğitimi	2001
Lise	Bursa Sağlık Meslek Lisesi	1989

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1989-1992	Ankara-Travmatoloji Hastanesi	Hemşire
1992-1993	Bursa-Yenişehir Merkez Sağlık Ocağı	Hemşire
1993-1994	Ankara-Polatlı Devlet Hastanesi	Hemşire
1994-1998	Ankara Gevher Nesibe Sağlık E. Ens.	Öğrenci
1998-2010	Polatlı Sağlık Meslek Lisesi	Meslek Dersi Öğrt.
2010-2015	Atatürk Anadolu Lisesi	Müdür Yardımcısı
2015-2017	Polatlı Gevher Nesibe MTA Lisesi	Meslek Dersi Öğrt.
2017-2019	Polatlı Beştepe MTA Lisesi	Müdür Yardımcısı
2019-2024	Polatlı Fatih MTA Lisesi	Okul Müdürü
2024-...	Polatlı Gevher Nesibe MTA Lisesi	Okul Müdürü

Yabancı Dil

İngilizce A-2 Seviyesi

Hobiler

Eğitim, Psikoloji, Kişisel Gelişim ve Sosyoloji alanlarında kitaplar okumak.

